

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

Humanitarinių mokslų fakultetas

Lietuvių kalbos katedra

**SALANTIŠKIŲ ŠNEKTOS FITONIMAI: KILMĖ,
STRUKTŪRA, MOTYVACIJA**

Phytonyms of Salantai Sub-Dialect: Origin, Structure, Motivation

Baigiamasis magistro darbas

Autorė

MgK gr. stud. Asta Norkutė

Vadovė

doc. dr. Jūratė Lubienė

Klaipėda, 2012

TURINYS

ĮVADAS	4
1. BENDROJI FITONIMŲ APŽVALGA IR MEDŽIAGOS RINKIMO METODIKA	7
2. SAVAKILMAI FITONIMAI	10
2.1. Vienažodžiai dialektizmai ir jų struktūra	10
2.1.1. Tikrosios leksinės tarmybės ir jų struktūra	11
2.1.2. Semantinės tarmybės ir jų darybos pamatas	14
2.1.3. Morfologinės tarmybės ir jų struktūra	16
2.1.4. Darybinės tarmybės ir jų struktūra	17
2.1.5. Morfo(fo)neminės ir akcentinės tarmybės.....	19
2.2. Keliažodžiai dialektizmai ir jų struktūra	21
2.3. Savakilmių fitonimų paplitimas	24
2.3.1. Žemaičių ir aukštaičių tarmių plotuose paplitę augalų pavadinimai.....	25
2.3.2. Žemaičių tarmėms (bent dviems) būdingi augalų pavadinimai	29
2.3.3. Šiaurinėje žemaičių tarmėje fiksuojami pavadinimai	32
2.3.4. Salantiškių šnektoje paliudyti augalų vardai	34
2.4. Savakilmių fitonimų motyvacija	36
2.4.1. Motyvaciniai tipai.....	37
2.4.1.1. Pavadinimai pagal augalo panašumą į kokį nors tikrovėje esantį daiktą	38
2.4.1.2. Augalo vertinimas bei panašumas į gyvūną, paukštį ar kokią kitą gyvą būtybę.....	39
2.4.1.3. Pavadinimai, nurodantys tam tikras augalo ar jo dalių ypatybes	41
2.4.1.4. Pavadinimai, nurodantys augalo žiedų ar vaisių spalvą.....	43
2.4.1.5. Pavadinimai, nurodantys augalo vidines savybes	44
2.4.1.6. Pavadinimai, nurodantys augalo skleidžiamą garsą, skonį, kvapą, augimo pobūdį.....	44
2.4.1.7. Pavadinimai, nurodantys augalo paskirtį bei gydomąsias savybes	45
2.4.1.8. Pavadinimai, nurodantys augalo augimo vietą	46
2.4.1.9. Pavadinimai, nurodantys augalo vegetacijos ar žydėjimo laiką	46

2.4.1.10.	Pavadinimai pagal augalo panašumą į kitą augalą.....	47
2.4.2.	Salantiškių šnektos ir šiaurės panevėžiškių patarmės fitonimų motyvacijos gretinimas.....	48
2.4.2.1.	Sutampantys vardai, požymiai ir motyvaciniai tipai	49
2.4.2.2.	Sutampantys motyvaciniai tipai, bet skirtinga pavadinimo formalioji struktūra	50
2.4.2.3.	Sutampantys motyvaciniai tipai, bet skirtingi vardai ir požymiai	50
2.4.2.4.	Sutampantys požymiai, bet skirtingi vardai ir motyvaciniai tipai	51
2.4.2.5.	Skirtingi motyvaciniai tipai, vardai ir požymiai.....	51
3.	KITAKILMIAI FITONIMAI	56
3.1.	Tikrosios leksinės tarmybės ir jų paplitimas.....	57
3.2.	Semantinės tarmybės ir jų paplitimas	60
3.3.	Morfologinės ir darybinės tarmybės bei jų paplitimas	60
3.4.	Morfo(fo)neminės tarmybės ir jų paplitimas.....	62
IŠVADOS	.....	66
INFORMANTŲ SĄRAŠAS	.....	69
LITERATŪRA IR ŠALTINIAI	.....	70
SANTRAUKA	.....	73
PRIEDAI	.....	75

ĮVADAS

Nuo seniausių laikų žmonės ligas, negalavimus gydė žolelėmis, todėl buvo svarbu ne tik jas pažinti, bet ir žinoti jų pavadinimus. Apie fitoterapiją nusimanė daugiau žmonių nei šiais laikais, kai vaistų galima įsigyti vaistinėse. Nors žolininkų sukauptos žinios būdavo perduodamos iš kartos į kartą, vis dėlto šių dienų žmogus mažai ką žino apie vaistažoles, jų gydomąsias savybes. Nyksta ir senieji atskirose patarmėse paplitę vaistinių augalų pavadinimai, nors „dažnai tas pats augalas ne tik kad skirtingose šnektose – net atskiruose kaimuose vadinamas vis kitokiu vardu“ (Gudavičius, 2000: 50). Nykimas susijęs tiek su pačių patarmių nykimu, tiek ir su bendrinės kalbos poveikiu. Tad svarbu užfiksuoti ir iširti liaudiškuosius fitonimus¹.

Darbo aktualumas ir naujumas. Šis darbas yra pirmas išsamus salantiškių šnektos vaistinių augalų pavadinimų aprašas. Žinant, jog tarmiškai kalba daugiausia senoji karta, o jaunoji karta ne visada perima senuosius, tai šnektai būdingus žodžius, svarbu juos užfiksuoti ir iširti.

Šiame darbe taip pat svarbu aptarti visų tarmybių stuktūrą, kokiems dialektizmų tipams jie skirtini, atskirti savakilmius ir kitakilmius salantiškių šnektos augalų vardus bei iširti motyvaciją. Toks fitonimų tyrinėjimas padeda ne tik išsaugoti liaudiškus augalų vardus, kurie sparčiai keičiasi, nyksta, bet ir suteikia pagrindo įamžinti juos.

Tyrinėjimų apžvalga. Tarmiųjų leksikos tyrinėjimų nėra daug. Šiaurės žemaičių kretingiškių tarmių leksiką ir frazeologiją tyrinėjo B. Jasiūnaitė darbe „Endriejaviškių pejoratyvinė leksika (neigiamieji žmogaus apibūdinimai)“ (Jasiūnaitė, 1995), A. Ruškys straipsnyje „Žmogaus pasaulio atspindžiai endriejaviškių šnekte“ (Ruškys, 2010). Nemažai lietuvių kalbos tarminės leksikos paskelbta leidinio „Lietuvių kalbotyros klausimai“ XIII tome. Augalų pavadinimų motyvaciją šiaurės panevėžiškių patarmėje yra detalai ištyrusi A. Gritėnienė (Gritėnienė, 2006), tačiau žemaičių tarmių fitonimai iki šiol nėra sistemingai aprašyti. Kitų kalbų augalų vardai plačiai tyrinėjami užsienio kalbininkų: latvių kalbos – B. Laumane (Laumane, 1987), rusų – A. Filatova (Филатова, 2004), V. Merkulova (Меркулова 1967).

Metodiniai principai. Salantiškių šnektos fitonimus skirstant į dialektizmų tipus, naudotasi bendrosiomis teorinėmis nuostatomis (Jakaitienė, 1980; Palionis, 1999; Paulauskienė, 1994, 2006; LKE, 2008). Analizuojant tarmybių morfologijos bei darybos ypatybes, remtasi svarbiausiais darbais, skirtais žodžių darybai (Urbutis, 1978; Ambrazas, 1993; Skardžius, 1996, 1998; Paulauskienė, 1994, 2006; DLKG). Tikslinant vaistinių augalų išorės ar vidaus požymius, naudotasi

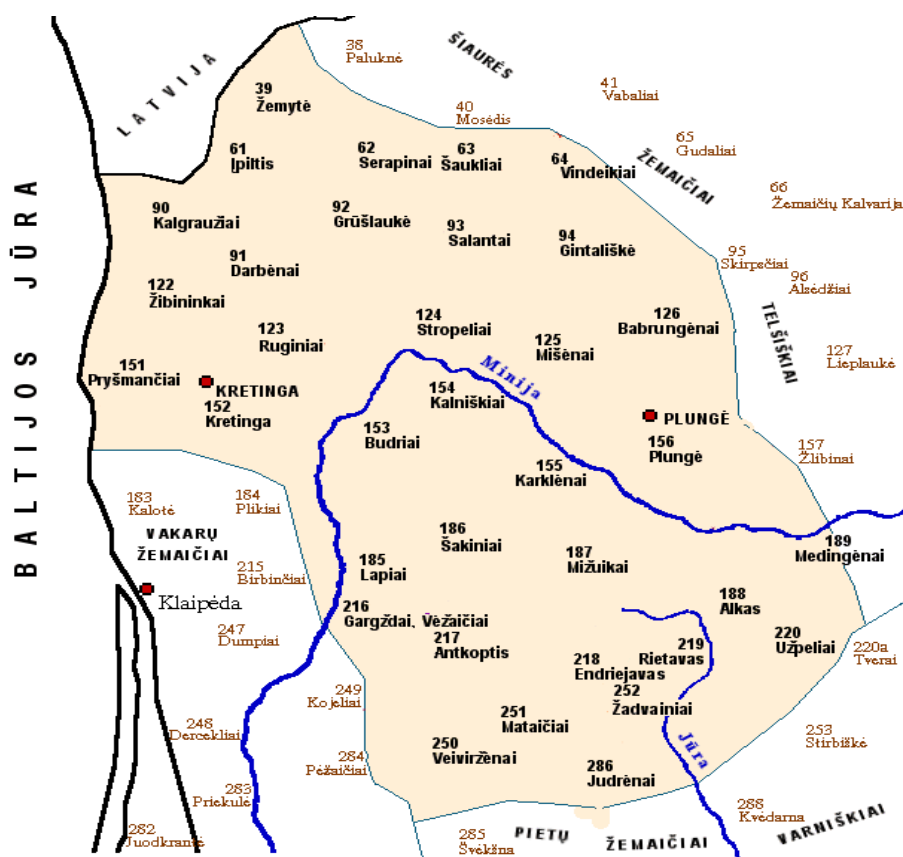
---

¹ Šiame darbe greta lietuviškų ir įprastų sąvokų *augalo pavadinimas*, *augalo vardas* sinonimiškai vartojamas graikišką šaknį turintis, moksliškesnis bei trumpesnis terminas *fitonimas*.

leidiniu „Vaistingieji augalai“ (VA, 1991) bei internetine prieiga². Klasifikuojant fitonimus į motyvacinę grupę remtasi J. Lubienės (Lubienė, 2008, 2009) bei A. Gritėnienės (Gritėnienė, 2006; Genelytė, 2001; 2004) darbais.

Šnektos tarminė priklausomybė. Salantiškių šnektą priklauso šiaurės žemaičių kretingiškių tarmei, kuri yra į šiaurę nuo varniškių iki Latvijos sienos. Darbo medžiaga rinkta ne iš visos šiaurės žemaičių kretingiškių tarmės teritorijos, o tik iš Salantų miestelio (žr. 1 žemėlapis, Salantai pažymėti 93 nr.). Salantiškių šnektos ribos nedetalizuojamos, nes tai nėra darbo objektas.

1 žemėlapis³. Salantiškių šnektos tarminė priklausomybė

Darbo objektą sudaro 124 salantiškių šnektose vartojamų liaudiškų augalų pavadinimų. Didžioji dalis (99) pavadinimų pačios autorės rinkti iš gyvosios kalbos. Tyrimo medžiaga dar pildyta

² <http://www.e-vaistine.lt/vaistazoles/vaistiniai-augalai;>

[http://www.vaistazoles.lt/.](http://www.vaistazoles.lt/)

³ Žemėlapis yra iš LKI internetinio puslapio www.lki.lt.

³ Informantais pasirinkti vyresniosios kartos atstovai (60 m. ir vyresni).

(25) iš Lietuvių kalbos žodyno (toliau LKŽ), atrenkant tuos fitonimus, kurie yra paliudyti Salantuose. Salantiškių šnektoje užfiksuotos tarmybės transponuojamos, dėsningsi jas atstatant pagal bendrinės kalbos normas ir paliekant morfologines ypatybes. Siekiant išryškinti salantiškių šnektos ypatumus, tyrimui pasirinkti tik tie pavadinimai, kurie yra laikomi dialektizmais, t. y. nuo bendrinės kalbos (toliau b. k.) skiriasi formaliąja struktūra, reikšme arba apskritai tokios šaknies (kamieno) leksemos nevartojamos bendrinėje kalboje, o yra paplitusios vienoje tarmėje arba ribotame tarmių plote. Darbe aptariami tiek vienažodžiai, tiek keliažodžiai augalų pavadinimai. Tyrimui svarbūs ir skolintiniai, ir savakilmiai augalų pavadinimai.

Darbo tikslas: aprašyti salantiškių šnektos vaistinių augalų pavadinimus, siekiant išryškinti jų struktūros ir motyvacijos ypatumus.

Darbo tikslui pasiekti keliami šie **uždaviniai:**

1. Iš tiriamosios šnektos atstovų surinkti fitonimus ir sudaryti salantiškių šnektos tarminių fitonimų registrą.
2. Ištirti tarminius fitonimus kilmės aspektu, t. y. atskirti savakilmę ir kitakilmę leksiką.
3. Išanalizuoti augalų pavadinimų dialektizmų tipus ir paplitimą.
4. Ištirti savakilmių fitonimų struktūrą ir motyvaciją.
5. Palyginti salantiškių šnektos ir šiaurės panevėžiškių patarmės fitonimų motyvaciją, nustatyti panašumus bei skirtumus.

Metodai. Darbe taikyti aprašomasis, gretinamasis, semantinės analizės ir lingvistinės geografijos metodai. Taip pat atlikta kiekybinė analizė.

Darbo struktūra: įvadas, bendroji fitonimų apžvalga ir medžiagos rinkimo metodika, dvi analizės dalys, išvados, šaltinių bei literatūros sąrašas ir 2 priedai – salantiškių šnektos tarminių fitonimų registras (1 priedas) bei schema, atspindinti salantiškių šnektos fitonimų statistiką (2 priedas). Registre liaudiški augalų vardai klasifikuojami abėcės tvarka, pateikiamas mokslinis bei lotyniškas pavadinimas.

1. BENDROJI FITONIMŲ APŽVALGA IR MEDŽIAGOS RINKIMO METODIKA

Žodžiai kalboje atsiranda keliais būdais. Pavadinti denotatą galima savos kalbos žodžiais, pastoviais žodžių junginiais ar skoliniais. Tiriant nominacijos būdus, svarbu atskirti pirminę ir antrinę nominacijas. Kai sukuriamas autonomiškas, „kitais kalbos vienetais nesiremiantis žodis“ (Jakaitienė, 2009: 21) – tai pirminė nominacija. Antrinė nominacija vyksta, kai nominacijos procese remiamasi jau egzistuojančiomis nominacijos priemonėmis, kitais kalbos vienetais. Dažniausiai minimos dvi antrinės nominacijos rūšys: tiesioginė ir netiesioginė. Antrinė nominacija yra glaudžiai susijusi su motyvacinė nominacija. Kuriant naują vardą svarbus tam tikras denotato požymis ar keli požymiai, t. y. motyvacijos požymiai. „Vidinė žodžio forma (motyvuojantis požymis) parodo žmogaus požiūrį į įvardijamą reiškinį ar objektą“ (Gritėnienė, 2006: 25), todėl atskleidus vidinę žodžio formą, išaiškėja „kaip nominacijos procese veikia žmogaus sąmonė“ (Gritėnienė, 2006: 25), apie ką ir kaip mąsto, šiuo atveju, tiriamoji salantiškių šnektos.

Šiame darbe siekiama atskleisti vaistinių augalų nominacijos būdus salantiškių šnektose. Norint išsiaiškinti, kaip atsiranda šnektose vartojami fitonimai, tirama jų kilmė, t. y. nustatoma, ar fitonimas savos kilmės, ar skolintas žodis, struktūra bei semantika. Be to, bandoma atsakyti į klausimą, kurie gyvojoje kalboje užfiksuoti fitonimai yra visoje Lietuvoje vartojami žodžiai, o kurių vartoseną yra siauresnė. Šis darbas nepretenduoja į išsamų lingvistinės geografijos darbą, apsiribojama tik leksikos paplitimo duomenimis, kurie užfiksuoti Lietuvių kalbos atlase (toliau LKA), LKŽ bei kituose tarminiuose šaltiniuose⁴.

Tiriant fitonimų kilmę svarbu nustatyti, kuri iš tiriamųjų pavadinimų yra savakilmė⁵ leksika, o kuri kitakilmė. Skolinių atskyrimą nuo savakilmų pavadinimų lemia tolimesnis darbo tikslas – pavadinimų motyvacija. Ji būdinga tik savakilmei leksikai, skoliniai gali būti tik remotyvuojami.

Šio darbo objektas – salantiškių šnektos vaistinių augalų pavadinimai – pačios autorės pradėti rinkti nuo 2008 metų. Ekspedicijų metu buvo apklausti aštuoni Salantų miestelyje gyvenantys ir iš gretimų apylinkių kilę senosios kartos atstovai⁶. Informantais⁷ buvo pasirinkti tik

---

⁴ CSŽKT – Centrinė šiaurės žemaičių kretingiškių tarmė: tarmės tekstai su komentarais ir žodynėliu; DkšŽ – Daukšių krašto žodynas; DrskŽ – Druskininkų tarmės žodynas; DūnŽ – Šiaurės rytų dūnininkų šnektų žodynas; DvŽ – Dieveniškų šnektos žodynas; KltŽ – Kaltanėnų šnektos žodynas; KpŽ – Kupiškėnų žodynas; Krtn – Kretingos tarmės žodynas; KzRŽ – Kazlų Rūdos šnektos žodynas; LzŽ – Lazūnų tarmės žodynas; ŽLP – Žemaičių leksikos pagrindai: mokymo priemonė; ZanŽ – Zėnavykų šnektos žodynas; ZtŽ – Zietelos šnektos žodynas.

⁵ Savojoje kalboje atsiradę žodžiai vadinami savakilmiais, o atėję iš kitų kalbų – kitakilmiais, arba skoliniais (Jakaitienė, 2009: 223).

⁶ Informantais pasirinkti vyresniosios kartos atstovai (60 m. ir vyresni).

⁷ Informantų sąrašas pateiktas 69 p.

gerai šnektą mokantys žmonės. Renkant augalų pavadinimus salantiškių šnekte, informantų klausinėta apie liaudies mediciną, augalų naudojimą buityje (remiantis specialiai sudaryta A. Jonaitytės anketa), tačiau daugiausia fitonimų užrašyta informantams rodant vaistažolės paveikslėlių⁸ ir tiesiogiai klausiant, kaip vadinamas augalas. Užrašant liaudiškus salantiškių šnekte vartojamus augalų pavadinimus, buvo stengiamasi informantų išklausti ne tik kaip vadinasi augalas, bet ir kodėl jam suteiktas būtent toks vardas. Vėliau medžiaga pildyta iš LKŽ I–XX tomų (kompiuterinio varianto), su doc. dr. Jūratės Lubienės ir lekt. Dalios Jakulytės sudaryta programa. Pirmiausia buvo išrinkti visi daiktavardžiai (mot. ir vyr. giminės), kurie iliustruojami pavyzdžiais iš Šiaurės Žemaitijos. Iš to didžiulio daiktavardžių sąrašo, kuriame kita spalva buvo išryškintos žemaitiškos vietovės, pagal semantinę kriterijų, t. y. pagal semą „augalas“ atrinkti fitonimai, fiksuojami Salantuose.

Šiam darbui ypač svarbu išsiaiškinti dialektizmo (tarmybės) sampratą bei apibrėžti kriterijus, kuriais salantiškių šnekte užfiksuoti fitonimai atrenkami tyrimui. Lingvistinėje literatūroje yra įvairių dialektizmo apibrėžimų. E. Jakaitienė tarmybės apibrėžia dvejopai. „Lietuvių kalbos leksikologijoje“ rašoma, jog „tarminė leksika, arba leksiniai dialektizmai⁹, yra žodžiai, kurie žinomi tik apibrėžtos teritorijos tarmėms. Jie neįeina į bendrinės kalbos leksiką ir priklauso liaudies šnekamajai kalbai“ (Jakaitienė, 1980: 67–68). 2009 m. išleistoje „Leksikologijoje“ E. Jakaitienė tarmine leksika vadina tarminius vienetus, „žinomus ir vartojamus tik tam tikros tarmės teritorijoje“ (Jakaitienė, 2009: 176; plg. Gaivenis, Keinys, 1990: 250). V. Vitkauskas tarmybėmis laiko visus lietuviškus, baltiškus žodžius, turinčius šaknį, kurios visai nėra Dabartiniame lietuvių kalbos žodyne (toliau DLKŽ) (leksiniai dialektizmai), tarmės specifines žodžių darybos formas (darybiniai dialektizmai), žodžius su tam tikrais šaknies ir kamieno fonetiniais pakitimais, kurie nėra dėsningi (fonetiniai dialektizmai), kirčiavimo variantus (akcentiniai dialektizmai) bei tik tarmei būdingą reikšmę turinčius žodžius (semantiniai dialektizmai) (Vitkauskas, 1976: 9). Tarminių žodynų įvadinėse dalyse taip pat aptariama tarmybių samprata. Tokiuose žodynuose dažniausiai pateikiami tie šnektos žodžiai, kurie bent kuo nors (forma, reikšmėmis, vartosena) skiriasi nuo bendrinės kalbos. „Lietuvių kalbos enciklopedijoje“ tarmybės (dialektizmai) apibūdinami taip: „kuriai nors tarmei būdingos ypatybės, pavartotos bendrinėje (šnekamojoje ar rašomojoje) kalboje ir neatitinkančios jos normų (LKE, 2008: 539).

Iš Salantų šnekte užrašytų 157 vaistinių augalų pavadinimų, tiriamųjų fitonimų yra 124, nes šiam darbui ypač svarbi nuo bendrinės kalbos besiskirianti leksika. Taigi salantiškių šnektos fitonimai visų pirma lyginimi su bendrinės kalbos fitonimais. Iki šiol neparengtas bendrinės lietuvių

⁸ Nuotraukos informantams pateiktos iš knygos „Vaistingieji augalai“ (VA, 1991), internetinių svatainių: <http://www.e-vaistine.lt/vaistazoles/vaistiniai-augalai>; <http://www.vaistazoles.lt>.

⁹ Be leksinių, esama dar morfofoneminių, akcentinių, darybinių, morfologinių ir sintaksinių dialektizmų (Jakaitienė, 1980: 68).

kalbos žodynas¹⁰, todėl remtasi „Dabartinės lietuvių kalbos žodynu“. Šiame darbe fitonimai, pateikti DLKŽ, paprastai nelaikomi tarmine leksika, jei neturi žymos *tarmybė* (tarm.) ar *žemaitybė* (žem.). Tačiau, kaip pabrėžia E. Jakaitienė, dėl nuolat vykstančios bendrinės kalbos ir tarmių sąveikos neretai dabar sunku pasakyti, ar žodis yra dialektizmas, ar priklauso jau bendratautei leksikai. Plačiai vartojamos tarmybės jau kaip bendrinės kalbos žodžiai pateikiami „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“, pvz.: *prakūsti* (iš žemaičių), *autūvas* (iš rytų aukštaičių) ir t. t.“ (Jakaitienė, 1980: 68). Vienur dar nurodoma, jog žodis būdingas vienai ar kitai tarmei, kitur tarmybės nebeišskiriamos, jos susilieja su bendrine kalba. Šiame darbe tokiais atvejais, kai DLKŽ pateikiamas fitonimo aiškinimas (definicija) buvo paremtas sinonimu, nepasikliaujama vien DLKŽ, o remiamasi LKŽ (ar LKA) pateikiamu pavadinimo paplitimu. Taigi šiame darbe dialektizmais laikomi tie fitonimai, kurie nuo bendrinės kalbos augalų pavadinimų skiriasi formaliąja struktūra, reikšme arba apskritai tokios šaknies (kamieno) leksemos nevartojamos bendrinėje kalboje, o yra paplitusios vienoje tarmėje arba ribotame tarmių plote.

Iš ekspedicijose užfiksuotų pavadinimų tarmybėmis nelaikomi tokie fitonimai: *aguonà, àjeras, arkliārūgštė, arkliāuogė, arònija, aviētė, būlvė, česnākas, medetkà, čiobrėlis, dóbilas, erškėtis, erškėtrožė, jonāžolė, kadagys, kietis, krāpas, kriēnas, kukurūzas, līnas, medetkà, pupėlė, ramūnė, raudonėlis, rūgštynė, rūtà, spañguolė, šalpūsnis, traūklapis, ugniāžolė, valerijōnas, vārputis, žėmuogė*.

---

¹⁰ Bendrinės kalbos leksika paprastai fiksuojama specialiuose norminamuosiuose žodynuose. Lietuvoje tokiu žodynu kol kas laikomas kelis kartus išleistas „Dabartinės lietuvių kalbos žodynas“. Tačiau jame sudėta dar daugybė į bendrinę leksiką nepatekusių žodžių, čia jie pateikiami tik kaip tarminiai žodžiai, laikomi lietuvių kalbos turtu, kada nors galinčiu papildyti bendrinės kalbos lobyną. Šiuo metu lietuvių kalbos instituto Leksikografijos centre rengiamas „Bendrinės lietuvių kalbos žodynas“ (Jakaitienė, 2009: 174).

2. SAVAKILMIAI FITONIMAI

Kaip minėta, šiame darbe aktualu nustatyti, kurie fitonimai yra savi žodžiai (terminai), o kurie yra pasiskolinti. Savoje kalboje atsiradę žodžiai vadinami savakilmiais žodžiais. Jie esti dvejopi: „1) veldiniai, t. y. žodžiai, paveldėti iš prokalbės, ir 2) dariniai, t. y. tik tiriamajai kalbai būdingi žodžiai, susidarę tuo metu, kai toji kalba jau gyvavo atskirai¹¹“ (Jakaitienė, 2009: 223; plg. Palionis, 1985: 199–200). Šiame darbe savos kilmės pavadinimais laikomi 82 fitonimai, į veldinius ir darinius smulkiau jie neskirstomi, nes tai nėra šio darbo tikslas. Kilmės aspektu šiame darbe svarbiausia atskirti savakilmę leksiką nuo skolintinės.

Savakilmius pavadinimus svarbu suskirstyti į dialektizmų tipus, aptarti fitonimų formos ypatybes, skiriančias juos nuo b. k. vartojamų pavadinimų. Įdomu apžvelgti Salantų šnekte užfiksuotų savos kilmės pavadinimų vartoseną, jų paplitimo arealą bei palyginti su kitomis tarmėmis. Analizuojant savakilmius fitonimus, aktualu išsiaiškinti, kiek žodžių gali sudaryti pavadinimą. Neretai augalo pavadinimas nusakomas ne tik vienu žodžiu, bet ir pastoviais žodžių junginiais – frazeologizmais bei laisvaisiais žodžių junginiais. Vienažodžiai fitonimai taip pat gali būti dvejopi: dariniai bei neišvestiniai pavadinimai.

Skirtingai nei skolintinė leksika, savakilmiai fitonimai yra motyvuoti. Tiriant salantiškių šnektos fitonimus, svarbu išsiaiškinti, „koks požymis reprezentuoja tam tikrą augalą ir kokiomis nominacijos priemonėmis tas požymis išreiškiamas“ (Gritėnienė, 2006: 33). Todėl fitonimai pirmiausia sugrupuoti pagal struktūrą į vienažodžių ir keliažodžių pavadinimų pogrupius, o kiekvieno pogrupio viduje detalizuojama struktūra ir nustatomas dialektizmo tipas.

2.1. Vienažodžiai dialektizmai ir jų struktūra

Savakilmiai fitonimai, laikomi tarmybėmis, dar skyla į smulkesnius pogrupius – dialektizmų tipus. Lingvistinėje literatūroje tarminiai kalbos vienetai skirstomi į fonetinius, akcentinius, morfoneminius, morfologinius, leksinius ir sintaksinius dialektizmus (LKE, 2008: 539; Jakaitienė, 1980: 67–68; Jakaitienė, 2009: 176–179). Šiame darbe daugiausia dėmesio skiriama leksinėms, semantinėms, morfologinėms, darybinėms bei morfoneminėms tarmybėms.

---

¹¹ Kartais veldiniais vadinami visi savajai leksikai priklausantys žodžiai. Tada jie skirstomi į dvi grupes: homogeniškuosius, t.y. žodžius, randamus daugelyje giminiškų kalbų, ir heterogeniškuosius, t. y. žodžius, būdingus tik lietuvių kalbai (Jakaitienė, 1980: 57).

Taigi analizuojamieji dialektizmai kalbiniu aspektu skyla į penkis minėtus tipus. Kai kurie fitonimai nuo b. k. skiriasi keliais aspektais, pvz.: kamiengaliu ir nedėsningu šaknies, kamieno pakitimu (b. k. *liūgnė* salantiškių šnektoje vadinama *liūgnas*), todėl ta pati tarmybė gali priklausyti skirtingiems dialektizmų tipams.

2.1.1. Tikrosios leksinės tarmybės ir jų struktūra

V. Vitkauskas leksinėmis tarmybėmis laiko visus lietuviškus, baltiškus žodžius, turinčius šaknį, kurios visai nėra DLKŽ (Vitkauskas, 1976: 9). „Leksinės tarmybės priklauso ribotos vartosenos žodžių tipui: jos neįeina į bendrinės kalbos leksiką ir vartojamos tik šnekamojoje kalboje. Leksinės tarmybės dar skirstomos į tikrąsias ir semantines. „Tikrosios tarmybės – žodžiai, kurių bendrinėje kalboje visai nėra, pvz., *pylė* „antis“, (LKE, 2008: 539; plg. Jakaitienė, 1980: 67-68; Jakaitienės, 2009: 178). „Semantinės tarmybės, kai dalykas pavadinamas jau esamu žodžiu ir nesudaromas naujas žodis, tik atsiranda nauja reikšmė pvz.: dzūkų *raitoti* „godžiai valgyti; įveikiant mušti“, vakarų aukštaičių *svarbūs* „sunkus“ (LKE, 2008: 539; plg. Jakaitienė, 2009: 179; Vitkauskas, 1976: 9).

Šiame poskyryje aptariami tikrieji leksiniai dialektizmai. Jais laikomi ir tokie pavadinimai, kurių bendrašaknių giminiškų žodžių bendrinėje kalboje yra, tačiau būtent tokios struktūros leksemos, užfiksuotos salantiškių šnektoje, bendrinėje kalboje nereiškia augalo, pvz.: *narinė* (I) „dirvinis asiūklis“, *vėžauniškė* (I) „rūgtis gyvatžolė“.

Pagal morfeminę struktūrą tikrieji leksiniai dialektizmai dar skiriami į vienašaknius ir dvišaknius (dūrinius) pavadinimus:

1) vienašakniai augalų pavadinimai:

driėžė (F) „dirvinis asiūklis“. DLKŽ šaknis *driež-* pateikiama, tačiau nėra nė vieno žodžio su šia šaknimi, kuris reikštų *dirvinį asiūklį* ar kokį kitą augalą. Fitonimas *driėžė* yra galūnės vedinys iš žodžio *driėžas*.

gaūris (R) „dirvinis asiūklis“. Šaknis *gaur-* b. k. yra fiksuojama, tačiau nereiškia augalo. Fitonimas *gaūris* yra galūnės vedinys iš žodžio *gaurai*.

moteriuškà (A) „bevainikė ramunė“. Šio fitonimo kamienas *moter-* b. k. yra vartojamas, tačiau nereiškia augalo. Pavadinimas *moteriuškà* pasidarytas su nelietuvišku sufiksu *-ušk-*.

narinė (I) „dirvinis asiūklis“. Šaknis *nar-* b. k. yra fiksuojama, tačiau nereiškia augalo. Fitonimas *narinė* yra priesagos vedinys iš žodžio *narỹs*.

nōtrynė (R) „didžioji dilgėlė“. Šaknis *notr-* b. k. yra fiksuojama ir reiškia augalą, tačiau būtent tokios morfeminės struktūros DLKŽ nėra, todėl fitonimas *nōtrynė* yra laikomas tikroju leksiniu dialektizmu. Tarmybė yra priesagos vedinys iš žodžio *notrà*.

puōkis (LKŽe) „švyls“. Šaknis *puok-* DLKŽ nėra fiksuojama. Fitonimas *puōkis* yra galūnės vedinys iš žodžio *puōkas* „pūkas“.

sraováuninkas (L), **srevaĩ** (S), **srevìnė** (A), (I) „paprastoji kraujažolė“. Šaknis *srav-/srev-* b. k. yra vartojama, tačiau tokios morfeminės struktūros žodžiai DLKŽ nėra fiksuojami. Fitonimas *srevìnė* yra priesagos vedinys. Pavadinimas *sraováuninkas*, ko gera, yra struktūrinis perdirbinys analogiškai pasidarytas iš slavizmo *kraváuninkas*. Fitonimas *srevaĩ* yra galūnės vedinys.

steĩbras (LKŽe) „meldas“. Šaknis *stemb-* b. k. yra fiksuojama, tačiau nereiškia augalo. Fitonimas *steĩbras* yra priesagos *-r-* vedinys iš žodžio *steĩbti / stembėti* „augti į stiebą, stybti“ (žr. Skardžius, 1943: 298).

šliaužtūkas (P) „pataisas šarkakojis“. Šaknis *šliauž-* b. k. yra fiksuojama, tačiau nereiškia augalo. Fitonimas *šliaužtūkas* yra priesagos vedinys.

šĩlis (L) „šilinis viržis“. Šaknis *šil-* b. k. yra fiksuojama, tačiau nereiškia augalo. Fitonimas *šĩlis* yra galūnės vedinys.

tatárška (L) „balinis ajeras“. Fitonimas galėtų būti siejamas ir su esm. l. veiksmažodžiu *tárška* „išduoti virpamą, duslų garsą, barškėti“ (LKŽe), tačiau būtent tokios morfeminės struktūros žodžio kaip *tatárška* DLKŽ nepateikia.

tvorìnė (R) „baltažiedė notrelė“. Šaknis *tvor-* b. k. yra fiksuojama, tačiau nereiškia augalo. Fitonimas *tvorìnė* yra priesagos vedinys.

vėžauniĩkas (L), (A), **vėžauniĩkė** (I) „rūgtis gyvatžolė“. Šaknis *vėž-* b. k. yra fiksuojama, tačiau nereiškia augalo. Gali būti, jog šie fitonimai atsirado iš veiksmažodžio *vėžiáuti / vėžiáuti* „vėžius gaudyti“ (DLKŽe). Šis vaistinis augalas, pasak informantų, gydo („surenka iš organizmo“) vėžį. Tačiau gali būti, kad fitonimai yra struktūriniai perdirbiniai analogiškai pasidaryti kaip ir *sraováuninkas* iš slavizmo *kraváuninkas*.

vỹtuolis (LKŽe) „dirvinis vijoklis“. Šaknis *vyt-* b. k. yra fiksuojama, tačiau nereiškia augalo. Fitonimas *vỹtuolis* yra galūnės vedinys iš žodžio *vytúoti* „svyruoti, virtuoti“ (DLKŽe).

kĩbis (R), (L), (F), (S), (A), (Č) „didžioji varnalėša“. Šis fitonimas DLKŽ yra fiksuojamas, jis pateiktas kaip *varnalėšos* sinonimas, todėl nėra laikytinas pagrindiniu augalo vardu ir tikėtina, jog į bendrinę kalbą yra atėjęs iš Žemaitijos (LKŽe duomenimis, fitonimo *kĩbis* vartojimo arealas yra Kvėdarna, Šilalės r.; Alsėdžiai, Plungės r.; Tverai, Plungės r.; Vainutas, Šilutės r.; Luokė, Telšių r.; Kretinga; Gargždai, Klaipėdos r.; Salantai, Kretingos r.). Dėl nuolat vykstančios bendrinės

kalbos ir tarmių sąveikos neretai dabar sunku pasakyti, ar žodis yra dialektizmas, ar priklauso jau bendratautei leksikai. Fitonimas *kibis* yra galūnės vedinys iš žodžio *kibti*.

dėgsnė (L) „miškinė sidabražolė“. DLKŽ *dėgsnė* tarm. „degimai, išdegus vieta“. Bendrinės kalbos požiūriu fitonimas laikomas tikruoju leksiniu dialektizmu, tačiau šnekto kalbinėje sistemoje galėtų priklausyti semantinėms tarmybėms. Fitonimas salantiškių šnekoje atsiradęs metaforos būdu: *sidabrāžolės* šakniastiebiai atrodo lyg apdegę (plačiau žr. skyrių 2.4. Savakilmių fitonimų motyvacija).

blezdingà (S), **blezdingėlė** (A) „trispalvė našlaitė“. Bendrinės kalbos požiūriu ši tarmybė yra leksinė, nes tokios šaknies (kamieno) augalo pavadinimas bendrinėje kalboje nevartojamas, tačiau tarmės kalbinėje sistemoje gali būti laikomas semantiniu dialektizmu. DLKŽ *blezdingà* žem. „kregždė“ (DLKŽ, 1972: 84). Augalo pavadinimas atsiradęs metaforos būdu, pagal panašumą į kregždės skeltą uodegą (plačiau žr. skyrių 2.4. Savakilmių fitonimų motyvacija).

gelžinis (P) „siauralapis gyslotis“. DLKŽ žodis *geležinis* turi kelias reikšmes, tačiau nereiškia augalo, todėl laikomas tikruoju leksiniu dialektizmu. Šnekto kalbinėje sistemoje gali būti laikomas semantiniu dialektizmu: salantiškių šnekoje *geležinė* vadina *gluōdeną* („tokia gyvatė“), o *gyslōtis* išoriškai primena *gluōdeną*, todėl taip pat vadinamas *gelžiniū* (plačiau žr. skyrių 2.4. Savakilmių fitonimų motyvacija).

2) dvišakniai augalų pavadinimai:

„Gramatikoje dūriniai nagrinėjami atsižvelgiant į tai, kuri kalbos dalis eina antruoju dėmeniu. Pirmuoju dėmeniu gali eiti įvairios kalbos dalys, o antruoju dėmeniu – daiktavardis ir veiksmažodis“ (Paulauskienė, 2006: 41). Šiame darbe dūriniai taip pat klasifikuojami pagal 2-ąjį dėmenį:

• dūriniai su antruoju dėmeniu daiktavardžiu

driėžgegužė (A) „dirvinis asiūklis“. Abi sudurtinio fitonimo šaknys b. k. yra žinomos, tačiau nereiškia augalo. Pirmasis dūrinio sandas gali būti dvejopas, kilęs nuo daiktavardžio *driėžas* arba *dryžis*, antrasis dūrinio dėmuo *gegužė* „penktasis mėnuo“ arba „gegutė“ (LKŽe).

gandrasnāpė (A) „pievinis snaputis“. Abi sudurtinio fitonimo šaknys b. k. yra žinomos, tačiau nereiškia augalo. Pirmasis dūrinio sandas – *gañdras* „zool. stambus paukštis ilgomis kojomis, ilgu kaklu ir snapu“ (DLKŽe). Antrasis dėmuo siejamas su žodžiu *snāpas* „raginis atsikišęs paukščio žiočių galas; prk. atsikišusi ko nors dalis“ (DLKŽe).

gardakūlis (P) „blakinė kalendra“. Abi sudurtinio fitonimo šaknys b. k. yra žinomos, tačiau nereiškia augalo. Pirmasis sudurtinio fitonimo sandas *gardūs* „turintis gerą skonį, skanus“

(DLKŽe), antrasis dūrinio sandas galėtų būti siejamas su žodžiu *kùlè* „skėtinių šeimos augalas kiauru kotu, augantis prie šlapumos, gurgždis“ (LKŽe).

kiřmuogė (L) „paprastasis šalteksnis“. Abi sudurtinio fitonimo šaknys b. k. yra žinomos, tačiau nereiškia augalo. Pirmasis dūrinio sandas – daiktavardis *kiřmis* „pailgas minkštakūnis bekaulis gyvis, kirminas“ (LKŽe), antrasis – *úoga* „nedidelis, sultingas daugiasėklis augalo vaisius“ (LKŽe).

varliãtrūbis (L) „dirvinis asiūklis“. Pirmasis dūrinio sandas *varl-* b. k. yra vartojamas ir fiksuojamas, antrasis dūrinio sandas *trūbà* yra pasiskolintas. Pirmasis dūrinio sandas yra daiktavardis *varlė* „varliagyvių klasės gyvūnas su ilgomis užpakalinėmis kojomis“ (LKŽe), antrasis *trūbà* „vamzdžio formos medinis arba metalinis pučiamasis muzikos instrumentas, dūda, ragas, trimitas“ (LKŽe).

devynmãcė (A) „smulkiažiedė tūbė“. Pirmasis dūrinio sandas *devyn-* DLKŽ yra fiksuojamas, antrasis dūrinio sandas *mãc-* yra pasiskolintas. LKŽe *mãcis* „jėga, stiprumas; prk. daugybė, galybė“.

- **dūriniai su antruoju dėmeniu veiksmazodžiu**

šūndrieka (S), (A) „pataisas šarkakojis“. Abi sudurtinio fitonimo šaknys b. k. yra žinomos, tačiau nereiškia augalo. Pirmasis dūrinio dėmuo yra daiktavardžio *šuõ* „gyvulys, laikomas namams saugoti, medžioklei ir kt.“ (LKŽe) naudininko linksnis *šuñs*, antrasis dėmuo – veiksmazodis *driėkti* „tęsti, traukti, tempti (ką ilgą, tąsų, beformį)“ (LKŽe).

2.1.2. Semantinės tarmybės ir jų darybos pamatas

Šiame poskyryje fiksuojamos salantiškių šnektos leksemos, kurios yra vartojamos bendrinėje kalboje, tačiau visai kita reikšme.

kartėlė (A) „paprastasis kietis“. DLKŽ *kartėlė* „piengrybis grūzdas; labai kartus augalas; pelynas, metėlė“ (DLKŽ, 1972: 287).

gegužėlė (S), **gegužė** (F), **gegužis** (Č) „dirvinis asiūklis“. DLKŽ *gegužė* / *gegužis* „penktasis metų mėnuo“ arba „gegutė“ (DLKŽ, 1972: 166). Fitonimas *gegužėlė* mažybinė *gegužė* forma.

lùkštas (R), (A) „pelkinė puriena“. DLKŽ *lùkštas* „kiaušinio, riešuto kietasis apvalkalas; svogūno apvalkalas, grūdo luobelė, ankštis vidinė plėvelė; tech. plona lakštinė medienos medžiaga“ (DLKŽe).

ožėlis (L), (R), (S), (I) „medėjantysis alavijas“. DLKŽ *ožėlis* „jaunas ožys“ (DLKŽ, 1972: 469).

padráika (Č) „pataisas šarkakojis“. DLKŽ *padráika* „ištvirkusi moteris; nerimtas žmogus, vėjavaikis, pliuškis; dgs. išsidraikę šiaudai, pataršos“ (DLKŽ, 1972: 476).

sniėgena (LKŽe) „baltoji snieguolė“. DLKŽ *sniėgena* „zool. kikilių šeimos paukštis“ (DLKŽe).

sėtinis (LKŽe) „valgomasis griežtis“. DLKŽ *sėtinis* „pasėtasis: ~ės gėlės. ~iai laukinukai. ~ės ganyklos“ (DLKŽe).

šilas (S) „šilinis viržis“. DLKŽ *šilas* „spygliuočių miškas“ (DLKŽ, 1972: 812).

varpėlis (R) „vaistinė baltašaknė“. DLKŽ *varpėlis* „mažas varpas“ (DLKŽ, 1972: 913).

gùrgždis (LKŽe) „vaistinė šventagaršvė“. DLKŽ žodžio *gùrgždis* reikšmė – „bot. skėtinių šeimos stambus, kvapus drėgnų miškų ir paupių augalas (Chaerophyllum)“ (DLKŽe). *Šveñtagaršvė* yra salierinių šeimos augalas, taigi reikšmė b. k. ir salantiškių šnektoje nesutampa.

júodavietė (R), (L), (S), (Č) „paprastoji gervuogė“. DLKŽ *júodavietės* reikšmė – „bot. krūminė, juodoji avietė (*Rubus fruticosus*)“ (DLKŽ, 1972: 269), salantiškiai *júodaviete* vadina *gėrvuogę* (*Rubus caesius*). Salantiškių šnektoje ir b. k. fitonimo reikšmės nesutampa, todėl jis laikomas semantiniu dialektizmu.

ropùtė (S) „bulvė“. DLKŽ žodis *ropùtė* pateikiamas kaip tarminis *bùlvės* sinonimas (DLKŽe). Fitonimas *ropùtė* yra mažybinė *rópės* forma, kurios pagrindinė reikšmė „bot. maistinis ir pašarinis kryžmažiedžių šeimos daržų augalas; jo šakniavaisis“ (DLKŽe). Fitonimo reikšmė b. k. ir salantiškių šnektoje nesutampa, todėl jis laikomas semantine tarmybe.

meletà (S) „vaistinė melisa“. DLKŽ *meletà* „genių būrio paukštis“ (DLKŽ, 1972: 391), reikšmės salantiškių šnektoje ir b. k. nesutampa, todėl galėtų būti laikomas semantiniu dialektizmu. Augalo pavadinimas paukščio vardu salantiškių šnektoje yra pasitaikęs, pvz.: salantiškiai *našláitę* vadina *blezdingà*, kuri DLKŽ reiškia „kregždė“ (DLKŽ, 1972: 84). Tačiau greičiausiai fitonimas *meletà* yra skolinio *melisà* fonetinis perdirbinys dėl žodžių formaliojo skambėjimo panašumo (*melisà*, *meletà*) asociacijų (plačiau žr. skyrių 3. Kitakilmiai fitonimai), o asociacija sustiprina ir motyvacijos tipas „augalo panašumas į paukštį“.

2.1.3. Morfologinės tarmybės ir jų struktūra

Morfologinius dialektizmais laikomos „savitos, tam tikram tarmių plotui būdingos gramatinės formos“ (Jakaitienė, 1980: 68). Šiame poskyryje analizuojamos morfologinės tarmybės, kurių morfologinė raiška nuo bendrinės kalbos skiriasi kamiengaliu (t. y. linksniavimo tipu¹²). Siekiant išryškinti morfologinių dialektizmų skirtumus, jie lyginami su bendrinės lietuvių kalbos atitikmenimis. Pagal morfeminę struktūrą morfologinės tarmybės dar skirstomos į vienašaknius ir dvišaknius augalų pavadinimus.

1) Vienašakniai augalų pavadinimai:

Užfiksuotos keturios vienašaknės morfologinės tarmybės, kurios nuo bendrinės kalbos skiriasi kamiengaliu.

- **a kamieno – b.k. *ė* kamieno**

Paliudyti trys *a* kamieno (vyriškosios giminės) daiktavardžiai, kurie b. k. yra *ė* kamieno (moteriškosios giminės):

avė̃tis (LKŽ^ė) „paprastoji avietė“ – b. k. *avietė*

liū̃gnas (R), (S) „paprastoji lūgnė“ – b. k. *lūgnė*

lū̃gnas (P) „paprastoji lūgnė“ – b. k. *lūgnė*

Fitonimas *liū̃gnas* skiriasi ir fonetine raiška (jo inicialė – minkštasis priebalsis *l*, o b. k. – kietasis *l*), tad galėtų būti skirtinas mišriųjų darybinių tarmybių grupei.

- **o kamieno – b. k. *a* kamieno**

Paliudytas vienas *o* kamieno (moteriškosios giminės) fitonimas, kuris b. k. yra *a* kamieno (vyriškosios giminės):

serbė̃nta (LKŽ^ė) „serbentas“, *serbentà juodoji* (R) „juodasis serbentas“ – b. k. *juodasis serbentas*

---

¹² Pagal svarbiausius linksniavimo skirtumus, sąlygojamus kaitybos kamienų, dabartinėje lietuvių kalboje skiriamos 5 linksniuotės: (*i*)*a*, (*i*)*u*, (*i*)*o*, *ė* ir *i*. Kuriai linksniuotei priklauso daiktavardis, nustatoma atsižvelgiant į vienaskaitos vardininko ir labiausiai – į daugiskaitos naudininko galūnes. Pagal (*i*)*a* ir (*i*)*u* linksniuotes linksniuojami vyriškosios giminės daiktavardžiai. Moteriškosios giminės daiktavardžiai priklauso (*i*)*o* ir *ė* linksniuotėms. Tiktai *i* linksniuotė yra mišri, bet ir joje vyrauja moteriškoji giminė (DLKG, 1994: 68-69, 80).

2) Dvišakniai augalų pavadinimai

Užfiksuotos šešios morfologinės tarmybės, kurios nuo bendrinės kalbos skiriasi kamiengaliu.

- **a kamieno – b. k. o kamieno**

Salantiškių šnektoje užfiksuotas vienas *a* kamieno (vyriškosios giminės) daiktavardis, kuris b. k. yra *o* kamieno (moteriškosios giminės):

rāskilas (R) „paprastoji rasakila“ – b. k. *raskilà // rasakilà*

- **a kamieno – b. k. é kamieno**

Paliudyti du *a* kamieno (vyriškosios giminės) daiktavardžiai, kurie b. k. yra *é* kamieno (moteriškosios giminės):

pipìrlapis (S) „europinė pipirlapė“ – b. k. *pipirlapė*

kātpėdis (R) „dvinamė katpėdė“ – b. k. *kātpėdė*

- **é kamieno – b. k. a kamieno**

Trys salantiškių fitonimai yra *é* kamieno (moteriškosios giminės), o b. k. – *a* kamieno (vyriškosios giminės):

šalpūsnė (R) „ankstyvasis šalpusnis“ – b. k. *šalpūsnis*

ožkabarzdė (L) „paprastoji pakalnutė“ – DLKŽ pateikiamas *a* kamieno (vyriškosios giminės) pavadinimas *ožkabarzdis*, kurio viena iš reikšmių yra „pakalnutė“

bóbramunė (A) „baltagalvė“ – DLKŽ pateikiamas *a* kamieno (vyriškosios giminės) pavadinimas *bóbramunis* (1) „bot. graižaziedžių šeimos piktžolė, vaistinis augalas“

2.1.4. Darybinės tarmybės ir jų struktūra

Darybiniai dialektizmai – tarmės specifinės žodžių darybos formos (kitų priesagų, priešdėlių ar galūnių dariniai), pvz., žemaičių *žirnynė* „žirnių sriuba“, *pamečiuō* „pamečiui“ (Jakaitienė, 1980: 67).

Šių leksemų darybos būdas tiek bendrinėje kalboje, tiek ir salantiškių šnektoje nesiskiria. Tiriamieji fitonimai nuo bendrinės lietuvių kalbos atitikmenų skiriasi tik priesaga. Jie nėra laikomi priesagų vediniais, nes nefiksuojamas reikšmės pakitimas. Salantiškių šnektos ir bendrinės kalbos priesagos lyginamos, siekiant išsiaiškinti jų struktūrinius bei reikšminius skirtumus.

- **priesaga -enė** – b.k. -ynė

mėlėnė (R), (S) „mėlynė“ – b. k. *mėlynė*

Priesaga *-enė* yra priesagos *-ena* paradigmatis variantas (Ambrazas, 2000: 43). Su priesaga *-enė* lietuvių kalboje pasitaiko įrankių morfeminės struktūros DLKŽe nėra (Ambrazas, 1993: 194); veiksmy pavadinimų, pvz.: *bridėnė* „bridimas“ Šts, *derėnė* „kailio lupimas, mušimas“ Slnt, *skalbėnė* „skalbimas“ Šts (Ambrazas, 1993: 60) bei veiksmo vietų pavadinimų, pvz.: *sėdėnė* „vieta vežime, rogėse atsistėti“ (Ambrazas, 1993: 213). Tiriamojoje šnektoje priesagos *-enė* darybinė reikšmė yra kitokia – ji reiškia augalo pavadinimą.

Su nauju priesagos *-ynas/-yna* paradigminiu variantu *-ynė* dažniausiai lietuvių kalboje daromi panašios kilmės vardažodiniai vediniai kaip ir su priesaga *-ynas*. Priesagos *-ynė* vediniams būdinga vietos reikšmė, pvz.: *karklynė*, *dykynė* „prastas laukas“, *gilynė* „gili vieta“. Žemaičių tarmėje plačiai vartojamas grynąją kuopinę reikšmę išlaikęs vedinys *pātalynė*. O vardažodinių vietos pavadinimų su *-ynė* čia yra visai nedaug. Antai V. Vitkausko dūnininkų tarmės žodyne randame tik penkis šio tipo vedinius: *maurynė*, *varputynė*, *motinynė* „motinos ūkis“, *kęsynė* „kemsynė“ <...>. Kita vertus, žemaičių tarmėje paplitę valgių, daugiausia sriubų, pavadinimai su priesaga *-ynė*, pvz.: *bulbėnė* „bulvienė“, *burokėnė*, *lapėnė* „burokų sriuba“ (Ambrazas, 2000: 56).

Reikšmės požiūriu tiek bendrinės kalbos priesaga *-ynė*, tiek salantiškių šnektoje vartojamos priesagos *-enė* reikšmė nesiskiria, jos abi nusako augalo pavadinimą. Skiriasi tik priesagų variantai.

- **priesaga -elė** – b. k. -aitė

našlėlė (R), (L), (F) „trispalvė našlaitė“ – b. k. *našlaitė*

Priesaga *-elis*, *-ė* – tai dariausia lietuvių kalbos deminutyvų priesaga, jos reikšmė bei vartojimas pasižymi dideliu įvairumu (DLKG, 1994: 92). Priesaga *-el-* žodyje **našlėlė** žymi konkretaus daikto, šįsyk augalo, mažumo reikšmę. Tai suprantama, nes žinomos šio augalo kelios rūšys, galinčios skirtis savo dydžiu. *Trispalvė našlaitė* paprastai būna mažesnė nei dekoratyvinės, augančios darželiuose. **Našlėlė** salantiškių šnektoje vadinama *trispalvė našlaitė*, auganti „laukuose, dirvonuose, pamiškėse, kirtimuose“ (VA, 1991: 216) (b. k. šie du augalai vadinimi vienu pavadinimu).

Priesagos *-aitė* vediniams būdingiausios mažumo ir malonumo reikšmės. Jie beveik visi yra padaryti iš konkrečios reikšmės daiktavardžių, o savo gimine nesiskiria nuo pamatinių žodžių, pvz.: *qžuolaitis*, *obelaitė*, *skepetaitė* (DLKG, 1994: 91). A. Juškos žodyne užfiksuoti du kuopiniai

pavadinimai su priesagos *-ytė* apofoniniu variantu *-aitė*: *alksnaitė* „alksnynas“ I 12, *beržynaitė* „beržynas“ I 204. Priesaga *-aitė* atlieka deminutyvinę funkciją, tačiau su šia priesaga lietuvių kalboje kartais daromi ir ypatybės turėtojų pavadinimai: *prašalaitė* „svetimšalė“, *giminaitė*. (Ambrazas, 2000: 59, 109, 139).

Bendrinės kalbos priesaga *-aitė* turi deminutyvinį atspalvį, tačiau ne visuose žodžiuose. Ši priesaga atlieka daugiau deminutyvinę – malonybinę – funkciją, o salantiškių šnektoje užfiksuoto fitonimo *našlėlė* priesagos *-elė* funkcija yra kiek platesnė – pabrėžia ir kokio nors daikto mažumą. Pasitaiko atvejų, kai priesagos *-elis*, *ė* daiktavardžiai kartu turi abi – mažumo ir malonumo – reikšmes (DLKG, 1994: 89). Todėl teigti, kad priesagų *-elė* ir *-aitė* reikšmė skiriasi, negalima.

- **priesaga *-elis* – b. k. *-inas***

pùtelis (R), (F), (S) „paprastasis putinas“ – b. k. *pùtinas*

Nors priesaga *-elis*, *ė* yra populiari sudarant mažiškinę reikšmę turinčius žodžius, salantiškių šnektoje ši priesaga turi tiesiog konkrečią, šiuo atveju, augalo reikšmę. Priesagos *-inas* daiktavardžiai yra įvairios reikšmės. Gana dažnai ši priesaga žymi gyvulių patinus: „*ãvinas*, *kãtinas*, *mẽškinas* ir t. t.“ (Skardžius 1943: 239). Priesagos tiek salantiškių šnektoje, tiek bendrinėje kalboje tiesiog reiškia augalą.

2.1.5. Morfo(fo)neminės ir akcentinės tarmybės

Šnekos sraute dėl bendros artikuliacijos ar tarimo palengvinimo ne tik pakinta tam tikri garsai, bet kartais jie ir visai išnyksta, susikeičia vietomis arba atsiranda žodyje ar žodžių sandūroje visokių įterptinių, pridėtinių garsų. Vieni tokių dialektizmų formuojami nedėsniniai, kitus galima paaiškinti tam tikrais fonetiniais procesais (plg. Palionis, 1999: 69; Jakaitienė, 1980: 68). „Žodžiai su tam tikrais šaknų ar kamienų pakitimais, kurie negali būti paaiškinami dėsniniais balsių ar priebalsių išvirtimais, vadinami morfoneminėmis tarmybėmis“ (Jakaitienė, 2009: 177). „Kitaip kirčiuojami žodžiai yra akcentiniai dialektizmai“ (Jakaitienė, 1980: 68).

Šiame poskyryje aptariami visi, turintys fonetinių pakitimų ar kirčiavimo variantų, dialektizmai. Kai kurie fitonimai jau yra aptarti prie kitų dialektizmų tipų, turi ne vieną skirtingiems dialektizmų tipams būdingą ypatybę, pvz.: *liūgnas* „paprastoji lūgnė“. Norint išryškinti tarmybių morfeminę struktūrą jos dar grupuojamos į vienašaknius ir dvišaknius fitonimus.

1) Vienašakniai augalų pavadinimai:

Užfiksuoti trys vienašakniai fitonimai, turintys fonetinių pakitimų ir vienas augalo pavadinimas nuo bendrinės kalbos besiskiriantis kirčiavimo variantu.

pupařtis (R) „kelminis papartis“ – b. k. *papařtis*. Šaknies pradžioje fiksuojamas nedėsningas balsio *a* atliepimas *u*. Šis fitonimas užfiksuotas tik iš vieno pateikėjo, tad kyla abejonių, ar tikrai salantiškiai vadina augalą **pupařčiu**.

liūgnas (R), (S) „paprastoji lūgnė“ – b. k. *lūgnė*. Šaknies inicialės minkštumo kietumo skirtumas (tarmėje *l* minkštas, b. k. kietas). Dar skirtinas darybiniams dialektizmams (žr. skyrių 2.1.4 Darybinės tarmybės ir jų struktūra).

šeñdras (LKŽe) „švendras“ – b. k. *šveñdras*. Galimas diarezės¹³ atvejis – priebalsio išleidimas tarp balsių ir priebalsių (Palionis, 1985: 74).

dāgis (LKŽe) „dagys“. Bendrinėje kalboje fitonimas kirčiuojamas žodžio gale – *dagỹs*. Salantiškių tarmėje kirtis nušoka į pirmąjį skiemenį – *dāgis*, todėl sutrumpėja žodžio galas. Šis augalo pavadinimas laikomas akcentine tarmybe.

2) Dvišakniai augalų pavadinimai:

Užfiksuota dešimt dvišaknių fitonimų, nuo bendrinės kalbos besiskiriančių fonetiniais pakitimais.

balgaļvė (LKŽe) „paprastoji baltagalvė“ – b. k. *baltagalvė/ baltgaļvė*. Salantiškių šnektoje, skirtingai nei b. k. praleidžiamas šaknies priebalsis *t* bei jungiamasis balsis. Be priebalsio *t* pavadinimas ištariamasis tiesiog lengviau.

kiaūpienė (LKŽe) „paprastoji kiaulpienė“ – b. k. *kiaūpienė*. Fitonimas nuo b. k. skiriasi priebalsio *l* praleidimu.

saulāgraža (R) „paprastoji saulėgraža“ – b. k. *saulėgraža* nuo bendrinės kalbos pavadinimo skiriasi tik jungiamuoju balsiu (salantiškių šnektoje *-ė-*, b. k. *-a-*). Sudurtiniuose žodžiuose jo gali ir nebūti arba gali atsirasti tik dėl fonetinių priežasčių, todėl šis neatitikimas nevertinamas kaip morfologijos reiškinys.

óžrože (L) „siauralapis gaurometis“ DLKŽ pateiktas pavadinimas be tarminės santrumpos, LKŽ nurodomas tik iš raštų, taigi šie du žodynai neteikia pakankamos informacijos, ar

¹³ Diarezės pavyzdys aptinkamas ir lietuvių tarmėse – neretai išleidžiamas *v* prieš lūpinius balsius: *nakoti* vietoj *nakvoti*, *šogeris* vietoj *švoogeris* (Palionis, 1985: 74).

leksemą laikyti b. k. žodžiu. Žodžio struktūra nėra taisyklinga, tokiu atveju pasitelkiama mokslinė nomenklatūra, kurioje vartojamas *óžkarožės* pavadinimas. Iš šio pavadinimo, trumpinant pirmojo dūrinio sando kamieną, galėjo būti pasidarytas fitonimas *óžrožė*.

raskilà (L), (F) „paprastoji rasakila“. Salantiškių šnektoje skirtingai nei b. k. praleidžiamas jungiamasis balsis.

nòtnèrè (F) „didžioji dilgėlė“. Šio fitonimo daryba yra problemiška, sunku nustatyti jo pamatinį žodį. Gali būti perdirbinys iš *notrė* ar veiksmazodžio *nére*.

daržpupè (LKŽe) „daržinė pupelė“. Dūriniai glaudžiai tarpusavyje susiję su sudėtiniais pavadinimais. Kartais pagal tuos pačius motyvacinius požymius augalą galima pavadinti tiek dūriniu, tiek sudėtinu pavadinimu, pvz.: *daržpupè* ir *daržinė pupėlė*. Salantiškiai trumpina pavadinimą ir iš žodžių junginio pasidaro dūrinį be jungiamojo baltio.

vendrykštè (LKŽe), **vendrykštis** (LKŽe), **vengrykštis** (LKŽe) „vingiorykštė“. Dėl lengvesnio tarimo salantiškiai vietoje *ving-* taria *vend-*, *veng-*.

2.2. Keliažodžiai dialektizmai ir jų struktūra

Salantiškių šnektoje augalų pavadinimai dažnai nusakomi ne tik vienu žodžiu, bet ir žodžių junginiais. Šiame skyriuje aptariami tokie žodžių junginiai, kurie kuo nors skiriasi nuo bendrinėje (mokslinėje) kalboje vartojamų sudėtinių augalų vardų. Visi tiriamieji stabilūs žodžių junginiai bendrinėje kalboje nefiksuoja, todėl laikomi tikrosiomis leksinėmis tarmybėmis.

Remiantis A. Gritėnienės straipsniu, kuriame analizuojami šiaurės panevėžiškių patarmės augalų pavadinimai, reiškiami žodžių junginiais¹⁴, pateikta klasifikacija keliažodžiai salantiškių šnektos augalų pavadinimai galėtų būti skirstomi į dvi grupes: 1) sudėtiniai terminai ir 2) frazeologiniai pasakymai. Tokia klasifikacija šio darbo autorei atrodo tikslintina, nes opozicija sudaryta ne vienu pagrindu: pirmoji grupė akcentuoja termino pavadinimo struktūrą, o anoji – semantiką. A. Gritėnienė taip pat nurodo, kad „sudėtiniai terminai – iš dviejų ar daugiau žodžių susidedantys junginiai, kuriais yra įvardijamos sudėtinės (dažniausiai rūšinės) tam tikros srities savokos. <...> Tokie pavadinimai neturi jokių emocinių atspalvių, tai įprasti, pastovūs, dažnai tik augalo rūšį nurodantys žodžių junginiai, nelaikomi frazeologizmais <...> ir yra suprantami tiesiogine reikšme“ (Genelytė, 2001: 31). Remiantis šiuo teiginiu, salantiškių šnektos keliažodžiai augalų

¹⁴ Genelytė, A., 2001; *Augalų pavadinimai, reiškiami pastoviais žodžių junginiais*. Lituania 3 (47), 31–38. Vilnius.

pavadinimai galėtų būti klasifikuojami į tokias dvi grupes: 1) augalo rūšį nusakantys sudėtiniai pavadinimai ir 2) frazeologiniai pavadinimai.

2.2.1. Augalo rūšį nusakantys sudėtiniai pavadinimai

Salantiškių šnekte užfiksuoti šeši dvižodžiai sudėtiniai pavadinimai. Dažniausiai pagrindinis (antrasis) tokių pavadinimų dėmuo nurodo patį augalą, o priklausomasis (pirmasis) dėmuo – rūšines ypatybes. Kai kurie augalai turi daug rūšių, pvz.: *baltažiedė notrelė*, todėl salantiškių šnekte jos išskiriamos ir įvardijamos atskirais vardais pagal augalų skiriamuosius požymius.

Sudėtinių fitonimų pagrindiniu dėmeniu visada eina konkretus pažymimasis žodis (augalo pavadinimas), o šalutiniu žodžių junginio dėmeniu būna pažyminys. Remiantis A. Gritėniene¹⁵, sudėtiniai pavadinimai grupuojami pagal kalbos dalį, kuri eina pažyminiu. Taigi, skirtingos trys sudėtinių pavadinimų grupės pagal gramatinę raišką:

- **įvardžiutinis būdvardis (pažyminys) + daiktavardis (pažymimasis žodis)**

baltóji nōtryna (Č) „baltažiedė notrelė“. Dvižodį fitonimą sudaro įvardžiutinis būdvardis *baltóji*, pabrėžiantis augalo spalvą, ir pagrindiniu dėmeniu einantis daiktavardis *nōtryna*.

geltonóji balgaľvė (S) „pavasarinis adonis“. Dvižodį fitonimą sudaro įvardžiutinis būdvardis *geltonóji*, pabrėžiantis augalo spalvą, ir pagrindiniu dėmeniu einantis daiktavardis *balgaľvė*. Šis fitonimas dar skiriamas ir morfoneminėms tarmybėms dėl žodyje *baltgaľvė* išmetamo priebalsio *t* (žr. 2.1.5 Morfoneminės ir akcentinės tarmybės).

aklóji ramùnė (L) „bevainikė ramunė“. Dvižodį fitonimą sudaro įvardžiutinis būdvardis *aklóji*, nusakantis žiedo išorinę ypatybę, ir pagrindiniu dėmeniu einantis daiktavardis *ramùnė*.

piktóji nōtrynė (R) „didžioji dilgėlė“. Dvižodį fitonimą sudaro įvardžiutinis būdvardis *piktóji*, pabrėžiantis augalo vidines savybes, ir pagrindiniu dėmeniu einantis daiktavardis *nōtrynė*.

- **būdvardis su priesaga -inis, -ė (pažyminys) + daiktavardis (pažymimasis žodis)**

arklìnė rūgštynė (L), (A) „tankiažiedė rūgštynė“. Dvižodį fitonimą sudaro būdvardis *arklìnė* su priesaga *-inė*, nurodantis augalo vertinimą, ir pagrindiniu dėmeniu einantis daiktavardis *rūgštynė*.

¹⁵ Genelytė, A., 2001; *Augalų pavadinimai, reiškiami pastoviaisiais žodžių junginiais*. Lituanistika 3 (47), 31–38. Vilnius.

- **įvardžiutinis veik. r. dalyvis (pažyminys) + daiktavardis (pažymimasis žodis)**

nekáندانچی nõtrynė (P) „baltažiedė notrelė“. Dvižodį fitonimą sudaro įvardžiutinis veikiamosios rūšies dalyvis *nekáندانچی* ir pagrindiniu dėmeniu einantis daiktavardis *nõtrynė*.

Visų tirtųjų pavadinimų pagrindiniai žodžiai yra augalų pavadinimai, o determinaciniai žodžiai (pažyminiai) nusako tam tikrą augalo išskirtinį požymį. Du determinaciniai žodžiai vartojami tiesiogine reikšme: nusako spalvą, kita dalis – požymį (augalo dydį, paviršių, žiedo ypatybę) įvardija netiesiogine reikšme. Tokiais fitonimais pavadinamos 3 augalų gentys: rūgštynė, ramunė ir dilgėlė.

2.2.2. Frazeologiniai pavadinimai

Salantiškių šnektoje paliudyti penki frazeologiniai augalų pavadinimai: „Tai ekspresyvūs ir vaizdingi pastovios leksinės ir gramatinės sandaros, vientisos reikšmės žodžių junginiai“ (Genelytė, 2001: 32). „Jie kalbėjimo metu ne kuriami, o funkcionuoja kaip susiformavę vienetai“ (Jaikaitienė, 2009: 280-285).

„Frazeologiniai augalų pavadinimai – ne šiaip sau automatiškai sujungti žodžiai, bet tam tikri struktūriniai tipai. Kiekvienas frazeologizmas turi pagrindinį žodį – branduolį, nuo kurio priklauso viso frazeologizmo tipas“ (Genelytė, 2001: 33). Pagal tai, kiek dėmenų sudaro pavadinimą, skiriami dviejų ir trijų žodžių junginiai:

- **dvižodžiai frazeologiniai augalų pavadinimai**

Salantiškių šnektoje užfiksuoti penki frazeologiniai fitonimai, sudaryti iš dviejų žodžių. Visų šių fitonimų struktūros modelis yra *daiktavardis (kilmininkas) + daiktavardis*. Antrasis šių frazeologinių junginių dėmuo sintaksiškai svarbesnis – pagrindinis.

tabôko dobilėliai (L) „geltonžiedis barkūnas“

žýdo blùsos (L) „triskiautis lakišius“

žýdo ùtys (A) „triskiautis lakišius“

bóbos raukaĩ (I) „paprastoji rasakila“

piemeĩs terbėlė (L) „trikertė žvaginė“

- **trižodžiai frazeologiniai augalų pavadinimai**

Salantiškių šnekteje paliudytas tik vienas iš trijų leksemų sudarytas frazeologinis fitonimas. Jo struktūros modelis yra toks: *daiktavardis (kilmininkas) + daiktavardis (kilmininkas) + daiktavardis (vardininkas)*.

švento Pėtro rāktai (P), (R), (L), (S), (I), (A), (Č) „pavasarinė raktažolė“

*****

Iš tiriamųjų 82 savos kilmės salantiškių šnektos fitonimų tikrosiomis leksinėmis tarmybėmis laikomi 29 augalų vardai, semantinėms tarmybėms priskiriama 15 pavadinimų, kiek mažiau fiksuojama fonetinių (14), morfologinių (10) bei darybinių (3) tarmybių. Pastebėta, kad griežtos ribos tarp leksinių ir semantinių tarmybių nėra. Vieni fitonimai opozicijoje su bendrine kalba yra leksiniai, tačiau tarmės (žemaičių) kalbinėje sistemoje suvokiami kaip semantiniai dialektizmai, pvz., *blezdingà* „trispalvė našlaitė“. Morfologinės tarmybės nuo bendrinės kalbos skiriasi kamiengaliu. Didžioji dalis (70) savakilmių salantiškių šnektos augalų vardų įvardijami vienu žodžiu ir tik 12 fitonimų struktūra yra keliažodė. Vienažodžiai pavadinimai yra dvejopi: vienašaknių fiksuojama 48, keliašaknių (sudurtinių) dvigubai mažiau – 24. Pastebėta, jog salantiškiai daugiau vartoja dūrinius, neturinčius jungiamojo balsio. Tokių fitonimų užfiksuota 16. Keliais žodžiais reiškiami augalų pavadinimai (12) taip pat yra dvejopi: vieni tiesiog nurodo augalo rūšį, o kiti turi ryškų emocinį atspalvį ir metaforinę reikšmę (frazeologiniai). Augalų vardai, nurodantys rūšį, dažniausiai reiškiami gramatine raiška: *įvardžiūotinis būdvardžis + daiktavardis*. Dvižodžių frazeologinių fitonimų struktūros modelis yra *daiktavardis (kilmininkas) + daiktavardis*. Paliudytas vienas trižodis pavadinimas, kurio struktūros modelis *daiktavardis (kilmininkas) + daiktavardis (kilmininkas) + daiktavardis (vardininkas)*.

2.3. Savakilmių fitonimų paplitimas

Šiame skyriuje aptariamas salantiškių šnekteje užfiksuotų fitonimų santykis su kitų lietuvių kalbos tarmių leksika – nagrinėjamas žodžių paplitimas. Šiuo aspektu aptariant salantiškių šnektos augalų pavadinimus, jie lyginami su LKA pateikiama informacija, nes tai sistemingas visų kalbos lygmenų – fonetikos, morfologijos, leksikos ir sintaksės – geolingvistinis leidinys, atspindintis

visų Lietuvos regionų kalbines ypatybes. Tačiau LKA fiksuojama tik nedidelė dalis augalų pavadinimų. Nemažai informacijos apie augalų pavadinimus ir jų paplitimą teikia LKŽ, tačiau tikėtina, kad jis neteikia visų galimų tarmybių vartojimo plotų, todėl remtasi tarminių žodynų duomenimis. Žemaičiams būdingą leksiką atspindi „Šiaurės rytų dūnininkų šnektos žodynas“ (DūnŽ), „Kretingos tarmės žodynas“ (KrtnŽ), „Žemaičių leksikos pagrindai: mokymo priemonė“ (ŽLP) bei nedidelis žodynėlis, esantis knygoje „Centrinė šiaurės žemaičių kretingiškių tarmė“. Vakarų aukštaičių ir salantiškių šnekte fiksuojamų fitonimų lyginimo šaltiniais laikytini keturi žodynai: „Zietelos šnektos žodynas“ (ZtŽ), „Dauškių krašto žodynas“ (DkšŽ), „Zanavykų šnektos žodynas“ (ZanŽ), „Kazlų Rūdos šnektos žodynas“ (KzRŽ). Rytų aukštaičių taip pat keturi žodynai: „Lazūnų tarmės žodynas (LzŽ), „Dieveniškių šnektos žodynas“ (DvŽ), „Kaltanėnų šnektos žodynas“ (KltŽ), Kupiškėnų žodynas (KpŽ). Pietų aukštaičiams būdingą leksiką atspindi „Druskininkų tarmės žodynas“ (DrskŽ). Išsami informacija apie šiaurės panevėžiškių patarmėje vartojamus fitonimus pateikiama A. Gritėnienės knygoje „Augalų pavadinimų motyvacija šiaurės panevėžiškių patarmėje“ (Gritėnienė, 2006). Tokio salantiškių šnekte fiksuojamų augalų pavadinimų lyginimo su kitų tarminių žodynų medžiaga tikslas – išsiaiškinti salantiškių šnektos fitonimų paplitimą, nustatyti, kaip plačiai jie vartojami. Pagal augalų pavadinimų paplitimą skirtinos keturios tarmybių grupės: 1) žemaičių ir aukštaičių tarmių plotuose paplitę augalų pavadinimai, 2) žemaičių tarmėms (bent dviem) būdingi pavadinimai, 3) šiaurinėje žemaičių tarmėje fiksuojami pavadinimai, 4) salantiškių šnekte paliudyti augalų vardai.

2.3.1. Žemaičių ir aukštaičių tarmių plotuose paplitę augalų pavadinimai

Šioje grupėje pateikiami tie fitonimai, kurie yra vartojami ne tik žemaičių, bet žinomi ir kitose aukštaičių tarmėse.

blezdingėlė (A) „trispalvė našlaitė“

šiaurės žemaičiai (Darbėnai, Kretingos r. – LKŽe)

vakarų aukštaičiai (Kruopiai, Akmenės r. – LKŽe)

dāgis (LKŽe) „dagys“

šiaurės žemaičiai (Salantai, Kretingos r.; Gargždai, Klaipėdos r. – LKŽe)

pietų žemaičiai (Tverai, Plungės r. – LKŽe; Dūn 64)

rytų aukštaičiai (Lyduokiai, Ukmergės r. – LKŽe)
vakarų aukštaičiai (Daukšiai, Marijampolės r. – LKŽe)
pietų aukštaičiai (DrskŽ 55)

júodavietė (R), (L), (S), (Č) „paprastoji gervuogė“
vakarų aukštaičiai (Šiauliai – LKŽe)

lùkštas (R), (A) „pelkinė puriena“
šiaurės žemaičiai (Gadūnavas, Telšių r.; Kalnalis, Kretingos r. – LKŽe; KrtnŽ 221)
vakarų aukštaičiai (Šakyna, Šiaulių r.; Stakiai, Jurbarko r. – LKŽe)
pietų žemaičiai (DūnŽ 182)

našlėlė (R), (L), (F) „trispalvė našlaitė“
šiaurės žemaičiai (Alsėdžiai, Plungės r.; Plateliai, Plungės r. – LKŽe)
pietų žemaičiai (Kvėdarna, Šilalės r. – LKŽe)
vakarų aukštaičiai (Girdžiai, Jurbarko r. – LKŽe)

nōtnērė (F) „didžioji dilgėlė“
šiaurės žemaičiai (Raudėnai, Šiaulių r.; Skuodas; Vieکشniai, Mažeikių r.; Tryškiai, Telšių r.; Barstyčiai, Skuodo r.; Gadūnavas, Telšių r.; Akmenė – LKŽe; Židikai, Mažeikių r.; Purvėnai, Mažeikių r.; Kivyčiai, Akmenės r.; Padvarėliai, Akmenės r.; Papilė, Akmenės r.; Gudaliai, Skuodo r.; Tryškiai, Telšių r.; Raudėnai, Šiaulių r.; Telšiai; Luokė, Telšių r.; Medingėnai, Telšių r. – LKA)
pietų žemaičiai (Kuršėnai, Šiaulių r. – LKŽe; DūnŽ 219; Kuršėnai, Šiaulių r. – LKA)
vakarų aukštaičiai (Kruopiai, Akmenės r. – LKŽe)

ropūtė (S) „bulvė“
šiaurės žemaičiai (Kretingalė, Klaipėdos r.; Judrėnai, Klaipėdos r.; Plungė; Kretinga – LKŽe; Ruginiai, Kretingos r.; Šakiniai, Klaipėdos r.; Gargždai, Klaipėdos r.; Budriai, Kretingos r.; Veiviržėnai, Klaipėdos r.; Judrėnai, Klaipėdos r. – LKA)
vakarų žemaičiai (Šilutė; Rusnė, Šilutės r. – LKŽe; Šilutė – LKA)

pietų žemaičiai (Batakliai, Tauragės r.; Pagramantis, Tauragės r.; Gardamas, Šilutės r.; Eržvilkas, Jurbarko r.; Tauragė; Kvedarna, Šilalės r. – LKŽe; Labūnavėlė, Kelmės r.; Pajūris, Šilalės r.; Žemaičių Naumiestis; Pagramantis, Tauragės r.; Batakliai, Tauragės r. – LKA)

Klaipėdos krašto aukštaičiai (Katyčiai, Šilutės r. – LKŽe)

vakarų aukštaičiai (Skirsnemunė, Jurbarko r.; Girdžiai, Jurbarko r.; Jurbarkas, Ragainė (dabar Nemanas, Kaliningrado sritis, Rusija), Tilžė (dabar Sovetskas, Kaliningrado sritis, Rusija) – LKŽe; Vadžgirys, Jurbarko r.; Vertimai, Jurbarko r.; Medininkai, Jurbarko r.; Girdžiai, Jurbarko r.; Jurbarkas – LKA)

saulėgrąža (R) „paprastoji saulėgrąža“

šiaurės žemaičiai (KrnŽ 357)

vakarų aukštaičiai (ZanŽ 22)

serbėnta (LKŽe) „serbentas“

šiaurės žemaičiai (Pikeliai, Mažeikių r.; Vegeriai, Akmenės r.; Mosėdis, Skuodo r.; Salantai; Ylakai, Skuodo r.; Alsėdžiai, Plungės r.; Tirkšliai, Mažeikių r. – LKŽe; Mosėdis, Skuodo r.; Puokė, Skuodo r.; Įpiltis, Kretingos r.; Vindeikiai, Skuodo r.; Pikeliai, Mažeikių r.; Babrungėnai, Plungės r.; Plungė – LKA)

pietų žemaičiai (Laukuva, Šilalės r.; Stulgiai, Kelmės r.; Alėjai, Raseinių r. – LKA)

vakarų aukštaičiai (Liubavas, Marijampolės r.; Jieznas, Prienų r.; Skriaudžiai, Prienų r.; Prienai.; Darsūniškis, Kaišiadorių r.; Balbieriškis (Barbieriškis), Prienų r.; Kruopiai, Akmenės r. – LKŽe; KzRŽ 214; Sudargas, Šakių r.; Barzdai, Šakių r.; Žalioji, Vilkaviškio r.; Kalviai, Kaišiadorių r.; Kybartai, Vilkaviškio r.; Kriauniai, Alytaus r. – LKA)

pietų aukštaičiai (Alovė, Alytaus r.; Meteliai, Lazdijų r.; Rūdiškės, Trakų r.; Seirijai, Lazdijų r. – LKŽe; Onuškis, Trakų r.; Simnas, Alytaus r.; Genionys, Varėnos r.; Barčiai, Lazdijų r. – LKA)

rytų aukštaičiai (Bagaslaviškis, Širvintų r. – LKŽe)

sėtinis (LKŽe) „valgomasis griežtis“

šiaurės žemaičiai (Plateliai, Plungės r.; Kuliai, Plungės r.; Gargždai; Kretingalė, Klaipėdos r.; Mosėdis, Skuodo r.; Salantai, Kretingos r.; Barstyčiai, Skuodo r.; Alsėdžiai, Plungės r.; Mažeikiai; Kruopiai, Akmenės r.; Pavandenė, Telšių r.; Šatės, Skuodo r.; Tryškiai, Telšių r.; Skuodas – LKŽe; KrtnŽ 360)

vakarų žemaičiai (Priekulė, Klaipėdos r.; Plikiai, Klaipėdos r. – LKŽe)
pietų žemaičiai (Šilalė; Kvėdarna, Šilalės r.; Laukuva, Šilalės r.; Žemaičių Naumiestis, Šilutės r.; Kražiai, Kelmės r. – LKŽe; Alėjai, Raseinių r. – LKA)

vakarų aukštaičiai (Šiauliai – LKŽe; Kalnūjai, Raseinių r.; Šakiai – LKA)
Klaipėdos krašto aukštaičiai (Sokaičiai, Šilutės r. – LKA)

sniėgena (LKŽe) „baltoji snieguolė“

šiaurės žemaičiai (Salantai, Kretingos r. – LKŽe; KrtnŽ 379)

vakarų žemaičiai (Vainutas, Šilutės r. – LKŽe)

pietų žemaičiai (Nemakščiai, Raseinių r. – LKŽe)

vakarų aukštaičiai (KzRŽ 257; ZanŽ 130)

rytų aukštaičiai (Ramygala, Panevėžio r.; Dusetos, Zarasų r.; Dūkštas, Ignalinos r. – LKŽe)

stembras (LKŽe) „meldas“

šiaurės žemaičiai (Mosėdis, Skuodo r.; Plungė – LKŽe)

pietų žemaičiai (Raseiniai; Padubysys (Bazilionai), Šiaulių r. – LKŽe)

vakarų aukštaičiai (Plokščiai, Šakių r.; Baisogala, Radviliškio r.; Joniškis – LKŽe)

rytų aukštaičiai (Radviliškis – LKŽe)

šalpūsniė (R) „ankstyvasis šalpusnis“

šiaurės žemaičiai (Šatės, Skuodo r.; Vieکشniai, Mažeikių r.; Mažeikiai – LKŽe)

vakarų žemaičiai (Rusnė, Šilutės r. – LKŽe)

pietų žemaičiai (Kuršenai; Kražiai, Kelmės r. – LKŽe)

vakarų aukštaičiai (Veliuona, Jurbarko r.; Jurbarkas – LKŽe; ZanŽ 243)

rytų aukštaičiai (Gritėnienė, 2006: 25)

vendrykštė (LKŽe) „vingiorykštė“

šiaurės žemaičiai (Salantai, Kretingos r.; Endriejavas, Klaipėdos r.; Gargždai, Klaipėdos r.; Vieکشniai, Mažeikių r. – LKŽe)

pietų žemaičiai (Laukuva, Šilalės r. – LKŽe)

vakarų aukštaičiai (Plokščiai, Šakių r. – LKŽe)

2.3.2. Žemaičių tarmėms (bent dviems) būdingi pavadinimai

Žemaičių tarmė dalijama į tris žemaičių patarmes – vakarų žemaičiai (apie Klaipėdą, Priekulę), šiaurės žemaičiai (apie Kretingą, Telšius, Rietavą, Skuodą, Mažeikius) ir pietų žemaičiai (apie Raseinius, Tauragę, Žemaičių Naumiestį, Šilalę, Varnius, Kelmę, Kuršėnus). Remiantis LKA, LKŽ, tarminiais žodynais ir kitais šaltiniais, į šią grupę įeina tie fitonimai, kurie yra fiksuojami tik žemaičių tarmėse.

gùrgždis (LKŽe) „vaistinė šventagaršvė“

šiaurės žemaičiai (Salantai, Kretingos r. – LKŽe)

pietų žemaičiai (Kvėdarna, Šilalės r.; Viduklė, Raseinių r. – LKŽe)

kiaūpienė (LKŽe) „paprastoji kiaulpienė“

šiaurės žemaičiai (Salantai, Kretingos r. – LKŽe)

pietų žemaičiai (DūnŽ 134)

bóbos raukaĩ (I) „paprastoji rasakila“

šiaurės žemaičiai (Luokė, Telšių r.; Gargždai, Klaipėdos r. – LKŽe)

pietų žemaičiai (Užventis, Kelmės r. – LKŽe)

dríežgegužė (A) „dirvinis asiūklis“

šiaurės žemaičiai (Plateliai, Plungės r.; Šatės, Skuodo r. – LKŽe)

pietų žemaičiai (Užventis, Kelmės r. – LKŽe; DūnŽ 75)

gandrasnāpė (A) „pievinis snaputis“. Pavadinimas fiksuojamas iš I. Simonaitytės kūrybos. Rašytojos tarmė – vakarų žemaičių.

gelžinis (P) „siauralapis gyslotis“

pietų žemaičiai (Žygaičiai, Tauragės r. – LKŽe)

gegūžis (Č) „dirvinis asiūklis“

šiaurės žemaičiai (Šatės, Skuodo r. – LKŽe)

pietų žemaičiai (Kvėdarna, Šilalės r. – LKŽe)

kartėlė (A) „paprastasis kietis“

šiaurės žemaičiai (Skuodas – LKŽe)

pietų žemaičiai (Užventis, Kelmės r. – LKŽe; DūnŽ 124)

kībīs (R), (L), (F), (S), (A), (Č) „didžioji varnalėša“

šiaurės žemaičiai (Alsėdžiai, Plungės r.; Luokė, Telšių r.; Kretinga; Gargždai, Klaipėdos r.; Salantai, Kretingos r. – LKŽe)

pietų žemaičiai (Kvėdarna, Šilalės r.; Tverai, Plungės r.; Vainutas, Šilutės r. – LKŽe)

balgaivė (LKŽe) „paprastoji baltagalvė“

šiaurės žemaičiai (Salantai, Kretingos r.; Gargždai, Klaipėdos r. – LKŽe; KrtnŽ 38)

pietų žemaičiai (DūnŽ 41)

mėlėnė (R), (S) „mėlynė“

šiaurės žemaičiai (Viekšniai, Mažeikių r.; Alsėdžiai, Plungės r.; Tirkšliai, Mažeikių r.; Žemaičių Kalvarija, Plungės r.; Mosėdis, Skuodo r.; Vėžaičiai, Klaipėdos r. – LKŽe; KrtnŽ 233)

pietų žemaičiai (Pajūris, Šilalės r.; Upyna, Šilalės r.; Kuršėnai; Raseiniai – LKŽe; DūnŽ 193;)

moteriuškà (A) „bevainikė ramunė“

pietų žemaičiai (moteruška: Kaltinėnai, Šilalės r. – LKŽe)

nōtrynė (Č), (S), (A), (R) „didžioji dilgėlė“

šiaurės žemaičiai (Mosėdis, Skuodo r.; Darbėnai, Kretingos r.; Salantai, Kretingos r.; Lenkimai, Skuodo r.; Gargždai, Klaipėdos r. – LKŽe; Šaukliai, Skuodo r.; Kalgraužiai, Kretingos r.; Salantai, Kretingos r.; Ruginiai, Kretingos r.; Lieplaukė, Telšių r.; Mataičiai, Klaipėdos r. – LKA)

pietų žemaičiai (Kvėdarna, Šilalės r. – LKŽe; Kvėdarna, Šilalės r.; Teneniai, Šilalės r. – LKA)

vakarų žemaičiai (Priekulė, Klaipėdos r. – LKŽe; Ventė, Šilutės r. – LKA)

pūtėlis (R), (F), (S) „paprastasis putinas“

šiaurės žemaičiai (Kalnalis, Kretingos r.; Barstyčiai, Skuodo r. Kantaučiai, Plungės r. – LKŽe)

pietų žemaičiai (Nemakščiai, Raseinių r.; Tauragė; Kuršėnai, Šiaulių r.; Kražiai, Kelmės r. Užventis, Kelmės r. – LKŽe)

raskilà (L), (F) „paprastoji rasakila“

šiaurės žemaičiai (Mažeikiai – LKŽe)

pietų žemaičiai (Laukuva, Šilalės r. – LKŽe)

rāskilas(R) „paprastoji rasakila“

šiaurės žemaičiai (Pikeliai, Mažeikių r. – LKŽe; KrtnŽ 335)

pietų žemaičiai (Kuršėnai; Viduklė, Raseinių r. – LKŽe)

šūndrieka (S), (A) „pataisas šarkakojis“

šiaurės žemaičiai (Veiviržėnai, Klaipėdos r.; Darbėnai, Kretingos r.; Mosėdis, Skuodo r.; Salantai, Kretingos r.; Grūšlaukis, Kretingos r.; Rietavas, Plungės r.; Šatės, Skuodo r.; Telšiai; Žemaičių Kalvarija, Plungės r. – LKŽe; KrtnŽ 432)

pietų žemaičiai (Kvėdarna, Šilalės r.; Užventis, Kelmės r.; Laukuva, Šilalės r. – LKŽe; Lkv – ŽLP)

šilas (S) „šilinis viržis“

šiaurės žemaičiai (KrtnŽ 412)

pietų žemaičiai (Kuršėnai – LKŽe; Laukuva – ŽLP; DūnŽ 370)

vendrykštis (LKŽe) „vingiorykštė“

šiaurės žemaičiai (Alsėdžiai, Plungės r.; Akmenė; Vieکشniai, Mažeikių r.; Mosėdis, Skuodo r.; Salantai, Kretingos r.; Palanga – LKŽe; KrtnŽ 480)

pietų žemaičiai (Kvėdarna, Šilalės r. – LKŽe)

vengrykštis (LKŽe) „vingiorykštė“

šiaurės žemaičiai (Salantai, Kretingos r. – LKŽe)

pietų žemaičiai (Žalpiei, Kelmės r.; Kražiai, Kelmės r. – LKŽe)

vėžauniņkas (L), (A) „rūgtis gyvatžolė“

šiaurės žemaičiai (Ylakiai, Skuodo r.; Šatės, Skuodo r.; Plungė – LKŽe)
pietų aukštaičiai (Kapčiamiestis, Lazdijų r. – LKŽe)

žydo ūtys (A) „triskiautis lakišius“

šiaurės žemaičiai (Viekšniai, Mažeikių r. – LKŽe)
pietų žemaičiai (Pagramantis, Tauragės r. – LKŽe)

2.3.3. Šiaurinėje žemaičių tarmėje fiksuojami pavadinimai

Šioje grupėje pateikiami pavadinimai, kurie, LKA, LKŽ, tarminių žodynų ir kitų šaltinių duomenimis, vartojami tik šiaurės žemaičių (kretingiškių ir telšiškių).

devynmācė (A) „smulkiažiedė tūbė“

šiaurės žemaičiai (Barstyčiai, Skuodo r. – LKŽe)

gardakūlis (P) „blakinė kalendra“

šiaurės žemaičiai (Skuodas; Telšiai; Alsėdžiai, Plungės r.; Šatės, Skuodo r.; Plateliai, Plungės r.; Plungė – LKŽe; KrtnŽ 100)

gegužė (F) „dirvinis asiūklis“

šiaurės žemaičiai (DūnŽ 89)

kātpēdis (R) „dvinamė katpėdė“

šiaurės žemaičiai (Gargždai, Klaipėdos r.; Barstyčiai, Skuodo r. – LKŽe)

liūgnas (R), (S) „paprastoji lūgnė“

šiaurės žemaičiai (Rietavas, Plungės r.; Telšiai – LKŽe)

lūgnas (P) „paprastoji lūgnė“

šiaurės žemaičiai (Salantai, Kretingos r.; Mosėdis, Skuodo r.; Grūšlaukis Kretingos r.; Kartena, Kretingos r.; Barstyčiai, Skuodo r. – LKŽe)

ožėlis (L), (R), (S), (I) „medėjantysis alavijas“

šiaurės žemaičiai (Mosėdis, Skuodo r.; Kuliai, Plungės r.; Palanga – LKŽe)

pipirlapis (S) „europinė pipirlapė“

šiaurės žemaičiai (Gegrėnai, Plungės r. – LKŽe)

puōkis (LKŽe) „švylis“

šiaurės žemaičiai (Barstyčiai, Skuodo r.; Vieکشniai, Mažeikių r.; Alsėdžiai, Plungės r.; Eigirdžiai, Telšių r.; Rietavas, Plungės r.; Salantai, Kretingos r. – LKŽe)

sraoūninkas (L) „paprastoji kraujažolė“

šiaurės žemaičiai (Šatės, Skuodo r.; Barstyčiai, Skuodo r. – LKŽe; Vabalai, Skuodo r.; Vindeikiai, Skuodo r. – LKA)

šeņdras (LKŽe) „švendras“

šiaurės žemaičiai (Mosėdis, Skuodo r.; Salantai, Kretingos r. – LKŽe)

šov. Pėtro rāktai (P), (R), (L), (S), (I), (A), (Č) „pavasarinė raktažolė“

šiaurės žemaičiai (Vieکشniai, Mažeikių r. – LKŽe)

tatārška (L) „balinis ajeras“

šiaurės žemaičiai (Darbėnai, Kretingos r.; Salantai, Kretingos r.; Grūšlaukis, Kretingos r.; Palanga; Kuliai, Plungės r.; Kretinga; Ylakiai, Skuodo r. – LKŽe)

varliātrūbis (L) „dirvinis asiūklis“

šiaurės žemaičiai (*varlatrūbis*: Kalnalis, Kretingos r. – LKŽe)

vųtuolis (LKŽe) „dirvinis vijoklis“

šiaurės žemaičiai (Salantai, Kretingos r.; Budriai, Kretingos r.; Gargždai, Klaipėdos r. – LKŽe)

2.3.4. Salantiškių šnekteje paliudyti augalų vardai

Šioje grupėje pateikti pavadinimai, LKA, LKŽ, tarminiais žodynais ir kitais šaltiniais remiantis, yra fiksuojami iš tiriamosios salantiškių šnektos arba visai nefiksuojami. Šiai grupei priskiriami ir tie pavadinimai, kurie yra paliudyti LKŽ, tačiau prie jų nepateikiama paplitimą rodančių pavyzdžių iš gyvosios kalbos.

avė̃tis (LKŽe) „paprastoji avietė“. Būtent tokios morfeminės struktūros fitonimas fiksuojamas tik Salantuose (Salantai, Kretingos r. – LKŽe).

darž̃pupė (LKŽe) „daržinė pupelė“. Būtent tokios morfeminės struktūros fitonimas fiksuojamas tik Salantuose (Salantai, Kretingos r. – LKŽe).

sreṽinė (A), (I) „paprastoji kraujažolė“. Būtent tokios morfeminės struktūros fitonimas fiksuojamas tik Salantuose (Salantai, Kretingos r. – LKŽe).

padr̃áika (Č) „pataisas šarkakojis“. Pavadinimas fiksuojamas LKŽe, tačiau augalo reikšme paplitimas nepateiktas.

dr̃iéžė (F) „dirvinis asiūklis“. LKŽe fitonimas yra fiksuojamas, tačiau nereiškia augalo.

gaūr̃is (R) „dirvinis asiūklis“. Šis pavadinimas yra fiksuojamas LKŽe, tačiau ne dirvinio asiūklio reikšme.

kĩr̃muogė (L) „paprastasis šaltekšnis“. Fitonimas yra fiksuojamas LKŽe, tačiau ne šaltekšnio reikšme.

nar̃inė (I) „dirvinis asiūklis“. LKŽe *nar̃inė* reiškia groteles, bet ne augalą.

š̃liauž̃tūkas (P) „pataisas šarkakojis“. LKŽe pavadinimas yra fiksuojamas, tačiau nereiškia augalo.

tvor̃inė (R) „baltažiedė notrelė“. Pavadinimas LKŽe fiksuojamas, tačiau ne augalo reikšme.

blez̃dingà (S) „trispalvė našlaitė“. LKŽe šis pavadinimas nereiškia augalo, fiksuojama tik kregždės reikšmė.

dė̃gsnė (L) „miškinė sidabražolė“. Pagrindinė *dė̃gsnės* reikšmė LKŽe – „degimas, išdegusi vieta“, sidabražolės reikšmė nefiksuojama.

pupãrtis (R) „kelminis papartis“. Būtent tokios formaliosios struktūros fitonimas nėra fiksuojamas nei LKA, nei LKŽ, nei tarminiuose žodynuose. *Pupãrtis* salantiškių šnekteje paliudytas tik vieno pateikėjo, tad negalima spręsti, ar šis paparcio variantas tikrai būdingas salantiškiams.

gegužėlė (S) „dirvinis asiūklis“. Tokios morfeminės struktūros (priesagos *-el-*) fitonimo LKŽe nefiksuoja visai. Tarmėse žinomas *gegužėlės* pavadinimas, tačiau jis reiškia kitą augalą, ne dirvinį asiūklį.

vėžauniškė (I) „rūgtis gyvatžolė“. Būtent tokios morfeminės struktūros pavadinimo LKŽe nefiksuoja, čia pateikiamas tik *a* kamieno pavadinimas – **vėžauniškas**.

ožkabaždė (L) „paprastoji pakalnutė“. LKŽe tokios formaliosios struktūros pavadinimas yra fiksuojamas, tačiau prie jo nepateikiama sakinių, nukreipiama į pavadinimą *ožkabaždis*, kuris pakalnutės reikšme yra fiksuojamas ir DLKŽ. LKŽe duomenimis, vartojamas pietų žemaičių (Švėkšna, Šilutės r. – LKŽe) ir šiaurės žemaičių (Kuliai, Plungės r. – LKŽe).

óžrožė (L) „siauralapis gaurometis“. Pavadinimas fiksuojamas LKŽe, tačiau pavyzdžiai su šiuo žodžiu pateikiami tik iš vertimų ir mažiau teišsiskiriančių raštų (rš).

srevaĩ (S) „paprastoji kraujažolė“. Pavadinimas LKŽe yra fiksuojamas ir reiškia kraujažolę, tačiau nepateikiama paplitimą rodančių sakinių.

šilis (L) „šilinis viržis“. Pavadinimas LKŽe yra fiksuojamas ir reiškia viržį, tačiau nepateikiama paplitimą rodančių sakinių.

bóbramunė (A) „baltagalvė“. Pavadinimas fiksuojamas LKŽe, tačiau pavyzdžiai su šiuo žodžiu pateikiami tik iš vertimų ir mažiau teišsiskiriančių raštų (rš).

piemeišs terbėlė (L) „trikertė žvaginė“. Pavadinimas LKŽe yra fiksuojamas ir reiškia žvaginę, tačiau nepateikiama paplitimą rodančių sakinių.

Keliažodžiai pavadinimai, kurių LKA, LKŽ, tarminiai šaltiniai bei A. Gritėnienė nefiksuoja, yra laikomi salantiškių šnektos ypatybe. Yra devyni tokie dvižodžiai fitonimai:

juodóji serbentà (R) „juodasis serbentas“

aklóji ramùnė (L) „bevainikė ramunė“

árklinė rūgštynė (L), (A) „tankiažiedė rūgštynė“

geltonóji baltgaĩvė (S) „pavasarinis adonis“

baltóji nōtryna (Č), **nekándančioji nōtrynė** (P) „baltažiedė notrelė“

piktóji nōtrynė (R) „didžioji dilgėlė“

tabòko dobilėliai (L) „geltonžiedis barkūnas“

žýdo blūsos (L) „triskiautis lakišius“

Tiriant salantiškių šnektos savakilmių fitonimų paplitimą, stengtasi nustatyti, kurie augalų vardai yra vartojami visoje Lietuvoje ar didžiojoje jos dalyje, o kurių pavadinimų vartojena yra

siauresnė. Remiantis šiame darbe naudotais įvairiais šaltiniais, dažniausiai gana problemiška tiksliai nustatyti tiriamųjų fitonimų vartojimo paplitimą. Tačiau daroma prielaida, kad, tik nedidelė dalis (14) salantiškių šnektoje užfiksuotų savakilmių fitonimų yra vartojama nemažame žemaičių ir aukštaičių tarmių plote. Kiti 22 augalų vardai vartojami žemaičių (bent dviejose) tarmėse, 15 pavadinimų paliudyti šiaurės žemaičių (kretingiškių ir/ar telšiškių) tarmėse, o beveik trečdalis fitonimų (30), galimas dalykas, yra siauri dialektizmai, nes dabartiniais duomenimis, užfiksuoti tik salantiškių šnektoje. Tarp pastarosios grupelės fitonimų yra įvairaus tipo tarmybių: leksinių ar semantinių (*dríežė*, *gaūris*, *narínė* „dirvinis asiūklis“, *kiřmuogė* „paprastasis šalteknis“, *šliaužtūkas* „pataisas šarkakojis“, *tvorínė* „baltažiedė notrelė“, *blezdīngà* „trispalvė našlaitė“, *dėgsnė* „miškinė sidabražolė“), darybinių ar morfofoneminių (*avėtis* „paprastoji avietė“, *daržpupė* „daržinė pupelė“, *ožkabarždė* „paprastoji pakalnutė“). Pažymėtina, kad tirtuose šaltiniuose neužfiksuota ir keletas identiškų reikšmės ar formos keliažodžių fitonimų: *aklōji ramūnė* „bevainikė ramunė“, *geltonōji balgaīvė* „pavasarinis adonis“, *tabōko dobilėliai* „geltonžiedis barkūnas“, *žydo blūsos* „triskiautis lakišius“.

2.4. Savakilmių fitonimų motyvacija

Motyvacija lietuvių kalbotyroje paprastai suprantama „kaip žodžio semantinė-struktūrinė ypatybė, leidžianti suvokti jo reikšmės ir formaliosios sudėties santykį“ (Jakaitienė 1980, 26; Gritėnienė 2006, 25). „Atskleidus vidinę žodžio formą išaiškėja atsakymas į klausimus, kaip objektas pagal tam tikrus požymius gauna tą ar kitą pavadinimą, kaip nominacijos procese veikia žmogaus sąmonė, apie *ką* ir *kaip* mąsto viena ar kita tauta konceptualizuodama pasaulį“ (Gritėnienė 2006, 24).

Pagal žodžio reikšmę ir jo formaliosios struktūros santykį skiriamos dvi žodžių grupės: 1) vienu reikšmė yra **nemotyvuota** – visiškai nepriklauso nuo formaliosios jų struktūros, tokių žodžių fonetinę ir morfeminę sudėtį yra nulėmusios įvairios kalbinės tradicijos, o dažnai ji yra ir visai atsitiktinė, savaiminė; 2) antroji žodžių grupė turi ryšį su kitais žodžiais, morfemomis ar garsais, paaiškinančiais žodžio formaliosios sudėties parinkimą ir lemiančiais jo reikšmę, tokie žodžiai vadinami **motyvuotais** (Jakaitienė, 1980: 26). Skiriamos 3 motyvacijos rūšys: fonetinė (garsinė, imituojamoji), darybinė ir semantinė (plg. Urbutis, 1978: 56–59). Taigi visi pavadinimai, susidarę priesaginiu, fleksiniu būdu, dūriniais ir sudėtiniais pavadinimais bei žodžiais, tapę augalų vardais semantinio perkėlimo būdu, yra laikomi sinchroniškai motyvuotais, jei yra aiškus jų darybinis pamatas. Neišvestiniai pavadinimai bei skoliniai nėra laikomi motyvuotais.

Aptariant tarmybes, labai svarbu išsiaiškinti jų motyvacijos tendencijas, nes tokiu būdu atsiskleidžia šios šnektos ypatybės, šnektos vartotojų pasaulėvaizdis. Kai kurių tarmiškų augalų pavadinimų kilmę ir motyvaciją bandė aiškinti ir patys informantai, pvz. **kātpēdis** siejamas su katino pėdomis: *katpēdžio ziedeliai yr(a) tikrai taip kaip katino pėdos (R); narīnē: asiūklī narinē kiti vadin(a), iš nareliū yr(a) (I)*. Atskleidus vidinę salantiškių šnektos fitonimų formą, išsiaiškinus, pagal kokius požymius augalas gauna vardą, įdomu palyginti salantiškių ir šiaurės panevėžiškių pavadinimus, skirtingų tarmių atstovų sąmonę, žiūros kampą.

Tik nedaugelyje lietuvių kalbotyros darbų yra tiriama tokia liaudiška motyvacija. Kalbininkai daugiausia dėmesio skiria fitonimų sandarai, semantikai ar etimologijai. Be A. Gritėnienės, ryškiausi lietuvių darbai, susiję su motyvacija – B. Kabašinskaitės „Lietuvių kalbos liaudies etimologija ir atrimi reiškiniai“ (Kabašinskaitė, 1998), J. Lubienės straipsniai apie liaudiškų grybų pavadinimų motyvaciją (Lubienė, 2008; 2009). Kitų kalbų, pvz., rusų kalbos, liaudiški etnobotanikos pavadinimai ir jų motyvacija gana intensyviai tyrinėjama mokslininkės O. Blinovos (Блинова, 2007).

Analizuojant fitonimų motyvaciją, svarbus ir žodžių darybos aspektas. „Darybiškai motyvuoti žodžiai savo forma ir reikšme remiasi kalboje jau esančiais žodžiais. Motyvuojantis žodis dažniausiai įvardija kokį nors daikto požymį, kuris ir yra pavadinimo pagrindas“ (Gritėnienė, 2006: 31). Sinchroniškai nemotyvuotais galėtume laikyti tokius pavadinimus: *nōtnērē, nōtrynē, pupaītis, šeñdras, avētis*.

2.4.1. Motyvaciniai tipai

Tiriant salantiškių šnektos fitonimus motyvacijos aspektu, remtasi A. Gritėnienės pateikta motyvacinių tipų klasifikacija. Nors A. Gritėnienės tirta 300 panevėžiškių patarmės pavadinimų, o salantiškių motyvuotų yra tik daugiau nei 100, beveik visi A. Gritėnienės pateikiami motyvaciniai tipai tinka ir salantiškių šnektos vardams. Mokslininkė knygoje „Augalų pavadinimų motyvacija šiaurės panevėžiškių patarmėje“ atskirai tiria priesaginių ir sudurtinių fitonimų motyvaciją, o sudėtiniai ir frazeologiniai pavadinimai autorės aptarti atskirame straipsnyje¹⁶. Sudurtinių pavadinimų motyvaciniai tipai skiriami pagal pirmuoju dūrinio sandu nurodomas ypatybes, nes antruoju dėmeniu dažniausia eina šaknis *-žol, -krūm, -uog* ar tiesiog konkretus augalo genties vardas. Didžioji dalis salantiškių šnektos sudurtinių fitonimų atspindi ne vieną, o du kokius

¹⁶ Genelytė, A., 2001; *Augalų pavadinimai, reiškiama pastoviaisiais žodžių junginiais*. Lituania 3 (47), 31–38. Vilnius.

nors svarbius požymius, kurių neįmanoma išreikšti vienu pamatiniu žodžiu. Taigi salantiškių šnektos sudurtinių bei sudėtinių pavadinimų motyvacija yra tiriama kartu su priesagų ir galūnių vediniais. Remiantis J. Lubienės straipsniu „Grybų pavadinimų motyvacija pagal išorinius arba vidinius grybo požymius“ (Lubienė, 2008: 173–191) vaistinių augalų sudurtinių pavadinimų motyvacija tiriama pagal ryškiausią augalo požymį, kuris dažniausiai fiksuojamas pirmajame dūrinio sande. „Jei sudurtinio žodžio dėmenys perteikia skirtingus išorės ar vidaus požymius, tokie pavadinimai priskiriami kelioms semantinėms grupėms. Sudurtinių metaforiškų vaistinių augalų pavadinimų abu žodžio dėmenys perteikia tam tikrą vieną asociatyvų vaizdą“ (Lubienė, 2008: 176).

2.4.1.1. Pavadinimai pagal augalo panašumą į kokį nors tikrovėje esantį daiktą

gáuris (R) „dirvinis asiūklis“. Pasak informanto, augalo stiebelių, šakelių forma primena storus susivėlusius plaukus, gaurus.

varpēlis (R) „vaistinė baltašaknė“. Žodis vartojamas perkeltine prasme, taip atsiranda nauja metaforinė reikšmė – augalo pavadinimas. Pavadinimo motyvaciją lemia augalo žiedų forma – „dažniausiai jie yra lyginami su įvairiausiais kūgio formą turinčiais denotatais“ (Gritėnienė, 2006: 68). DLKŽ *vàrpas* „kūgio pavidalo prietaisas, skirtas skambinti“ (DLKŽ, 1993: 919).

piemeñs terbēlė (L) „trikertė žvaginė“. Fitonimas motyvuotas pagal žvaginės vaisiaus pavidalą, panašų į dėžutę ar maišelį, tokia motyvacija būdinga ir lotyniškam augalo pavadinimui (Gritėnienė, 2006: 73).

šv. Pētro rāktai (P), (R), (L), (S), (I), (A), (Č) „pavasarinė raktažolė“. Fitonimas įvardijamas pagal du skirtingus būdus: pagal vegetacijos ir žydėjimo laiką, nes žydi per Petrines (žr. poskyrį 2.4.1.9.) ir pagal augalo panašumą į kokį nors tikrovėje esantį daiktą, šiuo atveju – raktą. Kadangi raktažolė yra „viena pirmųjų pavasario gėlių, ji tarsi atrakina dangų ir išalusią žemę vasarai, todėl tarmėse ypač populiarūs jos vienažodžiai ir dvižodžiai pavadinimai, turintys šaknį *rakt-*“ (Gritėnienė, 2006: 59).

varliātrūbis (L) „dirvinis asiūklis“. Sudurtinio pavadinimo sandai fiksuoja skirtingus augalo išorės požymius. Šio darbo autorei atrodo, kad svarbiausiąjį motyvacinį požymį perteikia antrasis dūrinio dėmuo. Fitonimas motyvuojamas pagal augalo panašumą į *trūbą* – „vamzdžio formos medinį arba metalinį pučiamąjį muzikos instrumentą“ (LKŽe). Asiūklio stiebas yra tuščiaviduris, todėl panašus į vamzdelį. Pirmasis dėmuo tikriausiai nurodo neigiamą konotaciją „tinkamas

varlėms“, todėl pagal pirmąjį dėmenį galima fitonimo motyvacija gali būti sietina su augalo vetinimu bei panašumu į gyvūną (žr. poskyrį 2.4.1.2.).

2.4.1.2. Augalo vertinimas bei panašumas į gyvūną, paukštį ar kokią kitą gyvą būtybę

arklinė rūgštyinė (L), (A) „tankiažiedė rūgštyinė“. Pirmasis junginio sandas nurodo augalo vertinimą: „aukšta, stambiais kietais stiebais ir šiurkščiai plaukuotais lapais pievų piktžolė yra nevalgoma, ji greitai dauginasi ir sudaro ištikus sąžalynus. Antrasis dūrinio sandas nurodo augalo panašumą į valgomąją rūgštyinę“ (Gritėnienė, 2006: 130).

blezdingà (S), **blezdingėlė** (A) „trispalvė našlaitė“. Augalas įvardijamas pagal asociacijas su blezdinga („kregždė“). Kaip nurodo A. Gritėnienė, tos asociacijos galimos dvejopos: gali būti, kad našlaitė gavo tokį vardą dėl žydėjimo laiko (žr. poskyrį 2.4.1.9.), nes pražysta (žydi) tuo metu, kai parskrenda kregždės. Tokia motyvacija paremta metonimijos ryšiu. Fitonimas gali būti motyvuojamas ir pagal panašumą į kregždės uodegą. Asociacijų su kregžde (žem. *blezdingà*) kelia našlaitės žiedynas ir vaisius: „netaisyklingą žiedą sudaro nevienodo dydžio vainiklapiai (apatinis su pentinu), o dar labiau paukščio uodegą primena našlaitės vaisius – atsidaranti ir išsibarstanti dėžutė skyla į tirs dalis ir išsišakoja kaip kregždės uodega“ (Gritėnienė, 2006: 93–94).

driežė (F) „dirvinis asiūklis“. Pavadinimo motyvacija galėtų būti sietina su panašumu į gyvūno – driežo – išvaizdą, t. y. jo spalvą. „Anksti pavasarį augalo stiebai būna šviesiai rudi arba rusvi“ (VA, 1991: 57), kaip ir Lietuvoje gyvenančių driežų rūšių.

driežgegužė (A) „dirvinis asiūklis“. Sudurtinis augalo pavadinimas, turintis du skirtingus motyvacinius požymius. Pagal pirmąjį dūrinio sandą *driež-* pavadinimas galėtų turėti dvi motyvacijos kryptis. Pirmoji jau aptarta kaip išorinis požymis – augalo stiebo dryžuotumas. Antroji galėtų būti sietina su panašumu į gyvūno – driežo – išvaizdą, t. y. jo spalvą. „Anksti pavasarį augalo stiebai būna šviesiai rudi arba rusvi“ (VA, 1991: 57), kaip ir Lietuvoje gyvenančių driežų rūšių. Antruoju dūrinio sandu nurodomas augalo vegetacijos laikas (žr. poskyrį 2.4.1.9.).

gandrasnāpė (A) „pievinis snaputis“. Mokslinis genties vardas *Geranium* yra kilęs iš graikų kalbos žodžio *geranos*, reiškiančio gervę. Šių augalų vaisiai panašūs į gervės snapą. Liaudiški snapučio pavadinimai dažniausiai siejami su vaisių panašumu į geriau žinomų paukščių – gandrų – snapą: kitose tarmėse dar žinomi tokie pavadinimai kaip *gandražolė*, *garniukas*, *snāpėtras*, *starkasnāpis* (<http://www.vaistazoles.lt>).

gelžinis (P) „siauralapis gyslotis“. Pavadinimas motyvuotas augalo žiedyno ypatybių: gysločio „žiedynkočiai statūs, negiliai tankiai vagoti, žiedynas – 2-15 (35) cm ilgio gana tanki varpa, kuri išoriškai primena gluodeną (tokia gyvatė), tarmėse vadinamą *geležinė*“ (Gritėnienė, 2006: 154-155).

kātpēdis (R) „dvinamė katpėdė“. Tai sudėtinis metaforinis augalo pavadinimas. Daugelyje lietuvių kalbos tarmių vyrauja dūriniais reiškiami šio augalo pavadinimai, nusakantys žiedyno formą – „vienalyčiai augalo graižai stiebo viršūnėje susitelkę į skydelius, jų balti, pūkuotu pamatu skraistlapiai išoriškai primena katės letenėlę (Gritėnienė, 2006: 143). Augalo žiedelių panašumą į katės pėdas patvirtina ir informantas: *katpėdžio žiedeliai yr(a) taip kaip tikrai katino pėdos* (R).

kiřmuogė (L) „paprastasis šalteksnis“. Sudurtinis augalo pavadinimas šiai motyvicinei grupei priskiriamas dėl pirmajame dėmenyje fiksuojamo augalo vidinio požymio, antrasis dėmuo tiesiog nurodo apie kokią augalo dalį kalbama. „Šalteksnis yra nedidelis krūmas, subrandinantis sultingus kaulavaisius su kietomis kaulasėklėmis“ (VA, 1991: 348). Vaisiai (uogos) saldūs, nuodingi, todėl, pasak informanto, juos valgo tik kirminai – tai menkavertiškumo požymis. Vaistams naudojama tik augalo žievė.

oželis (L), (R), (Č), (S), (I) „medėjantysis alavijas“. *Oželiū* bendrinėje kalboje vadinamas jaunas ožys, jauniklis (DLKŽ, 1993: 469). Vaistinis augalas metaforiškai įprasminamas tokiu gyvūno vardu dėl ožio ragų. Alavijo lapų kraštai apaugę spygliais, primenančiais ožio ragelius.

oškabařzdė (L) „paprastoji pakalnutė“. Pasak informanto, pakalnutės lapai panašūs į ožkos barzdą.

šūndrieka (S), (A) „pataisas šarkakojis“. Sudurtinis pavadinimas, turintis du skirtingus motyvacinį požymius: dėl pirmojo sando skiriamas šiai motyvicinei grupei, dėl antrojo skiriamas pavadinimams, nurodantiems augalo augimo pobūdį (žr. poskyrį 2.4.1.6.). **Šūndrieka** augalas vadinamas dėl prastumo, bevertiškumo – vaistams retai naudojamas, naudingos tik jo sporos. Šaknis *šun-* šiuo atveju išreiškia neigiamą požiūrį, vertinimą.

varliātrūbis (L) „dirvinis asiūklis“. Pirmasis žodžio sandas *varl-* veikiausiai sietinas su gyvūno pavadinimu *varlė*. Augalas gali būti įprasminamas gyvūno pavadinimu dėl neigiamo vertinimo arba žalsvos spalvos, kuri būdinga tam tikros rūšies varlėms ir asiūkliui vasaros metu.

vėžauniņkas (P), (L), (A), **vėžauniņkė** (I) „rūgtis gyvatžolė“. Abu augalo pavadinimai nurodo šaknų išorines savybes – „augalo šakniastiebis didžiojo piršto storumo, truputį suplotas, padengtas žvyniškomis lapų liekanomis, iš viršaus tamsiai rudas, pjūvyje rausvas, rangytas kaip gyvatė, su daugybe siūliukų juosvų šaknelių; kai kuriems informantams tokia šaknies morfologija

primena vėžio kaklelį (Gritėnienė, 2006: 127). Tačiau, pasak salantiškių šnektos apklaustų informantų, gyvatžolė taip vadinama dėl savo gydomųjų savybių (žr. poskyrį 2.4.1.7.).

žydo blūsos (L), **žydo ūtys** (A) „triskiautis lakišius”. Tai metaforiniai frazeologizmai, paremti asociatyviniu ryšiu. Pagrindiniai junginio žodžiai *blūsos/ūtys* suvokiami perkeltine prasme, lyginant blūsos/učių ir lakišio žiedelio vaisiaus smulkumą, mažumą. Pirmasis junginio žodis atspindi neigiamą augalo vertinimą.

našlėlė (R), (L), (F), (A) „trispalvė našlaitė”. „Šaknies *našl-* pavadinimai ypač paplitę vakarų aukštaičių ir žemaičių patarmėse. Tokių pavadinimų kilmė ir motyvacija nėra aiški. Galbūt juos būtų galima sieti su šios gėlės paskirtimi: našlaitės dažniausiai sodinamos ant kapų, taigi jos yra tarsi mirusių artimųjų gėlės, todėl ir jų pavadinimai sietini su brangiausių žmonių vardais (Gritėnienė, 2006: 93). Šiam augalui būdingi smulkūs žiedeliai, gležnas, neaukštas stiebas, tarp kitų augalų jis atrodo menkai, dažnai našlaitę užgožia kiti augalai, žolės. Šio metaforinio salantiškių šnektos fitonimo motyvacija gali būti siekiama išskirti ir augalo gležnumą, mažumą bei smulkumo ypatybes, kurios būdingos *našláičiui* „vieno ar abiejų tėvų netekusiam vaikui“ (LKŽe). Fitonimas galėtų būti skiriamas šiai motyvacinei grupei dėl asociacijos su našle, našlaite.

2.4.1.3. Pavadinimai, nurodantys tam tikras augalo ar jo dalių ypatybes

- **pavadinimai, nurodantys žiedyno ypatybes:**

kìbis (R), (L), (F), (S), (A), (Č) „didžioji varnalėša”. Pavadinimas motyvuotas augalo žiedyno savybe lengvai prikibti prie žmogaus drabužio ar gyvūno kailio.

puòkis (LKŽe) „švylis“. Fitonimo „motyvacijos pagrindas – pūkuoti augalo žiedai: švylis apyžiedis susideda iš daugelio šerelių, kurie, vaisiams atsiradus, pailgėja, išlenda iš pažiedžių, sudarydami baltą pūką“ (Gritėnienė, 2006: 80).

pùtelis (R), (F), (S) „paprastasis putinas”. Pavadinimo motyvacija siejama su veiksmožodžiu *pùsti* „didėti tūriui, tinti, brinkti“ (LKŽe). Putino „balti kvepiantys žiedai susitelkę į skėtiškus žiedynus“ (VA, 1991: 264) ir sudaro purumo įvaizdį.

bóbramunė (A) „baltagalvė”. Augalo pagrindinis skiriamasis požymis – dideli pavieniai graižai. Ši žiedyno savybė tarmėse dažnai siejama su apvalią formą turinčiais denotatais – boba, ratu, galva, lėkšte. Visos antrinės bobos reikšmės kyla iš pagrindinės: boba – „ištekėjusi sena moteris“; papildomi semantiniai komponentai „stora, apvali, tvirta“ (Gritėnienė, 2006: 153).

saulėgraža (R) „paprastoji saulėgraža“. Pavadinimo motyvą lemia augalo žiedo savybė gręžtis į saulę.

aklōji ramūnė (L) „bevainikė ramunė“. Pirmasis (šalutinis) sudėtinio pavadinimo dėmuo nusako išorinę augalo, šiuo atveju *ramūnės*, savybę – žiedo formą. „Bevainikės ramunės graižai yra be liežuviškų, tik su gelsvai žaliais vamzdiškais žiedais“ (VA, 1991: 276).

vendrykštė (LKŽe), **vendrykštis** (LKŽe), **vengrykštis** (LKŽe) „vingiorykštė“. Augalo pavadinimo motyvą lemia augalo žiedyno ypatybės. Dūrinių pirmasis sandas *ving-* (ir įvairūs jo fonetiniai variantai) apibrėžia „žiedynkočio išsilenkusias šakeles: vingiorykštės kuokeliai beveik du kartus ilgesni už vainiklapius ir jie vingriai (spirališkai) susiviję su ilgais vainiklapių nageliais, be to, ir pats augalo stiebas kartais būna lenktas. Antrasis sandas *rykšt-* apibūdina paties žiedyno formą – jį sudaro gausiažiedė šluotelė (tarmėse vadinama rykšte) su pailgėjusiomis šoninėmis šakomis“ (Gritėnienė, 2006: 158).

- **pavadinimai, nurodantys vaisiaus savybes:**

serbėnta (LKŽe) „serbentas“. Fitonimo motyvą tiek bendrinėje kalboje, tiek salantiškių šnektoje sietina su veiksmažodžiu *siřpti* „nokti (apie uogas)“.

- **pavadinimai, nurodantys lapų ypatybes:**

bóbos raukaĩ (I) „paprastoji rasakila“. „Augalų vardai su šaknimi *bab-*, *bob-* turi arba apvalius žiedynus, arba didelius ovalius lapus“ (Gritėnienė, 2006: 77). Metaforinis frazeologizmas *bóbos raukaĩ* yra paremtas asociatyviu ryšiu bei nusako išorines augalo savybes – lapų išvaizdą. Rasakilos lapai „plaštakiškai skiautėti, dantyti, prie vidurinių gyslų klostėti“ (VA, 1991: 281). Pagrindinis junginio žodis *raukaĩ* suvokiamas perkeltine prasme.

dāgis (LKŽe) „dagys“. Fitonimo motyvą sietina su *dāgio* aštriais dygliuotais lapais. „Ši savybė yra tapusi motyvacijos pagrindu ir bendrinėje kalboje, ir tarmėse vartojamiems vardams, jie visi sietini su būdvardžiais *dagus*, *dygus*“ (Gritėnienė, 2006: 68).

raskilà (L), (F), **rāskilas** (R) „paprastoji rasakila“. Sudurtinis metaforinis augalo pavadinimas, kuriuo perteikiamas tam tikras asociatyvus vaizdas dėl augalo lapų formos ypatybės: ant jų kaupiasi rasos lašeliai. Rasakila iš kitų augalų išsiskiria savitais lapais – „apskriti ir inkstiški, skiautėti ir klostyti jos lapai sudaro tarsi piltuvėlį, kuriame ilgai išsilaiko nakties rasa“ (Jankevičienė 1987: 178).

šalpūsnė (R) „ankstyvasis šalpusnis“. Didesnioji šalpusnio sinonimų dalis nurodo augalo lapų pobūdį: „lapų viršutinė pusė žalia ir plika, o apatinė ištiesi apaugusi baltu pūku. Tarmėse

užrašyta daugybė dūrinių, kurių pirmasis sandas sietinas su būdvardžiais *báltas*, *šáltas*, *žálias*, o antrasis – *pùsė*, *pusnìs*, *šónas*“ (Gritėnienė, 2006: 156-157). Fitonimas *šalpùsnė* taip pat atspindi ir vegetacijos laiką (žr. poskyrį 2.4.1.9.).

- **pavadinimai, nurodantys stiebo ypatybes:**

narìnė (I) „dirvinis asiūkliš“. Toks salantiškių šnekteje užfiksuotas asiūklio pavadinimas apibūdina augalo stiebą – jis yra nariuotas.

steĩbras (LKŽe) „meldas“. Fitonimas motyvuojamas pagal meldo išorę ir siejamas su veiksmažodžiu *steĩbti* „augti į stiebą, stybti“. *Steĩbro* „stiebų daug, nuo kitų, net ir giminingų augalų jie skiriasi tuo, kad yra belapiai, tiesūs, stori, statūs, 2,5 m. aukščio, ir prie pačios viršūnės iš šono išauga žiedynas“ (<http://www.vaistazoles.lt>).

gardakùlis (P) „blakinė kalendra“. Pirmasis dūrinio sandas motyvuotas pagal augalo skonį: „Priraus lauke, būdavo, gardakulių – tai tokį iš jų viralą išvirs, jog pirštus paskui apsilaižai“ (LKŽe). Antrasis dūrinio sandas motyvuojamas pagal augalo stiebo ypatybę, plg. *kùlė* „skėtinių šeimos augalas kiauru kotu, augantis prie šlapumos, gurgždis“ (LKŽe).

- **pavadinimai, nurodantys šaknų ypatybes:**

dėgsnė (L) „miškinė sidabražolė“. Fitonimo motyvacija sietina su šio augalo šaknų išvaizda – „nevienodai sustorėję, gumbuoti, tamsiai rudi sumedėję ir pasišiaušę šakniastiebiai atrodo lyg apdegę“ (Gritėnienė, 2006: 74-75).

2.4.1.4. Pavadinimai, nurodantys augalo žiedų ar vaisių spalvą

júodavietė (R), (L), (S), (Č) „paprastoji gervuogė“. Sudurtinis fitonimas motyvuojamas pagal du skirtingus požymius: spalvą ir panašumą į kitą augalą. Gervuogės vaisius – „juodai mėlynos spalvos kaulavaisis“ (VA, 1991: 129). Pats augalas ir jo vaisius išoriškai primena avietę, todėl salantiškių vadinamas *júodaviete*.

mėlėnė (R), (S), (A) „mėlynė“. Mėlynės pavadinimas siejamas su jos juodai melsva spalva.

balgaĩvė (LKŽe) „paprastoji baltagalvė“. Sudurtinio fitonimo pirmasis dėmuo nusako išorinę savybę – žiedo spalvą.

geltonoji balgaivė (S) „pavasarinis adonis“. Sudėtinio fitonimo pirmasis (šalutinis) narys nusako išorinę augalo savybę – žiedo spalvą. Antruoju pavadinimo dėmesiu fitonimas motyvuojamas pagal augalo panašumą į kitą augalą (žr. poskyrį 2.4.1.10.).

baltoji nōtryna (Č) „baltažiedė notrelė“. Įvardijant notrelę pabrėžiamas jos ryšys su dilgėle – notrelė į ją labai panaši, tik skiriasi tuo, kad turi baltus ar rausvus žiedus ir nedilgina. Todėl dvižodžio fitonimo „pagrindinis dėmuo nurodo dilgėlės gentį, o priklausomuoju dėmeniu apibrėžiama augalo žiedų spalva arba lapų ypatybės (Gritėnienė, 2006: 97).

juodoji serbentà (R) „juodasis serbentas“. Salantiškių šnektos fitonimo motyvacija sutampa su b. k. vartojamo pavadinimo motyvacija. Sudėtinio pavadinimo pirmuoju dėmeniu išreiškiama serbeto uogų spalva.

2.4.1.5. Pavadinimai, nurodantys augalo vidines savybes

nekáندانčioji nōtrynė (P) „baltažiedė notrelė“. Įvardijant notrelę, pabrėžiamas jos ryšys su dilgėle (notrelė į ją labai panaši, tik skiriasi tuo, kad turi baltus ar rausvus žiedus ir nedilgina), todėl „tarmėse vyrauja dvižodžiai terminai, kurių pagrindinis dėmuo nurodo dilgėlės gentį, o priklausomuoju dėmeniu apibrėžiama augalo žiedų spalva arba lapų ypatybės“ (Gritėnienė, 2006: 97).

piktóji nōtrynė (R) „didžioji dilgėlė“. Dilgėlė įvardijama sudėtinio pavadinimu, kurio pirmasis dėmuo nurodo neigiamą augalo savybę, vertinimą. Antrasis dėmuo tik nurodo augalą.

2.4.1.6. Pavadinimai, nurodantys augalo skleidžiamą garsą, skonį, kvapą, augimo pobūdį

kartėlė (A) „kartusis kietis“. Toks augalo pavadinimas nusako jo skonį – kartumą. „Kartusis kietis kaupia kartų glikozidą alsintiną, kuris dirgina skonio receptorių, didina virškinamojo trakto sekreciją“ (VA, 1991: 167).

padráika (Č) „pataisas šarkakojis“. Augalo stiebas šliaužiantis, nuo jo šakojasi aukštytės kylančios šakutės, kurios, pasak informantų, yra tarsi *draikalaĩ*, plg. *driėkti* „tęsti, traukti, tempti (ką ilgą, tąsų, beformį)“ (LKŽe).

šliaužtūkas (P) „pataisas šarkakojis“. „Pataiso stiebas šliaužiantis, ilgas, pažeme slenkančios augalo šakos“ (VA, 1991: 237) leidžia jį vadinti *šliaužtūku*.

tatárska (L) „balinis ajeras”. Šis augalas dažniausiai auga dideliais sąžalynais, gali būti, jog papūtus vėjui *ājero* šakniastiebiai bei lapai sukelia tam tikrą garsą, imituojamą *ta- tar-*. Pavadinimas taip pat gali būti sietinas su veiksmožodžiu *tarškėti, tárška*.

gardakùlis (P) „blakinė kalendra“. Pirmasis dūrinio sandas motyvuotas pagal augalo skonį: „Priraus lauke, būdavo, gardakulių – tai tokį iš jų viralą išvirs, jog pirštus paskui apsilaižai“ (LKŽe). Antrasis dūrinio sandas motyvuojamas pagal augalo stiebo ypatybę (žr. poskyrį 2.4.1.3.).

pipìrlapis (S) „europinė pipirlapė“. Augalas tiek bendrinėje, tiek salantiškių šnekoje įvardijamas pagal kvapą. Pipirlapė – „kartuolinių šeimos nedidelis nuodingas, vaistiniais pipirais kvepiantis augalas dideliais lapais, raudonais žiedais“ (DLKŽe). Be to, „sumaltos džiovintos pipirlapės šaknys uostomos sukelia vėmimą“ (VA, 1991: 244).

šùndrieka (S), (A) „pataisas šarkakojis“. Antrasis dūrinio dėmuo apibūdina augalo išorės savybę. Augalo stiebas šliaužiantis, nuo jo šakojasi aukštyn kylančios šakutės, kurios, pasak informantų, yra tarsi *draikalaĩ* (šundrieka), plg. *driėkti* „tęsti, traukti, tempti (ką ilgą, tąsų, beformį)“ (LKŽe).

vỳtuolis (LKŽe) „dirvinis vijoklis“. Fitonimo motyvacija sietina su augalo vijokliniu stiebu, kuris „sukasi į kairę pusę, kitais augalais kyla aukštyn, o neradęs atramos driekiasi pažeme“ (Jankevičienė 1987, 236).

sétinis (LKŽe) „valgomasis griežtis“. Pavadinimo motyvacija siejama su veiksmožodžiu *sėti* ir augalo augimo pobūdžiu: „pirmaisiais metais *sétinis* augina šakniavaisį, kuris valgomas kaip daržovė. Antraisiais metais išleidžia stiebus su geltonais žiedynais, kurie subrandina sėklas ankštarose“ (<http://www.vaistazoles.lt>).

2.4.1.7. Pavadinimai, nurodantys augalo paskirtį bei gydomąsias savybes

moteriuškà (A) „bevainikė ramunė“. Pasak informanto, šis vaistinis augalas skirtas moterų (bobų) ligoms gydyti, taip pat gausiai vartojamas kosmetinėms, higienos priemonėms, kurias dažniausiai naudoja taip pat moterys.

sraváuninkas (L), **srevaĩ** (S), **srevìnė** (P), (A), (I) „paprastoji kraujazolė“. Šių fitonimų šaknimi eina su liga susijęs veiksmožodis *sravėti*: liaudies medicinoje ši vaistinė žolė vartojama srūvančiam kraujui sulaikyti.

devynmācė (A) „smulkiažiedė tūbė”. Pasak informanto, šis augalas turi daug gydomųjų savybių – gydo nuo devynių ligų. Antrasis dūrinio sandas *mācė* yra pasiskolintas. LKŽe *mācis* (brus. моч, l. moc) „jėga, stiprumas; smarkumas, stiprumas (apie degtinę, alų ir kt.); prk. daugybė, galybė“.

kiaūpienė (LKŽe) „paprastoji kiaulpienė“. Pirmas dūrinio sandas rodo ne tik „augalo menkinamąjį vertinimą, bet ir jo paskirtį: dėl maistinių savybių kiaulpienės yra geras ankstyvas pašaras smulkiems gyvuliams“ (Gritėnienė, 2006: 110).

tabōko dobilėliai (L) „geltonžiedis barkūnas“. Pasak informanto, šis augalas turi tabako savybių. Sudžiovintą jį senovėje sukdamo į popierėlį ir rūkydavo. Mokslinė literatūra apie tokią augalo savybę neužsimena.

2.4.1.8. Pavadinimai, nurodantys augalo augimo vietą

liūgnas (R), (S), **lūgnas** (P) „paprastoji lūgnė”. Fitonimo motyvacija sietina su lūgnės augimo vieta. Ši savybė yra tapusi motyvacijos pagrindu ir bendrinėje kalboje, ir salantiškių šnekoje – tiriamieji fitonimai sietini su daiktavardžiu *lūgas* „upės užliejama dubi vieta; klampi upės atšaka; klanas, bala; liūnas, klampynė; tvenkinys, kūdra; purvynas“ (LKŽe). „Lūgnė auga stovinčiuose ar lėtai tekančiuose vandenyse, ežeruose, tvenkiniuose“ (<http://www.vaistazoles.lt>).

šilas (Č), (S), **šilis** (L) „šilinis viržis”. Šis augalas auga spygliuočių miškuose, mėgsta sausas smėlingas vietas (VA, 1991: 385). DLKŽ *šilas* – „spygliuočių miškas“ (DLKŽ, 1993: 812). Analizuojami fitonimai *šilas/šilis* motyvuoti augimo vietą nusakančiu žodžiu.

tvorinė (R) „baltažiedė notrelė”. Pavadinimo motyvacija atskleidžia, jog augalas dažniausiai auga patvoriuose, pakelėse.

daržpupė (LKŽe) „daržinė pupelė“. Fitonimo motyvacija sietina su pupelės augimo vieta. Šis požymis laikomas motyvacijos pagrindu tiek bendrinėje kalboje, tiek salantiškių šnekoje. Pavadinimas siejamas su daiktavardžiu *daržas* „žemės sklypas daržovėms auginti“ (DLKŽe).

2.4.1.9. Pavadinimai, nurodantys augalo vegetacijos ar žydėjimo laiką

blezdingà (S), **blezdingėlė** (A) „trispalvė našlaitė”. Kaip minėta, ši pavadinimą galima interpretuoti dvejopai. Galbūt našlaitės pavadinimas *blezdingà* nurodo asociaciją su *blezdingà* „kregždė“ – našlaitė pražysta anksti pavasarį, kai parskrenda blezdingos.

gegužė (F), **gegužėlė** (S), **gegužis** (Č) „dirvinis asiūklis“. Pavadinimas nurodo asiūklio vegetacijos laiką. Augalo stiebai išauga dažniausiai gegužės mėnesį. DLKŽ ir V. Vitkausko žodyne *gegužė* „penktas metų mėnuo“ arba „gegutė“, kuri kukuoja pavasarį, gegužės mėnesį (Vitkauskas, 1976: 89; DLKŽ, 1993: 168). Dėl motyvacijos pagal augimo laiką plg. grybų motyvaciją – pavasarinė balteklė pavadinamas tokiais vardais: *gegužinis*, *gegužiukas*, *mojavinė* ir kt. (daugiausia aukštaičių tarmėse).

sniėgena (LKŽe) „baltoji snieguolė“. Pavadinimo motyvacija tiek bendrinėje kalboje, tiek šnektoje susijusi su sniegu. Augalas taip vadinamas tikriausia dėl to, jog yra vienas ankstyviausių pavasario augalų, pradedančių žydėti dar visam snigui nenutirpus. Toks augalo pavadinimas galėtų būti siejamas ir su balta lyg sniegas žiedų spalva.

driėžgegužė (A) „dirvinis asiūklis“. Antruoju sudurtinio pavadinimo sandu motyvuojamas augalo vegetacijos laikas – augalo stiebai išauga dažniausiai gegužės mėnesį.

šv. Pėtro rāktai (P), (R), (L), (S), (I), (A), (Č) „pavasarinė raktažolė“. Pavadinimas nurodo augalo vegetacijos ar žydėjimo laiką (krikščioniškų vardų pagrindu). Frazeologizmas, sudarytas su asmenvardžiu, tikriniu krikščionišku vardu – Petras. „Šventojo vardo patekimas į frazeologizmą priklauso nuo to, per kurio šventojo vardo dieną (ar panašiu laikotarpiu) augalas žydi, bręsta“ (Gritėnienė, 2006: 115).

šalpūsnė (R) „ankstyvasis šalpusnis“. Didesnioji šalpusnio sinonimų dalis nurodo augalo lapų pobūdį: „lapų viršutinė pusė žalia ir plika, o apatinė ištiesi apaugusi baltu pūku. Tarmėse užrašyta daugybė dūrinių, kurių pirmasis sandas sietinas su būdvardžiais *bāltas*, *šāltas*, *žālias*, o antrasis – *pūšė*, *pusnīs*, *šonas*“ (Gritėnienė, 2006: 156-157). Fitonimas *šalpūsnė* taip pat atspindi ir vegetacijos laiką, nes žydi ankstyvą pavasarį, kovo, balandžio mėnesį, dar visai snigui nenutirpus.

2.4.1.10. Pavadinimai pagal augalo panašumą į kitą augalą

gūrgždis (LKŽe) „vaistinė šventagaršvė“. DLKŽ žodžio *gūrgždis* reikšmė – „bot. skėtinių šeimos stambus, kvapus drėgnų miškų ir paupių augalas (*Chaerophyllum*)“ (DLKŽe). *Šventagaršvė* yra salierinių šeimos augalas, taigi reikšmė b. k. ir salantiškių šnektoje nesutampa. Šventagaršvė išoriškai labai panaši gurgždi.

ropūtė (S) „bulvė“. DLKŽ *ropė* – „bot. maistinis ir pašarinis kryžmažiedžių šeimos daržų augalas (*Brassica rapa* var. *rapifera*); jo šakniavaisis“, o *būlvės* reikšmė – „bot. daržovė, kurios valgomi šakniagumbiai turi daug krakmolo (*Solanum tuberosum*); jos šakniagumbis“. Abiejų daržovių maistui

naudojamas šakniavaisis, o pasak informanto A. Stanevičiaus, bulvė savo vaisiaus apvalumu panaši į ropę: „*Bulvės yr(a) apvalės kaip ropės, todėl(l) teip vadindavom*“.

geltonoji balgaivė (S) „pavasarinis adonis“. *Pavasarinio adonio* žiedas stambus, žiedlapiai dideli, geltoni. Iš išorės augalas labai panašus į kitą augalą – *paprastąją baltagalvę*. Šio augalo „graižą sudaro ~20 baltų žiedlapių skraistė ir geltonas žiedsostis centre“ (VA, 1991: 29). Fitonimas *balgaivė* jau nurodo augalo spalvą, tačiau pridėdamas žodis *geltonoji* parodo, jog įvardijamas augalas kažkuo skiriasi nuo įprasto – jis yra geltonos, o ne baltos spalvos. Ryškesniu augalo bruožu šįkart laikomas panašumas į kitą augalą, t. y. „paprastąją baltagalvę“. Šis fitonimas dar gali būti skiriamas ir morfoneminėms tarmybėms dėl žodyje *baltgaivė* išmetamo priebalsio *t*.

tabōko dobilėliai (L) „geltonžiedis barkūnas“. Antruoju sudėtinio pavadinimo dėmeniu fitonimas motyvuojamas pagal panašumą į kitą augalą. Geltonžiedis barkūnas *dobileliū* vadinamas dėl augalų žiedyno panašumo.

júodavietė (R), (L), (S), (Č) „paprastoji gervuogė“. Sudurtinis fitonimas motyvuojamas pagal du skirtingus požymius: spalvą ir panašumą į kitą augalą. Gervuogės vaisius – „juodai mėlynos spalvos kaulavaisis“ (VA, 1991: 129). Pats augalas ir jo vaisius išoriškai primena avietę, todėl salantiškių vadinamas *júodaviete*.

lūkštas (R), (A) „pelkinė puriena“. Pavadinimas sietinas su augalo žiedyno forma ir spalva – „primena svogūno lukštus“ (Gritėnienė, 2006: 82). Fitonimas šiai motyvaciniai grupei skiriamas pagal purienos žiedo panašumą į kito augalo dalį.

óžrožė (L) „siauralapis gaurometis“. „LKŽVIII pateikia per 30 augalų vardų, turinčių šaknį *ož-*, *ožk-*. Dažniausiai tai dūriniai, kurių antruoju sandu eina: 1) kokia nors šio gyvūno kūno dalis, pvz.: *ožkanāgė* „trilapis pupalaiškis“; 2) augalo genties vardas, pvz.: *óžrožė* (*Chamaenerium*); 3) augalo dalies vardas, pvz.: *óžlapis* „trilapis pupalaiškis“ (Gritėnienė, 2006: 145-146).

2.4.2. Salantiškių šnektos ir šiaurės panevėžiškių patarmės fitonimų motyvacijos gretinimas

Dažnai tas pats augalas ne tik kad skirtingose tarmėse – net atskiruose kaimuose vadinamas vis kitokiu vardu, nes kalbos vartotojai atkreipia dėmesį į skirtingus augalų skiriamuosius požymius, t. y. pažinimo procese skiriasi žiūros kampas, parametras, kuris tampa svarbus tam tikroje situacijoje fiksuojant daiktą ar reiškinį. Taigi nominacijoje svarbus tampa profiliavimas – tam tikras

specifinis daikto suvokimas, kurio pagrindas – viena ar kita daikto savybė, ypatybė, funkcija ir pan., vadinasi, vienokia ar kitokia daikto kategorizacija (Gudavičius, 2000: 50).

Įdomu palyginti atskirų salantiškių šnektos ir panevėžiškių patarmės fitonimų motyvaciją. Atidžiau pasižiūrėti, kaip nominacijos procese veikia salantiškių ir panevėžiškių sąmonė, apie ką ir kaip mąsto vieni ir kiti, kokius augalo požymius laiko svarbiausiais duodant augalui vardą. Palyginus salantiškių ir panevėžiškių fitonimus skiriamos penkios grupės, kurios ir atskleis augalų pavadinimų skirtumus bei bendrybes: 1) sutampantys vardai, požymiai ir motyvaciniai tipai, 2) sutampantys motyvaciniai tipai, bet skirtinga pavadinimo formalioji struktūra, 3) sutampantys motyvaciniai tipai, bet skirtingi vardai ir požymiai, 4) sutampantys požymiai, bet skirtingi vardai ir motyvaciniai tipai, 5) skirtingi vardai, požymiai ir motyvaciniai tipai.

2.4.2.1. Sutampantys vardai, požymiai ir motyvaciniai tipai

Šiame poskyryje pateikiami augalų pavadinimai, vartojami tiek salantiškių, tiek šiaurės panevėžiškių. Pavadinant šiuos augalus, gretinamųjų šnektų atstovai išskiria tą patį augalo požymį – žiūros kampas sutampa.

Salantiškių šneкта	Šiaurės panevėžiškių patarmė	Mokslinis pav.	Požymis	Motyvacinis tipas
<i>bóbramunė</i>		paprastoji baltagalvė	žiedyno ypatybė: „dideli pavieniai graižai dažnai siejami su apvalią formą turinčiais denotatais – boba, ratu, galva, lėkšte. Visos antrinės bobos reikšmės kyla iš pagrindinės: boba – „ištekęjusi sena moteris“; papildomi semantiniai komponentai „stora, apvali, tvirta“ (Gritėnienė, 2006: 153)	pavadinimai, nurodantys tam tikras augalo ar jo dalių ypatybes
<i>šalpūsnė</i>		ankstyvasis šalpusnis	lapų ypatybė: „lapų viršutinė pusė žalia ir plika, o apatinė ištisai apaugusi baltu pūku“ (Gritėnienė, 2006: 156-157)	

2.4.2.2. Sutampantys motyvaciniai tipai, bet skirtinga pavadinimo formalioji struktūra

Šiame poskyryje aptariami salantiškių šnektos ir šiaurės panevėžiškių patarmės augalų vardai besiskiriantys tik morfemine struktūra: kamiengaliu, specifiniais darybos formantais, fonetiniais ypatumais. Tarmių atstovų žiūros kampas, išryškinant motyvacinį požymį ir pavadinant augalą, sutampa.

Salantiškių šneкта	Šiaurės panevėžiškių patarmė	Mokslinis pav.	Motyvacinis tipas
<i>kātpēdis</i>	<i>kačpēdēlis</i>	dvinamė katpėdė	pavadinimai, nurodantys augalo vertinimą bei panašumą į gyvūną, paukštį ar kokią kitą gyvą būtybę
<i>arklīnė rūgštynė</i>	<i>arkliārūgštis</i>	tankiažiedė rūgštynė	
<i>rāskilas, raskilā</i>	<i>rasakilis</i>	paprastoji rasakila	pavadinimai, nurodantys tam tikras augalo ar jo dalių ypatybes
<i>puōkis</i>	<i>pūkīnė, pūkuōtis</i>	švylys	
<i>vendrīkštė, vendrīkštis, vengrīkštis</i>	<i>vingiarīkštė</i>	vingiorykštė	
<i>sraavūninkas, srevai, srevinė</i>	<i>sraavanōsis, srevanōsis, srevenōkas, stravanōsis, stravanōsė, stravanōsis, strevanōsis, strujāžolė</i>	paprastoji kraujazolė	pavadinimai, nurodantys augalo paskirtį bei gydomąsias savybes

2.4.2.3. Sutampantys motyvaciniai tipai, bet skirtingi vardai ir požymiai

Šiame poskyryje gretinami skirtingi salantiškių šnektos ir šiaurės panevėžiškių patarmės augalų vardai. Tiriamųjų tarmių atstovų žiūros kampas sutampa, tačiau išryškinami skirtingi augalo požymiai, kurie ir nulemia skirtingus vardus.

Salantiškių šneкта		Šiaurės panevėžiškių patarmė		Mokslinis pav.	Motyvacinis tipas
augalo pav.	požymis	augalo pav.	požymis		
<i>piemeņs terbēlė</i>	augalo vaisius panašus į dėžutę ar maišelį (Gritėnienė, 2006: 73)	<i>sūrėliai, sūriūkai</i>	augalo vaisius panašus į sūrį	trikertė žvaginė	pavadinimai pagal augalo panašumą į kokį nors tikrovėje esantį daiktą

<i>kiaūpienė</i>	kiaulpienės yra geras ankstyvas pašaras smulkiems gyvuliams (Gritėnienė, 2006: 110)	<i>šašūkas</i>	augalas gydo nuo šašų (Gritėnienė, 2006: 110)	paprastoji kiaulpienė	pavadinimai, nurodantys augalo paskirtį bei gydomąsias savybes
------------------	---	----------------	---	-----------------------	--

2.4.2.4. Sutampantys požymiai, bet skirtingi vardai ir motyvaciniai tipai

Šiame poskyryje gretinami skirtingi salantiškių šnektos ir šiaurės panevėžiškių patarmės augalų vardai. Tiriamųjų tarmių atstovų žiūros kampas skiriasi, tačiau tiek salantiškiai, tiek šiaurės panevėžiškiai išryškina tą patį augalo požymį.

Salantiškių šneкта		Šiaurės panevėžiškių patarmė		Požymis	Mokslinis pav.
augalo pav.	Motyvacinis tipas	augalo pav.	Motyvacinis tipas		
<i>bóbos raukaĩ</i>	pavadinimai, nurodantys tam tikras augalo ar jo dalių ypatybes	<i>ratilėlis</i>	pavadinimai pagal augalo panašumą į kokį nors tikrovėje esantį daiktą	lapų formos ypatybė	paprastoji rasakila
<i>dāgis</i>		<i>ežiūkas</i>		aštrūs dygliuoti lapai	dagys
<i>dėgsnė</i>		<i>šepetėlis</i>		šaknų forma	miškinė sidabražolė
<i>lūkštas</i>	pavadinimai pagal augalo panašumą į kitą augalą	<i>purienas</i>	pavadinimai, nurodantys tam tikras augalo ar jo dalių ypatybes	augalo žiedyno forma	pelkinė puriena

2.4.2.5. Skirtingi motyvaciniai tipai, vardai ir požymiai

Šiame poskyryje lyginami skirtingi salantiškių šnektos ir šiaurės panevėžiškių patarmės augalų vardai. Tiriamųjų tarmių atstovai, pavadinant augalą, išryškina skirtingas augalo ypatybes – žiūros kampas skiriasi.

Salantiškių šneкта			Šiaurės panevėžiškių patarmė			Mokslinis pav.
augalo pav.	požymis	Motyvacinis tipas	augalo pav.	požymis	Motyvacinis tipas	
<i>žydo blūsos, žydo ūtys</i>	augalo žiedo vaisiai – smulkūs ir maži – primena	pavadinimai, nurodantys augalo	<i>šuniūkas</i>	augalo vidinės ar išorinės	pavadinimai, nurodantys	triskiautis lakišius

	blusas/ utis	vertinimą bei panašumą į gyvūną, paukštį ar kokią kitą gyvą būtybę		savybės primena šunį (Gritėnienė, 2006: 84)	s tam tikras augalo ar jo dalių ypatybes	
<i>blezdinga, blezdingėlė</i>	našlaitės vaisius – atsidaranti ir išsibarstanti dėžutė skyla į tirs dalis ir išsišakoja kaip kregždės uodega (Gritėnienė, 2006: 93–94)		<i>mėlynūtė</i>	augalo žiedas mėlyno atspalvio	pavadinimai, nurodantys augalo žiedų, lapų ar vaisių spalvą	trispalvė našlaitė
<i>našlėlė</i>	Asociacija su našle, našlaite pagal žiedų mažumą, varganumą					
<i>gelžinis</i>	augalo žiedynas išoriškai primena gluodeną, tarmėse vadinamą geležine (Gritėnienė, 2006: 154 – 155).		<i>gýslalapė, gýslalapis, gýslapis</i>	augalo lapai išvagoti tvirtomis gyslomis	pavadinimai, nurodantys tam tikras augalo ar jo dalių ypatybes	siauralapis gyslotis
<i>driėžė, driėžgegužė</i>	augalo spalva primena driėžą, o nariuotumas dryžuotumą		<i>eglėlė, eglýtė, eglùtė</i>	vegetatyvini s augalo stiebas primena spygliuotį	pavadinimai pagal augalo panašumą į kitą augalą	asiūklis
<i>gáuris</i>	augalo stiebelių, šakelių forma primena storus susivėlusius plaukus, gaurus	pavadinimai pagal augalo panašumą į kokį nors tikrovėje esantį daiktą				
<i>gegužė, gegužėlė, gegužis</i>	vegetatyviniai ir sporifikuojantieji augalo stiebai išauga pavasarį, dažniausiai gegužės mėnesį	pavadinimai, nurodantys vegetacijos ar žydėjimo laiką				
<i>saulāgrąža</i>	auglo „žiedo savybė gręžtis į saulę“ (Gritėnienė, 2006: 150)	pavadinimai, nurodantys tam tikras augalo ar jo dalių ypatybes	<i>saulāžolė</i>	augalo žiedyno panašumas į saulę	pavadinimai, nurodantys augalo panašumą į kokį nors tikrovėje	paprastoji saulėgrąža

					esantį daiktą.	
<i>kibis</i>	augalo žiedyno savybė – lengvai prikibti prie žmogaus drabužio ar gyvūno kailio	pavadinimai, nurodantys tam tikras augalo ar jo dalių ypatybes	<i>varnalėšas, varnalėšis</i>	lapų dydis ir forma	pavadinimai, nurodantys augalo vertinimą bei panašumą į gyvūną, paukštį ar kokią kitą gyvą būtybę	varnalėša
<i>baltoji nōtryna</i>	žiedyno spalva	pavadinimai, nurodantys augalo žiedų, lapų ar vaisių spalvą	<i>čiulpiškas</i>	žiedyno ypatybė kaupti nektarą	pavadinimai, nurodantys augalo žiedų ar vaisių skleidžiamą garsą, augimo pobūdį, skonį, kvapą	baltažiedė notrelė
<i>nekándančioji nōtrynė</i>	augalo savybė – nedilginti	pavadinimai, nurodantys augalo vidines savybes				
<i>vėžauniškės, vėžauniškė</i>	gydo nuo vėžio	pavadinimai, nurodantys augalo paskirtį bei gydomąsias savybes	<i>karklāžolė</i>		pavadinimai, nurodantys panašumą į kitą augalą	rūgtis gyvatžolė
	augalo šakniastiebis primena vėžio kaklelį	pavadinimai, nurodantys tam tikras augalo ar jo dalių ypatybes				
<i>vytuolis</i>	augalo stiebas – vijoklinis, lipantis kitais augalais, besidriekiantis	pavadinimai, nurodantys augalo žiedų ar vaisių skleidžiamą garsą, augimo pobūdį, skonį, kvapą	<i>rožėlė, rožytė</i>	augalo žiedo panašumas į rožės žiedą		dirvinis vijoklis

*****

Ištyrus salantiškių šnektos savakilmių fitonimų motyvaciją, nustatyta 10 motyvacinių tipų, į kuriuos ir suskirstyti tiriamieji augalų vardai. Daugiausia fiksuojama pavadinimų, nurodančių tam tikras augalo ar jo dalių ypatybes bei pavadinimų, nurodančių augalo panašumą į gyvūną, paukštį ar kokią kitą gyvą būtybę.

Įvardijant augalą salantiškių dėmesys pirmiausia kreipiamas į išorinius požymius, todėl gausiausios motyvacinės grupės yra susijusios su vienu iš žmogaus pojūčių – rega, pvz., *baltóji nōtryna* „baltažiedė notrelė“. Kiek mažiau augalų pavadinimų sudaromi remiantis klausos – *tatárška* „balinis ajeras“, uoslės – *pipirlapis* „europinė pipirlapė“, lytėjimo – *nekándancioji nōtrynė* „baltažiedė notrelė“, skonio – *kartėlė* „kartusis kietis“ pojūčiais.

Didžioji dalis pavadinimų augalų vardais virto asociacijų pagrindu. Fiksuojama didelė dalis pavadinimų, kurie įvardijami remiantis požymiais, pastebimais lyginant augalus (ar jų dalis) su kitomis realijomis ar reiškiniiais. Pastebėta, kad dažniausiai salantiškių šnektos fitonimai lyginami su gyvūnais ar jų kūno dalimis, pvz., *gandrasnāpė* „pievinis snaputis“, *drėžė* „dirvinis asiūklis“, *ožėlis* „medėjantysis alavijas“. Toks lyginimas neretai išryškina ir neigiamą augalų vertinimą, pvz., *kiřmuogė* „paprastasis šaltekšnis“, *arklinė rūgštynė* „tankiažiedė rūgštynė“. Kiek rečiau lyginama su tikrovėje esančiais atributais, pvz., *varpėlis* „vaistinė baltašaknė“.

Ypač dažnai salantiškių šnekte augalai pavadinami pagal kokį nors ryškų augalo išorinį požymį: formą, dydį, spalvą, paviršiaus ypatybes. Kiek mažiau fitonimų motyvuojami pagal jų gydomąsias savybes, augimo vietą, vegetacijos laiką bei panašumą į kitą augalą.

Skirtingai nuo mokslinių terminų, tarmėse ar šnektose vienas augalas gali turėti net keletą vardų, kurie atspindi skirtingus augalo požymius, pvz.: *nekándancioji nōtrynė*, *baltóji nōtryna* „baltažiedė notrelė“; *narinė*, *varliātrūbis*, *drėžėgeužė*, *gauris* „dirvinis asiūklis“ ir kt. Daugumą motyvuotų pavadinimų sudaro priesagų, kiek mažiau galūnių vediniai. Nemažai salantiškių šnekte vartojamų augalų pavadinimų reiškiami ir dūriniais.

Palyginus salantiškių šnektos ir šiaurės panevėžiškių patarmės fitonimus, išaiškėjo, kad žemaičiai ir aukštaičiai gana skirtingai kategorizuoja pasaulį. Tik du pavadinimai salantiškių šnekte ir panevėžiškių patarmėje sutampa tiek formaliąja struktūra, tiek motyvaciniu tipu, tiek požymiu: *bóbramunė* „baltagalvė“, *šalpūsnė* „ankstyvasis šalpusnis“. Fiksuojama ir tokių salantiškių bei šiaurės panevėžiškių pavadinimų, kurių motyvaciniai požymiai sutampa, tačiau formalioji vardo struktūra vis tiek skiriasi, pvz., salantiškiai švylį vadina *puōkiu*, o panevėžiškiai *pūkinė*, *pūkuočiū*. Didžioji dalis pavadinimų gretinamose tarmėse skiriasi tiek formaliąja struktūra, tiek motyvaciniais tipais bei

skiriamaisiais požymiais – salantiškių ir panevėžiškių žiūros kampas, pavadinant augalą yra kitoks, pvz., našlaitę salantiškai lygina su kregžde ir vadina *blezdingà* (tarm. *blezdingà* „kregždė“), panevėžiškiai pagrindiniu požymiu laiko našlaitės spalvą ir vadina ją *mėlynutė*.

3. KITAKILMIAI FITONIMAI

Augalų pavadinimai sudaromi (sukuriami) remiantis įvariais nominacijos būdais. Vieni augalai pavadinami savos kalbos naujais, specialiai pasidarytais žodžiais, kiti pavadinami jau esamais, tik suteikiant naują reikšmę. Dar vienas augalo vardo atsiradimo būdų yra pavadinimo skolinimasis. Skoliniai paprastai yra fonetiškai ir morfologiškai pritaikomi savai kalbai.

Tarmės skoliniai yra įdomus tyrimų objektas. Skolintinei tarminei leksikai ypač būdingas formaliosios struktūros įvairavimas. Šiame darbe siekiama nustatyti, kokie formaliosios struktūros ypatumai būdingi salantiškių šnektos fitonimams, lyginant su bendrinėje lietuvių kalboje vartojamais skoliniais.

Iš kitų kalbų atėję žodžiai vadinami **kitakilmiais**, arba **skoliniais** (Jakaitienė, 2009: 223). Informacijos apie salantiškių šnektos fitonimų kilmę ieškota etimologiniuose žodynuose¹⁷, A. Sabaliausko knygoje „Lietuvių kalbos leksika“ (Sabaliauskas, 1990), taip pat remtasi LKA, LKŽ bei A. Gritėnienės (Gritėnienė, 2006) pateikiama informacija. Taigi skoliniais laikomi tokie salantiškių šnektos fitonimai: **alijōšius** (F), (P) „medėjantysis alavijas“, **asuōklis** (R) „dirvinis asiūklis“, **barbenkà** (A) „šliaužiančioji žiemė“, **bárboras** (R), (F), (A) „vaistinis rabarbaras“, **biliūnas** (A) „vaistinis bijūnas“, **bernardīnas** (R) „paprastoji rusmenė“, **būilė** (S), **būlbė** (F), (L), (R) „bulvė“, **cibūlė** (R), (S), **cibūlis** (A), (L), (Č) „valgomasis svogūnas“, **cinavadà** (LKŽe) „paprastasis sinavadas“, **cukòrija** (LKŽe) „paprastoji trūkažolė“, **čemerýčios** (L), (F) „lobelio čemerys“, **česnókas** (S), **česnākas** (LKŽe) „valgomasis česnakas“, **ėjeras** (A) „balinis ajeras“, **fasōlė** (P) „daržinė pupelė“, **konvālija** (R), (S), (A), (Č) „paprastoji pakalnutė“, **kreváuninkas** (P) „paprastoji kraujažolė“, **krienà** (R) „valgomasis krienas“, **kvýnas** (P), (L), (R), (A) „paprastasis kmynas“, **márkas** (R), (S) „valgomoji morka“, **márnaka** (LKŽe) „brantas“, **mèliksas** (R), **melisas** (R), **meletà** (S) „vaistinė melisa“, **mètrà** (A) „dirvinė mėta“, **nagatkà** (L), (A) „vaistinė medetka“, **pelýnas** (L), (S) „paprastasis kietis“, **petriuškà** (R), (L) „sėjamoji petražolė“, **ramùlė** (F) „bevainikė ramunė“, **ramunėlė** (P), (R), (S) „vaistinė ramunė“, **rubárbas** (LKŽe) „daržovinis rabarbaras“, **rūtas** (LKŽe) „rūta“, **šabalbōnas** (L), (F) „daržinė pupelė“, **šánka** (LKŽe) „paprastoji katžolė“, **šesnākas** (LKŽe) „sėjamasis česnakas“, **špāras** (L), (I) „vaistinis smidras“, **tebōkas** (LKŽe) „paprastasis tabakas“, **vasilkà** (L), (A), (S), **vasilkas** (P), (R) „rugiagėlė“.

Jau minėta, jog skoliniai paprastai yra fonetiškai ir morfologiškai pritaikomi savai kalbai. Tokiu būdu atsiranda nemažai kitakilmės leksikos variantų, kai vienas pasiskolintas žodis skirtingose

¹⁷ Fraenkel, E., 1965; *Litauisches etymologisches wörterbuch*. Heidelberg; Smoczyński, W., 1945; Słownik etymologiczny języka litewskiego = Lietuvių kalbos etimologinis žodynas. Uniwersytet Wileński; Lietuvių kalbos etimologinio žodyno duomenų bazė.

tarmėse ar net toje pačioje tarmėje tariamas (skamba) šiek tiek kitaip. Kitakilmius pavadinimus svarbu suskirstyti į dialektizmų tipus, aptarti fitonimų formos ypatybes, skiriančias juos nuo bendrinėje kalboje vartojamų pavadinimų. Įdomu apžvelgti Salantų šnektoje užfiksuotų kitakilmių pavadinimų vartoseną, jų paplitimo arealą bei santykį su kitų lietuvių kalbos tarmių leksika.

Šiame skyriuje kitakilmiai fitonimai aptariami tokiu pat principu, kaip ir savakilmiai fitonimai, t. y. analizuojama jų formalioji struktūra, paplitimas bei dialektizmo tipas. Netiriama motyvacija, tačiau bandoma nustatyti, ar fitonimai neturi liaudies etimologijų. Pirmiausia skoliniai gretinami su bendrinėje kalboje vartojamais fitonimais, o kiekvieno poskyrio viduje aptariama tiek struktūra, tiek paplitimas, tiek dialektizmo tipas. Ši informacija papildo viena kitą, jos atskirti į atskirus poskyrius netikslinga. Kitakilmiai fitonimai, laikomi tarmybėmis (pagal tuos pačius kriterijus kaip ir savakilmiai pavadinimai), dar skyla į smulkesnius pogrupius – dialektizmų tipus. Taigi skiriamos keturios kitakilmių augalų pavadinimų grupės: 1) tikrosios leksinės tarmybės ir jų paplitimas, 2) semantinės tarmybės ir jų paplitimas, 3) morfologinės ir darybinės tarmybės bei jų paplitimas, 4) morfo(fo)neminės tarmybės ir jų paplitimas.

Jau minėta, jog paplitimo aspektu aptariant salantiškių šnektos savakilmius augalų pavadinimus, jie lyginami su „Lietuvių kalbos atlaso“ (LKA) duomenimis, LKŽe medžiaga, A. Gritėnienės knygoje „Augalų pavadinimų motyvacija šiaurės panevėžiškių patarmėje“ (Gritėnienė, 2006) fiksuojamais augalų pavadinimais bei tarminiųjų žodynų¹⁸ medžiaga (plačiau žr. skyrių 2.3 Savakilmių fitonimų paplitimas). Tokio lyginimo tikslas – išsiaiškinti salantiškių šnektoje užfiksuotų fitonimų paplitimą, nustatyti, kaip plačiai jie vartojami.

3.1. Tikrosios leksinės tarmybės ir jų paplitimas

Šiame poskyryje aptariami tikrieji leksiniai dialektizmai bei jų paplitimas kitose tarmėse. Tikraisiais dialektizmais laikomi tokie kitakilmiai fitonimai, kurie nevartojami bendrinėje kalboje.

alijōšius „medėjantysis alavijas“. Šis pavadinimas salantiškių tarmėje užrašytas iš dviejų pateikėjų (F, P). Atrodo, kad leksema vartojama plačiai Lietuvoje – DLKŽ jį pateikia kaip *alavijo* sinonimą, todėl fitonimas laikomas tarmybe (DLKŽ, 1972: 12). LKŽe paliudytas fitonimo vartojimas iš rytų aukštaičių tarmių (Dusetos, Zarasų r.; Panevėžys – LKŽe) ir vakarų aukštaičių tarmių (Geistarai (Didvyžiai), Vilkaviškio r. – LKŽe), tokį arealą patvirtina ir tarminių žodynų medžiaga

¹⁸ CŠŽKT, DkšŽ, DrskŽ, DūnŽ, DvŽ, KltŽ, KpŽ, KzRŽ, LzŽ, ŽLP, ZanŽ, ZtŽ.

(LzŽ 19, KzRŽ 12, KpŽ 24, KltŽ 4, DvŽ 9). Fitonimo vartojimas žemaičių tarmėse nepaliudytas LKŽe, nepateikiama informacija apie šią leksemą ir tokiuose šaltiniuose: DūnŽ, ČŠŽKT, ŽLP. Šiaurės žemaičių kretingiškių tarmėje fitonimo vartojimą patvirtina „Kretingos tarmės žodynas“ (KrtņŽ 24). Gali būti, kad šis pavadinimas palyginti neseniai atėjęs į salantiškių šnektą – ko gera, žemaičių (ar šiaurės žemaičių) dažniau vartojamas *oželio* pavadinimas (žr. poskyrį 2.1.2.).

konvālija „paprastoji pakalnutė“. DLKŽ fitonimas pateikiamas kaip pakalnutės sinonimas, todėl, tikėtina, kad *konvālija* yra tarmybė. Pavadinimas buvo žinomas keturiems informantams (R, S, A, Č). LKŽe duomenimis, fitonimas *konvālija* užrašytas iš rytų aukštaičių tarmės (Grūžiai, Pasvalio r. – LKŽe), iš vakarų aukštaičių tarmės (Skirsnemunė, Jurbarko r. – LKŽe; ZanŽ 747) ir iš šiaurės žemaičių (Ylakiai, Skuodo r. – LKŽe). Druskininkų tarmės žodyne (DrskŽ 162) taip pat fiksuojamas šis pavadinimas, taigi į fitonimo vartojimo arealą įeina ir pietų aukštaičių tarmė. Žemaičių tarmės šaltiniai (ŽLP, DūnŽ, KrtņŽ, ČŠŽKT) nefiksuoja tokios leksemos. Taigi šis fitonimas paplitęs daugelyje tarmių: rytų, vakarų, pietų aukštaičių ir šiaurės žemaičių.

pelýnas „paprastasis kietis“. Fitonimas užrašytas iš dviejų pateikėjų (L, S). Pavadinimas į lietuvių kalbą atėjo iš baltarusių kalbos (brus. *палын*) (LKŽe; Sabaliauskas, 1990). Pavadinimas, LKŽe duomenimis, fiksuojamas netoli Lietuvos sienos, Lenkijoje (Seinai, Suvalkų vaivadija, Lenkija), Baltarusijoje (Apsas, Breslaujos r., Vitebsko sritis, Baltarusija – LKŽe; ZtŽ 470), iš kur ir yra kilęs. *Pelýno* vardas žinomas vakarų aukštaičių tarmėje (Gudeliai, Marijampolės r.; Dauksiai, Marijampolės r. – LKŽe) ir rytų (Kupiškis – LKŽe) bei pietų aukštaičių tarmėse (Rudnia, Varėnos r. – LKŽe; DrskŽ 257). Remiantis tarminių žodynų, bei LKŽe duomenimis, nenustatyta, kad Žemaitijoje šis pavadinimas vartojamas, ko gera, Žemaitijoje populiariesni *kíečio* pavadinimai yra *kartėlė*, *metylė* (žr. poskyrį 2.1.2.). Kitose tarmėse fiksuojami tokie *pelýno* variantai: *palýnas* (ZtŽ 451), *pelynà* (KltŽ 209; DrskŽ 257).

cibùlė (R), (S), ***cibùlis*** (A), (L), (Č) „valgomasis svogūnas“ – b. k. ntk. *cibùlis*, *svog ūnas*. Pirmojo pavadinimo vartojimo arealas, LKŽe ir tarminių žodynų duomenimis, gan siauras – šiaurės ir pietų žemaičių tarmė (Karklėnai, Kelmės r.; Šatės, Skuodo r. – LKŽe) bei rytų aukštaičių tarmė (Dieveniškės, Šalčininkų r. – LKŽe; DvŽ 85). Fitonimas *cibùlis* žinomas didesnėje Lietuvos dalyje bei yra pateikiamas DLKŽ kaip neteiktinas. LKŽe duomenimis, šis fitonimas fiksuojamas pietų (Alytus), vakarų (Ūdrija, Alytaus r.; Vilkaviškis; Geistarai (Didvyžiai), Vilkaviškio r.; Dauksiai, Marijampolės r. – LKŽe; ZanŽ 40; DkšŽ 205; ZtŽ 110; KzRŽ 102) ir rytų (Šiaulėnai, Radviliškio r.; Tauragnai, Utenos r. – LKŽe; KltŽ 29) aukštaičių tarmėse. Be to, pažymėtina, kad tiek salantiškių, tiek kitose Lietuvos tarmėse vartojami ir kitokie variantai: *sibùlė*, *cibulià* (LKŽe).

šabalbõnas (L), (F) „daržinė pupelė“. Remiantis LKŽe ir „Kretingos tarmės žodynu“ fitonimas žinomas šiaurės žemaičiams (Akmenė; Salantai, Kretingos r.; Raudėnai Šiaulių r. – LKŽe; KrtnŽ 404). Toks pupelės pavadinimas vartojamas ir kitose Lietuvos tarmėse: rytų aukštaičių (Biržai – LKŽe), vakarų aukštaičių (Josvainiai, Kėdainių r.; Liubavas, Marijampolės r. – LKŽe; DkšŽ 137) ir pietų aukštaičių (Alytus; Simnas, Alytaus r. – LKŽe; DrskŽ 363). Kitose tarmėse dar vartojamas ir moteriškos giminės pavadinimas *šabalbõnė* (LKŽe).

márnaka (LKŽe) „brantas“. Šį fitonimą fiksuoja tik LKŽ, kituose tarminiuose šaltiniuose toks branto vardas nėra paliudytas. Remiantis LKŽ duomenimis, *márnaka* vartojama šiaurės žemaičių (Salantai Kretingos r. – LKŽe) ir pietų (Valkininkai Varėnos r. – LKŽe) bei rytų (Tverečius Ignalinos r. – LKŽe) aukštaičių.

naryčia (L) „rūgtis takažolė“. Šį fitonimą fiksuoja tik LKŽ, kituose tarminiuose šaltiniuose toks augalo vardas nėra paliudijamas. Remiantis LKŽ duomenimis, *naryčios* tarminis paplitimas yra gan siauras: fiksuojamas rytų aukštaičių tarmėje (Tauragnai Utenos r. – LKŽe) ir vieno pateikėjo iš salantiškių šnektos.

nagatkà (L), (A) „vaistinė medetka“. Remiantis LKŽ ir „Kretingos tarmės žodynu“ fitonimas yra gerai žinomas šiaurės žemaičiams (Barstyčiai, Skuodo r.; Mosėdis, Skuodo r.; Salantai, Kretingos r.; Viekšniai, Mažeikių r.; Tryškiai, Telšių r. – LKŽe; KrtnŽ 249). Kiti tarminiai šaltiniai tokio medetkos vardo nefiksuoja.

kreváuninkas (P) „paprastoji kraujažolė“. Tokios morfeminės struktūros fitonimas, remiantis LKŽ, paliudytas šiaurės žemaičių tarmėje (Alsėdziai, Plungės r.; Barstyčiai Skuodo r. – LKŽe). Lietuvių kalbos atlasas fiksuoja tokį vardą ir vakarų aukštaičių tarmėje (Labūnava, Kėdainių r. – LKA). Aukštaičiai vartoja kiek kitokios morfeminės struktūros fitonimą *kraváuninkas* (LKŽe).

barbenkà (A) „šliaužiančioji žiemė“. Būtent tokios morfeminės struktūros fitonimo LKA, LKŽ bei kiti tarminiai šaltiniai nefiksuoja.

fasolė (P) „daržinė pupelė“. Būtent tokios morfeminės struktūros fitonimo LKA, LKŽ bei kiti tarminiai šaltiniai nefiksuoja.

dedėšrė (LKŽe) „kūpolis“. Remiantis LKŽ duomenimis, fitonimas paliudytas tik siaurame plote – tiriamojoje salantiškių šnektoje (Salantai – LKŽe). Kiti tarminiai šaltiniai tokio augalo pavadinimo nefiksuoja. Tarmėse dar vartojami įvairesnės morfeminės struktūros pavadinimai: *dedėšris*, *dedešrà*, *dedešvà* (LKŽe).

vasiľkas (P), (R), **vasiľkà** (L), (A), (S) „rugiagėlė“. Šie fitonimai skiriasi tik kamiengaliu, tačiau tai ir yra ypatybė, būdinga vienai ar kitai tarmei. Tarminiuose žodynuose pavadinimai visai nepateikiami. LKŽe duomenimis, fitonimas **vasiľkas** fiksuojamas šiaurės žemaičių

tarmėje (Akmenė – LKŽe) bei vakarų (Josvainiai, Kėdainių r. – LKŽe) ir rytų (Rokiškis; Čedasai, Rokiškio r.; Biržai; Daugpilio artimoji apylinkė Latvija – LKŽe) aukštaičių tarmėse. Antrasis fitonimas *vasilkà* gan plačiai paplitęs žemaičių tarmėse (Kvėdarna, Šilalės r.; Plateliai, Plungės r.; Laukuva Šilalės r., Viduklė Raseinių r., Telšiai – LKŽe). Lietuvių kalbos tarmėms dar žinomi tokie fitonimo variantai: *vāsilas*, *vasiškė*, *vosilkà*, *vōsilkas*, *vosiškė* (LKŽe).

šánka (LKŽe) „paprastoji katžolė“. Remiantis LKŽ duomenimis, fitonimas paliudytas gan siaurame plote – šiaurės žemaičių tarmėje (Salantai, Kretingos r.; Židikai Mažeikių r. – LKŽe). Kiti tarminiai šaltiniai tokio augalo pavadinimo nefiksuoja.

3.2. Semantinės tarmybės ir jų paplitimas

Šiame poskyryje aptariamos semantinės kitakilmės tarmybės, fiksuojamos bendrinėje kalboje, tačiau kita reikšme nei salantiškių šnektoje.

bernardinās (R) „paprastoji rusmenė“. Pavadinimas fiksuojamas LKŽ, tačiau ne ta reikšme: *bernardinās* (l. bernardyn) „1. Pranciškaus ordino vienuolis; 2. L bot. vėdrynių šeimos augalas, kalninė korpelė (*Aconitum Stoerkianum*)“ (LKŽe).

bárboras (R), (F), (A) „vaistinis rabarbaras“, **rubárbas** (LKŽe) „daržovinis rabarbaras“. Pavadinimas *bárboras* LKŽe fiksuojamas, tačiau nereiškia augalo. Tarminiuose žodynuose tokio pavadinimo visai nerasta.

3.3. Morfologinės ir darybinės tarmybės bei jų paplitimas

Šiame poskyryje aptariamos morfologinės tarmybės, nuo bendrinės kalbos besiskiriančios kamiengaliu, ir darybinės tarmybės, nuo bendrinės kalbos besiskiriančios specifinėmis darybos formomis. Taip pat siekiama atskleisti šių darybių vartoseną kitose tarmėse.

krienà (R) „valgomasis krienas“ plg. b. k. *kriēnas*. Nuo bendrinės kalbos salantiškių šnektos fitonimas skiriasi kamiengaliu. Remiantis LKŽ ir „Kretingos tarmės žodynu“, moteriškosios giminės krieno pavadinimas vartojamas šiaurės žemaičių (KrtnŽ 186) ir pietų aukštaičių (Ratnyčia, Varėnos r. – LKŽe).

rūtas (LKŽe) „rūta“ plg. b. k. *rūtà*. Nuo bendrinės kalbos salantiškių šnektos fitonimas skiriasi kamiengaliu. Remiantis LKŽ ir „Kretingos tarmės žodynu“, vyriškosios giminės rūtos pavadinimas daugiau žinomas žemaičiams: vakarų (Rusnė, Šilutės r. – LKŽe), šiaurės (Kalnalis, Kretingos r.; Gargždai, Klaipėdos r.; Kretinga; Vieکشniai, Mažeikių r.; Židikai, Mažeikių r.; Salantai, Kretingos r. – LKŽe; KrtnŽ 353), tačiau fiksuojamas ir vakarų aukštaičių tarmėje (Šakyna, Šiaulių r.; Zietela (dabar Działłoło, Gardino sritis, Baltarusija) – LKŽe).

márkas (R), (S) „valgomoji morka“ plg. *morkà*. Nuo bendrinės kalbos salantiškių šnektos fitonimas skiriasi kamiengaliu ir šaknies balsiu. Remiantis LKA, LKŽ ir „Kretingos tarmės žodynu“, vyriškosios giminės morkos pavadinimas daugiau žinomas šiaurės žemaičiams (Palanga; Grūšlaukis, Kretingos r. – LKŽe; KrtnŽ 228; Mosėdis, Skuodo r. – LKA). Kitose tarmėse fiksuojami įvairesnės morfeminės struktūros *mórkos* variantai: *márkva* (DvŽ 383), *morkvà* (LKA), *mórkvė* (LKŽe), *márkvė* (LKA), *mórkas* (LKŽe).

cinavadà (LKŽe) „paprastasis sinavadas“ plg. b. k. *sinavādas*. Nuo bendrinės kalbos salantiškių šnektos fitonimas skiriasi ne tik kamiengaliu, bet ir šaknies priebalsiu, todėl galėtų būti skiriamas ir morfo(fo)neminėm tarmybėms. Tarminiuose šaltiniuose būtent toks fitonimas nefiksuojamas. Remiantis LKŽ duomenimis, paliudytas šiaurės žemaičių tarmėje (Salantai, Kretingos r.; Barstyčiai, Skuodo r. – LKŽe). Kitose tarmėse fiksuojami tokie *sinavādos* variantai: *cinavādas* (DūnŽ 59; DkšŽ 41), *cinēvādas* (KpŽ 276), *cinivādas* (DvŽ 86), *sinivadà* (LKŽe).

mėliksas (R), **meletà** (S), **melisas** (R) „vaistinė melisa“ plg. b. k. *melisà*. Salantiškių šnektos fitonimai *mėliksas*, *melisas* nuo bendrinės kalbos skiriasi kamiengaliu, o pavadinimas *mėliksas* dar yra laikomas ir morfo(fo)nemine tarmybe dėl įteptinio *k*. Melisa salantiškių šnektoje pavadinama keleriopai. Visi trys fitonimai tarminiuose žodynuose bei LKA augalo reikšme nefiksuojami, LKŽe nefiksuojamas pavadinimas *mėliksas*. Fitonimas *meletà* plačiau aptiriamas semantinių tarmybių poskyryje (žr. 2.1.2.). LKŽe duomenimis, *meliso* pavadinimas žinomas vakarų aukštaičių tarmėse (Kruopiai, Akmenės r.; Veliuona, Jurbarko r. – LKŽe). Dar žinomi keli kitokios morfeminės struktūros nei salantiškių šnektoje pavadinimai: *melica*, *melistas* (LKŽe).

ramunėlė (P), (R), (S) „vaistinė ramunė“ plg. b. k. *ramunė*. Fitonimas nuo bendrinės kalbos skiriasi formaliąja struktūra – salantiškiai prideda mažybinę priesagą. Būtent tokios morfeminės struktūros augalo vardo tarminiai šaltiniai nefiksuoja. Dar žinoma nemaža kitų ramunės pavadinimų, fiksuojamų LKŽe: *ramukė*, *ramūlis*, *ramūnas*, *ramunėlis*, *ramūnis*, *ramuōliai*, *ramulėlė*, *ramulėlis*, *ramulikė*, *ramuliukas*.

3.4. Morfo(fo)neminės tarmybės ir jų paplitimas

Šiame poskyryje aptariami visi, turintys fonetinių pakitimų (lyginant su bendrinėje kalboje vartojamais skoliniais) kitakilmiai fitonimai.

asuōklis (R) „dirvinis asiūklis“ plg. b. k. *asiūklis*. Būtent tokios morfeminės struktūros fitonimo kaip salantiškių *asuōklis* LKA, LKŽ bei kiti tarminiai šaltiniai nefiksuoja. Minimuose šaltiniuose esama tik kitokios struktūros asiūklio pavadinimų, pvz.: *asiōkas*, *asys*, *asiukas* (LKŽe) ir kt. Kadangi toks augalo vardas užfiksuotas tik iš vieno pateikėjo, sunku teigti, ar tai nėra sporadiškas, netipiškas pavadinimo variantas.

biliūnas (A) „vaistinis bijūnas“ plg. b. k. *bijūnas*. Remiantis LKŽ ir „Kretingos tarmės žodynu“, tokios morfeminės struktūros pavadinimas daugiau žinomas žemaičiams: šiaurės (Rietavas, Plungės r.; Gargždai, Klaipėdos r. – LKŽe; KrtnŽ 45) ir vakarų (Klaipėda – LKŽe). Kiti tarminiai šaltiniai nefiksuoja tokios struktūros fitonimo.

cukōrija (LKŽe) „paprastoji trūkažolė“ plg. b. k. *cikōrija*. Remiantis LKŽ tokios morfeminės struktūros pavadinimas paliudytas šiaurės žemaičių tarmėje, tiriamojoje šnekte (Salantai, Kretingos r. – LKŽe), ir vakarų aukštaičių tarmėje (Griškabūdis, Šakių r. – LKŽe). Kiti tarminiai šaltiniai apie tokios morfeminės struktūros fitonimą duomenų nepateikia. Kitų tarmių dar vartojamas ir *sukōrijos* morfo(fo)neminis pavadinimas (LKŽe).

ējeras (A) „balinis ajeras“ plg. b. k. *ājeras*. Būtent tokios morfeminės struktūros ajero pavadinimo tarminiai šaltiniai nefiksuoja.

kvōynas (P), (L), (R), (A) „paprastasis kmynas“ plg. b. k. *kmōynas*. Šis kmyno pavadinimas, remiantis LKŽ, „Kretingos tarmės žodynu“ ir „Šiaurės rytų dūnininkų šnektų žodynu“, labiau žinomas žemaičiams: šiaurės (Barstyčiai, Skuodo r.; Salantai, Kretingos r. – LKŽe; KrtnŽ 202) ir pietų (Užventis, Kelmės r.; Kuršėnai, Šiaulių r.; Pagramantis, Tauragės r.; Lioliai, Kelmės r. – LKŽe; DūnŽ 165). Fitonimas fiksuojamas ir vakarų aukštaičių tarmėje, o tiksliau Jurbarko rajone (Veliuona, Jurbarko r. – LKŽe), kuris ribojasi su žemaičių tarmių plotais.

mētrà (A) „dirvinė mēta“ plg. b. k. *mētà*. Nuo bendrinės kalbos salantiškių šnektos fitonimas skiriasi įterptiniu priebalsiu *r*. Remiantis LKŽ, „Kretingos tarmės žodynu“ ir „Šiaurės rytų dūnininkų šnektų žodynu“, tokios struktūros pavadinimas gerai žinomas žemaičių tarmėms: šiaurės (Viekšniai, Mažeikių r. – LKŽe; KrtnŽ 236), pietų (Kvėdarna, Šilalės r.; Užventis, Kelmės r. – LKŽe; DūnŽ 197), vakarų (Dovilai, Klaipėdos r. – LKŽe). Šis fitonimas taip pat paliudytas ir vakarų

aukštaičių tarmėje (Šakyna, Šiaulių r.; Gruzdžiai, Šiaulių r. – LKŽe), kuri ribojasi su žemaičių tarmėmis.

špāras (L), (I) „vaistinis smidras“ plg. b. k. *šparāgas*. Bendrinėje kalboje smidras dar vadinamas ir šparagu, salantiškių šnektos atstovai šį pavadinimą trumpina ir augalą vadina *šparū*. Kad fitonimas yra gerai žinomas žemaičiams, liudija LKŽ: šiaurės žemaičių tarmė (Papilė, Akmenės r.; Vieکشniai, Mažeikių r.; Eigirdžiai, Telšių r. – LKŽe), pietų žemaičių tarmė (Kuršėnai, Šiaulių r.; Laukuva, Šilalės r., Eržvilkas, Jurbarko r.; Žalpiei, Kelmės r. – LKŽe). Šis fitonimas taip pat paliudytas ir vakarų aukštaičių tarmėje (Veliuona, Jurbarko r. – LKŽe), kuri ribojasi su žemaičių tarmėmis.

tebōkas (LKŽe) „paprastasis tabakas“ plg. b. k. *tabākas*. Remiantis LKŽ, būtent tokios morfeminės struktūros tabako pavadinimas gerai žinomas šiaurės žemaičių tarmėje (Salantai, Kretingos r.; Vieکشniai, Mažeikių r.; Mosėdis, Skuodo r.; Kuliai, Plungės r.; Plungė – LKŽe). Kitose tarmėse dar žinomi ir kitokie tabako variantai: *tabōkas* (KrtnŽ 437), *tebokà* (DkšŽ 146), *tabokà* (KltŽ 333), *tabakà* (LKŽe).

būilė (S), **būlbė** (F) „bulvė“ plg. b. k. *būlvė*. Kitakilmis pavadinimas *būilė* žinomas tik Žemaitijos tarmėse (Tverai, Plungės r.; Nevarėnai, Telšių r. – LKŽe). Tokį siaurą paplitimą liudija ir LKA duomenys: Ruginiai, Kretingos r.; Rietavas, Plungės r. (LKA 161). Fitonimo *būlbė* paplitimas yra platesnis, jis vartojamas rytų aukštaičių (Ramygala, Panevėžio r.; Ėriškiai, Panevėžio r.; Panevėžys; Linkuva, Pakruojo r.), pietų žemaičių (Šaukėnai, Kelmės r.; Raseiniai – LKŽe). Tokį platų *būlbės* vartojimo arealą patvirtina ir LKA duomenys (LKA 161). Kitose tarmėse vartojami dar kitokie bulvės pavadinimai: *būlba*, *buľbas*, *būlbia*, *būlva*, *būlvas* (LKA), *bulvois* (LKŽe).

rubārbas (LKŽe) „daržovinis rabarbaras“ plg. b. k. *rabārbas*. Pavadinimas *rubārbas* žinomas dalyje žemaičių tarmių (Salantai, Kretingos r.; Katyčiai, Šilutės r. – LKŽe). Kitose tarmėse esama ir tokių *bārboro* variantų: *barborà*, *bārbaras* (LKŽe).

česnōkas (S), **češnākas** (LKŽe), **šešnākas** (LKŽe) „valgomasis česnakas“ plg. b. k. *česnākas*. Pirmasis pavadinimas *česnōkas* visai nefiksuojamas LKŽe bei tarminiuose žodynuose. Fitonimas *češnākas* vartojamas tiriamojoje salantiškių šnektoje (LKŽe) bei Kaltanėnų šnektoje (KltŽ 32). Didesnei žemaičių tarmių daliai (Kuršėnai, Šiaulių r.; Ylakiai, Skuodo r.; Salantai, Kretingos r.; Palanga – LKŽe) žinomas *šešnāko* pavadinimas. Kitose tarmėse vartojami dar keli česnako variantai: *česnāgas*, *šešnāgas* (LKŽe).

ramūlė (F) „bevainikė ramunė“ plg. b. k. *ramūnė*. Tokios morfeminės struktūros fitonimas, remiantis LKŽ duomenimis, paliudytas žemaičių tarmėse: šiaurės (Raudėnai, Šiaulių r. – LKŽe), pietų (Laukuva, Šilalės r.; Švėkšna, Šilutės r.; Žygaičiai, Tauragės r. – LKŽe), vakarų (Šilutė;

Saugos, Šilutės r. – LKŽe), bei fiksuojamas vakarų aukštaičių tarmėje (Šakyna, Šiaulių r.; Betygala, Raseinių r. – LKŽe). Dar žinoma nemaža kitų ramunės pavadinimų variantų, fiksuojamų LKŽe: *ramukė, ramūlis, ramūnas, ramunėlis, ramūnis, ramuoliai, ramulėlė, ramulėlis, ramulikė, ramuliukas*.

čemerýčios (L), (F) „lobelio čemerys“ plg. b. k. ... . Tokios morfeminės struktūros fitonimas fiksuojamas LKŽ iš šiaurės žemaičių tarmės (Barstyčiai, Skuodo r. – LKŽe), Klaipėdos krašto aukštaičių tarmės (Ragainė (dabar Nemanas, Kaliningrado sritis, Rusija) – LKŽe). Remiantis vakarų aukštaičių tarmių žodynais bei LKŽ, fitonimas *čemerýčios* paliudytas ir vakarų aukštaičių tarmėse (Geistarai (Didvyžiai) Vilkaviškio r. – LKŽe; KzRŽ 106; DkšŽ 42). Kitų tarmių atstovai vartoja ir kitokios morfeminės struktūros čemerio pavadinimus: *čemerýčia, čēmeras, čēmerės, čemeryčiai* (LKŽe).

petriuškà (R), (L) „sėjamoji petražolė“ plg. b. k. .... Toks petražolės vardas, remiantis LKŽ duomenimis, vartojamas šiaurės žemaičių (Barstyčiai, Skuodo r. – LKŽe) ir rytų (Švenčionys – LKŽe) bei vakarų (Šunsakai, Marijampolės r. – LKŽe) aukštaičių. Kitose Lietuvos tarmėse labiau žinomi tokie petražolės pavadinimai: *petrùškas, petruškė, petruškà* (LKŽe).

*****

Iš tiriamųjų 42 kitakilmų salantiškių šnektos fitonimų po lygiai fiksuojama tikrųjų leksinių tarmybių bei morfo(fo)neminių tarmybių (16), semantinėmis tarmybėmis laikomi 2 augalų vardai. Kiek mažiau fiksuojama morfologinių (7) bei darybinių (1) tarmybių.

Tik labai nedidelė dalis salantiškių tarmėje užfiksuotų skolinių (3) vartojami bendrinėje kalboje ir daugelyje tarmių be jokių formos skirtumų. Užfiksuota nemažai skolinių (12), kurie, lyginant su bendrinėje kalboje vartojamais pavadinimais, skiriasi formaliąja struktūra. Taip pat paliudyta ir tokių skolintų fitonimų, kurie salantiškių tarmėje turi kelis formaliosios struktūros variantus, besiskiriančius nuo bendrinės kalbos, pvz., *bùilė, bùlbė* „bulvė“, *česnókas, čēšnākas, šēšnākas* „česnakas“ ir kt. Dažniausiai vienas iš tokių formos variantų yra vartojamas siauresniame tarmių plote, o kitas plačiau vartojamas ir kitose Lietuvos tarmėse.

Tiriant salantiškių šnektos kitakilmų fitonimų paplitimą, stengtasi nustatyti, kurie augalų vardai yra vartojami visoje Lietuvoje ar didžiojoje jos dalyje, o kurių pavadinimų vartoseną yra siauresnė. Remiantis šiame darbe naudotais įvairiais šaltiniais, dažniausiai gana problemiška tiksliai nustatyti tiriamųjų fitonimų vartojimo paplitimą. Tačiau daroma prielaida, kad, didžioji dalis (22) salantiškių šnektose užfiksuotų skolintinių fitonimų yra žinomi didesnei Lietuvos tarmių daliai.

Kiti augalų vardai vartojami siauresniame tarmių plote: penki pavadinimai žinomi bent kelioms žemaičių tarmėms, šeši pavadinimai paliudyti šiaurės žemaičių (kretingiškių ir/ar telšiškių) tarmėse. Galima daryti prielaidą, jog devyni kitakilmiai fitonimai yra siauri dialektizmai, nes dabartiniais duomenimis, užfiksuoti tik salantiškių šnektoje. Tokiais fitonimais laikomi dvejojpo tipo tarmybės: leksinės (*fasōlė* „daržinė pupelė“, *barbenkà* „šliaužiančioji žiemenė“), semantinės (*bárboras* „vaistinis rabarbaras“, *bernardīnas* „paprastoji rusmenė“), morfo(fo)neminės (*česnókas* „valgomasis česnakas“, *ėjeras* „balinis ajeras“, *mèliksas* „vaistinė melisa“, *asuōklis* „dirvinis asiūklis“). Palyginus savakilmių ir kitakilmių pavadinimų paplitimą, išaiškėja, kad skolintiniai salantiškių šnekotos augalų pavadinimai (22 iš 42) pačiau paplitę kitose Lietuvos tarmėse nei savakilmiai (14 iš 82).

IŠVADOS

1. Surinkta per 150 salantiškių šnektos vaistinių augalų pavadinimų. Iš jų 21% fitonimų sutampa su bendrinėje kalboje vartojamais vardais (į tolimesnį tyrimą jie nebuvo įtraukti), 79% laikomi tarmybėmis (jų abėcėlinis sąvadas pateikiamas 1-ame priede, žr. 76 p.). Tiriamieji pavadinimai yra įvairaus tarmybių tipo, įvairuoja jų kilmė, struktūra ir vartojimo plotas. Salantiškių šnektos fitonimų tipai, kilmė ir struktūra pavaizduota 2-ame priede (žr. 80 p.)

1.1. Daugiau nei pusę (59%) tarminių fitonimų sudaro leksiniai (45% visų tarmybių) ir semantiniai (14% visų tarmybių) dialektizmai. Griežtos ribos tarp leksinių ir semantinių tarmybių nėra. Opozicijoje su bendrinės kalbos leksika jie gali būti traktuojami kaip leksiniai, o tarmės kalbinėje sistemoje – kaip semantiniai dialektizmai (pvz., *krėgždė* – *blezdingà*; žem. *blezdingà* 1. „kregždė“ – *blezdingà* 2. „trispalvė našlaitė“). Perpus mažiau negu leksinių yra morfo(fo)neminių (24%), maždaug tiek pat kaip semantinių yra morfologinių (14%), mažiausiai – (3%) darybinių tarmybių.

1.2. Turimi tarminės medžiagos sąvada, žodynai ir kiti darbe naudoti šaltiniai kol kas nesudaro galimybių tiksliai nustatyti tiriamųjų tarmybių vartojimo ploto. Remiantis turimais duomenimis, daroma prielaida, kad 29% salantiškių šnektose užfiksuotų fitonimų yra vartojama nemažame žemaičių ir aukštaičių tarmių plote, 23% – žemaičių (bent dviejose) tarmėse; 17% – šiaurės žemaičių (kretingiškių ir/ar telšiškių); 31% fitonimų yra siauri dialektizmai, nes dabartiniais duomenimis, užfiksuoti tik salantiškių šnektose. Siaurais salantiškių tarme būdingais fitonimais laikomos įvairaus tipo tarmybės: leksinės ar semantinės (*drėžė* „dirvinis asiūklis“, *šliaužtūkas* „pataisas šarkakojis“, *tvorinė* „baltažiedė notrelė“, *barbenkà* „šliaužiančioji žiemė“, *bernardinās* „paprastoji rusmenė“), darybinės ar morfofoneminės (*oškabarzdė* „paprastoji pakalnutė“, *česnókas* „valgomasis česnakas“). Pažymėtina, kad tirtuose šaltiniuose neužfiksuota ir keletas identiškos reikšmės ar formos keliažodžių fitonimų: *aklòji ramùnė* „bevainikė ramunė“, *geltonóji balgaĩvė* „pavasarinis adonis“, *tabòko dobilėliai* „geltonžiedis barkūnas“, *žỹdo blūsos* „triskiautis lakišius“.

1.3. Nustatyta, jog savakilmių fitonimų yra 66%, kitakilmių fiksuojama 34%. Dugiausia skolinių yra iš slavų kalbų.

1.4. Pagal struktūrą fitonimai yra dvejetainiai: vienažodžiai (90%) ir keliažodžiai (10%). Tarp vienažodžių pavadinimų 56% yra savakilmių ir 34% kitakilmių, o visi keliažodžiai yra tik savos kilmės (10%). 66% vienažodžių savos kilmės augalų vardų yra vienašakniai (neišvestiniai žodžiai, priesagų, galūnių vediniai) ir 34% – keliašakniai (dūriniai). Beveik visi sudėtiniai

augalų pavadinimai yra dvižodžiai, užfiksuotas tik vienas trijų žodžių pavadinimas (šv. *Pėtro rāktai* „pavasarinė raktažolė“). Būdingiausia sudėtinių nefrazeologinių fitonimų gramatinė raiška: *įvardžiutinis būdvardis + daiktavardis*; frazeologinių – *daiktavardis (kilmininkas) + daiktavardis*. Kitakilmių fitonimų viena ryškiausių struktūros ypatybių – formos variantiškumas (pvz., *būilė, būlbė* „bulvė“, *česnókas, čėšnākas, šėšnākas* „česnakas“). Dažniausiai vienas iš tokių formos variantų yra vartojamas siauresniame tarmių plote, o kitas vartojamas plačiau, kartais ir kitose Lietuvos tarmėse.

2. Salantiškių šnektos fitonimų motyvacijos kompleksinis – semantinis-struktūrinis ir gretinamasis – tyrimas padėjo nustatyti būdingiausius motyvacijos tipus, būdus ir išryškinti savitą salantiškių augalijos pasaulio vaizdą, užfiksuotą pavadinimuose.

2.1. Ištirus salantiškių šnektos motyvaciją (motyvuoti yra tik savakilmiai fitonimai), nustatyta 10 motyvacinių tipų. Daugiausia yra pavadinimų, nurodančių tam tikras augalo ar jo dalių ypatybes bei pavadinimų, nurodančių augalo panašumą į gyvūną, paukštį ar kokią kitą gyvą būtybę. Ypač reti pavadinimai, nurodantys vidines augalo savybes.

2.2. Įvardijant augalą salantiškių dėmesys pirmiausia kreipiamas į išorinius požymius, todėl gausiausios motyvacinės grupės yra susijusios su vienu iš žmogaus pojūčių – rega, pvz. *baltóji nōtryna* „baltažiedė notrelė“. Kiek mažiau augalų pavadinimų sudaromi remiantis klausos – *tatárška* „balinis ajeras“, uoslės – *pipirlapis* „europinė pipirlapė“, lytėjimo – *nekándančioji nōtrynė* „baltažiedė notrelė“, skonio – *kartėlė* „kartusis kietis“ pojūčiais.

2.3. Didžioji dalis pavadinimų augalų vardais virto asociacijų pagrindu. Fiksuojama didelė dalis pavadinimų, kurie įvardijami remiantis požymiais, pastebimais lyginant augalus (ar jų dalis) su kitomis realijomis ar reiškiniiais. Pastebėta, kad dažniausiai salantiškių šnektos fitonimai lyginami su gyvūnais ar jų kūno dalimis, pvz., *gandrasnāpė* „pievinis snaputis“, *ožėlis* „medėjantysis alavijas“. Toks lyginimas neretai išryškina ir neigiamą augalų vertinimą, pvz., kiřmuogė „paprastasis šalteksnis“, *arklinė rūgštynė* „tankiažiedė rūgštynė“. Kiek rečiau lyginama su tikrovėje esančiais atributais, pvz., *varpėlis* „vaistinė baltašaknė“.

2.4. Skirtingai nuo mokslinių terminų, tarmėse ar šnektose vienas augalas gali turėti net keletą vardų, kurie atspindi skirtingus augalo požymius. Pavyzdžiui, užfiksuoti tokie dirvinio asiūklio vardai: *narinė, varliātrūbis, drėžėgegužė, gáuris*. Jie akivaizdžiai įrodo kalbos galimybes leksikos priemonėmis perteikti įvairią to paties denotato interpretaciją (pasaulio vaizdą), fiksuoti tiek denotacinę, tiek konotacinę reikšmes.

2.5. Palyginus salantiškių šnektos ir šiaurės panevėžiškių patarmės fitonimus, išaiškėjo, kad žemaičiai ir aukštaičiai gana skirtingai kategorizuoja pasaulį. Tik du pavadinimai salantiškių

šnekte ir panevėžiškių patarmėje sutampa tiek formaliąja struktūra, tiek motyvaciniu tipu bei požymiu: *bóbramunė* „paprastoji baltagalvė“, *šalpūsė* „ankstyvasis šalpusnis“. Didžioji dalis pavadinimų gretinamosiose šnektose skiriasi tiek formaliąja struktūra, tiek motyvaciniais tipais bei skiriamaisiais požymiais – salantiškių ir panevėžiškių žiūros kampas, pavadinant augalą yra kitoks, pvz., našlaitę salantiškai lygina su kregžde ir vadina *blezdingà*, panevėžiškiai pagrindiniu požymiu, įvardijant augalą, laiko našlaitės spalvą ir vadina ją *mėlynutė*.

INFORMANTŲ SĄRAŠAS

R – Rimeika Leonas 1927 m. gim. Paukštakių k., Plungės raj., nuo 1932 m. gyvena Salantuose, Kretingos raj.

A – Anužienė Aldona 1942 m. gim., nuo gimimo gyvena Salantuose.

S – Stanevičius Adolfas 1929 m. gim. Sausėrių k., Kretingos raj., nuo 1932 m. gyvena Salantuose.

L – Lubys Aloyzas 1936 m. gim. Kartenoje, Kretingos raj., nuo 1969 m. gyvena Salantuose.

I – Ieva Stonienė 1929 m. gim., nuo gimimo gyvena Salantuose, Kretingos raj.

F – Fabijonavičius Alfonsas 1925 m. gim. Marijampolės k., Mažeikių raj., nuo 1958 m. gyvena Salantuose.

Č – Lubys Česlovas 1928 m. gim. Kadugyno k., Kretingos raj., nuo 1953 m. gyvena Salantuose.

P – Kaubrienė Petronėlė 1926 m. gim., nuo gimimo gyvena Salantuose.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. Ambrazas, S., 1993; *Daiktavardžių darybos raida. Lietuvių kalbos veiksmožodiniai vediniai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
2. Ambrazas, S., 2000; *Daiktavardžių darybos raida II. Lietuvių kalbos vardažodiniai vediniai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
3. DLKG – *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, ats. red. V. Ambrazas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994.
4. DLKŽ – *Dabartinis lietuvių kalbos žodynas*, ats. red. J. Kruopas, Vilnius: Mintis, 1972.
5. Gaivenis, K., Keinys, S., 1990; *Kalbotyros terminų žodynas*. Kaunas: Šviesa.
6. Genelytė, A., 2001; Augalų pavadinimai, reiškiami pastoviais žodžių junginiais. *Lituanistika* 3 (47), 31-38. Vilnius.
7. Genelytė, A., 2004; Liaudiški augalų pavadinimai, siejami su augalo gydomosiomis savybėmis. *Acta Linguistica Lihtuanica*, L, 11-24. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
8. Gritėnienė, A., 2006; *Augalų pavadinimų motyvacija šiaurės panevėžiškių patarmėje*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
9. Gudavičius, A., 2000; *Etnolingvistika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
10. Jakaitienė, E., 1980; *Lietuvių kalbos leksikologija*. Vilnius: Mokslas.
11. Jakaitienė, E., 2009; *Leksikologija*. Vilnius: VU leidykla.
12. Jankevičienė, R., 1987; *Vasarą žydintys augalai*. Vilnius: Mokslas.
13. Jasiūnaitė, B., 1995; Endriejaviškių pejoratyvinė leksika (neigiamieji žmogaus apibūdinimai). *Kalbotyra*, t. 44 (1). Vilnius.
14. Kabašinskaitė, B., 1998; Lietuvių kalbos liaudies etimologija ir artimi reiškiniai. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
15. LKE – *Lietuvių kalbos enciklopedija*, ats. red. V. Ambrazas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas. 2008.
16. Lubienė, J., 2009; Lietuvių kalbos liaudiški grybų pavadinimai su grybų augimo motyvaciniais požymiais. *Res Humanitariae*, nr. 6, 180-202. Klaipėda.
17. Palionis, J., 1999; *Kalbos mokslo pradmenys*. Vilnius: Jandrija.
18. Paulauskienė, A., 1994; *Lietuvių kalbos morfologija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
19. Paulauskienė, A., 2006; *Lietuvių kalbos morfologijos pagrindai*. Kaunas: Technologija.
20. Sabaliauskas, A., 1990; *Lietuvių kalbos leksika*. Vilnius: Mokslas.
21. Skardžius, P., 1943; *Lietuvių kalbos žodžių daryba*. Vilnius: Lietuvos mokslų akademija.

22. Skardžius, P., 1996; Rinktiniai raštai I. *Lietuvių kalbos žodžių daryba*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
23. Skardžius, P., 1998; *Rinktiniai raštai III. Bendrinės kalbos kultūra*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
24. Urbutis, V., 1978; *Žodžių darybos teorija*. Vilnius: Mokslas.
25. VA – Kaunienė, V., Kaunas, E., 1991; *Vaistingieji augalai*. Kaunas: Varpas.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI UŽSIENIO KALBA:

1. Блинова, О., И., 2007; *Мотивология и её аспекты*. Томск: Изд-во Том. ун-та.
2. Филатова, А., С., 2004; Тематические группы русского языка в мотивационно-сопоставительномаспекте. Автореф. дис. канд. филол. наук. Томск, <http://mmj.ru/philology.html?&article=377&cHash=54b55798d5>
3. Laumane, B., 1987; *Par dažiem Baltijas jūras floras un faunas nosaukumiem*. LVKP.
4. Меркулова, В., А., 1967; *Очерки по русской народной номенклатуре растений (Травы. Грибы. Ягоды)*. Москва: Наука.
5. Smoczyński, W., 1945; *Słownik etymologiczny języka litewskiego = Lietuvių kalbos etimologinis žodynas*. Uniwersytet Wileński.
6. Fraenkel, E., 1965; *Litauisches etymologisches wörterbuch*. Heidelberg

INTERNETINĖ PRIEIGA:

1. DLKŽe – Dabartinės lietuvių kalbos žodynas: <http://dz.lki.lt>
2. Lietuvių kalbos etimologinio žodyno duomenų bazė: <http://etimologija.baltnexus.lt>
3. LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas*: <http://www.lkz.lt>
4. Gritėnienė, A., 2009; Liaudiški augalų vardai Baisogalos šnektoje. *Lietuvos lokaliniai tyrimai. Monografijų serija Lietuvos valsčiai. Kalba*. Prieiga internete <http://www.llt.lt>
5. Ruškys, A., 2010; Žmogaus pasaulio atspindžiai endriejaviškių šnektoje. *Lietuvos lokaliniai tyrimai. Monografijų serija Lietuvos valsčiai. Kalba*. Prieiga internete <http://www.llt.lt>
6. <http://www.e-vaistine.lt/vaistazoles/vaistiniai-augalai>
7. <http://www.vaistazoles.lt/>

ŠALTINIAI:

1. CŠŽKT – Babickienė, Z., Jasiūnaitė, B., Pečeliūnaitė, A., Bagužytė, R., 2007; *Centrinė šiaurės žemaičių kretingiškių tarmė :tarmės tekstai su komentarais ir žodynėliu*. Vilnius: Baltų lankų leidyba.

2. DkšŽ – Labutis, V., 2002; *Daukšių krašto žodynas*. Vilnius: Alma litera.
3. DrskŽ – Naktinienė, G., Paulauskienė, A., Vitkauskas, V., 1988; *Druskininkų tarmės žodynas*. Vilnius: Mokslas.
4. DūnŽ – Vitkauskas, V., 1976; *Šiaurės rytų dūnininkų šnektų žodynas*. Vilnius: Mokslas.
5. DvŽ – [autoriai: Laima Grumadienė, Danguolė Mikulėnienė, Kazys Morkūnas, Aloyzas Vidugiris; sudarė: Danguolė Mikulėnienė (red.), Kazys Morkūnas, (red.) Aloyzas Vidugiris], 2005; *Dieveniškų šnektos žodynas*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla. T. 1: A–M.
6. KltŽ – Vilutytė, A., Kaltanėnų šnektos žodynas, 2008.
7. KpŽ – Vosylytė, K., 2007; *Kupiškėnų žodynas*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla. T. 1: A–H.
8. Krtn – Aleksandravičius, J., 2011; *Kretingos tarmės žodynas*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
9. KzRŽ – Pupkis, A., 2008; *Kazlų Rūdos šnektos žodynas*. T. 1: A–M. Lietuvių kalbos institutas.
10. LKA – *Lietuvių kalbos atlasas I. Leksika*. Vilnius: Mokslas, 1977.
11. LzŽ – Petrauskas, J., Vidugiris, A., 1985; *Lazūnų tarmės žodynas*. Vilnius: Mokslas.
12. ZanŽ – *Zanavykų šnektos žodynas*. T. 1–3 . Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2003–2006.
13. ZtŽ – Vidugiris, A., 1998; *Zietelos šnektos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
14. ŽLP – Grinaveckis, V., 1985; *Žemaičių leksikos pagrindai: mokymo priemonė*. Vilnius: Lietuvos TSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerijos Leidybinė redakcinė taryba.

Norkutė A. Salantiškių šnektos fitonimai: kilmė, struktūra, motyvacija. Kalbotyros magistro studijų programos baigiamasis darbas. Darbo vadovas doc. dr. J. Lubienė, Klaipėdos universitetas: Klaipėda, 2012. – 73 p.

Raktažodžiai: fitonimai, dialektizmai, struktūra, kilmė, motyvacija.

SANTRAUKA

Šiame darbe nagrinėjami salantiškių šnekte vartojami vaistinių augalų pavadinimai, siekiant išryškinti jų ypatumus. Tai pirmas išsamus salantiškių šnektos vaistinių augalų pavadinimų aprašas. Tiriama tik dialektizmais laikomi augalų pavadinimai. Visi analizuojamieji vaistinių augalų pavadinimai klasifikuojami į dialektizmų tipus. Lyginant su bendrine lietuvių kalba, aptariamos tiems tipams būdingos ypatybės, augalų vardų struktūra. Taip pat aktualu išsiaiškinti, kiek žodžių gali sudaryti pavadinimą. Tiriamieji fitonimai kilmės aspektu skirstomi į savos kilmės augalų vardus ir skolinius. Analizuojant tarmybių motyvaciją, aptariamos semantinės motyvacijos tendencijos nominacijos procese. Pagal tai, koku augalo požymiu ar savybėmis remiantis yra sudarytas augalo vardas, skiriamos motyvacinės grupės. Analizuojant fitonimų motyvaciją, svarbus ir žodžių darybos aspektas. Salantiškių šnektos augalų pavadinimų motyvacija gretinama su šiaurės panevėžiškių fitonimų motyvacija. Tokio lyginimo tikslas – atskleisti skirtingų tarmių (žemaičių ir aukštaičių) atstovų pasaulėžiūrą, rasti bendrybių bei skirtumų. Darbe aptariamas salantiškių šnekte užfiksuotų fitonimų santykis su kitų lietuvių kalbos tarmių leksika – nagrinėjamas žodžių paplitimas. Siekiama išsiaiškinti kaip plačiai vartojami salantiškių šnektos augalų vardai.

Norkutė A. Phytonyms of Salantai Sub-Dialect: Origin, Structure, Motivation. Master thesis of Linguistics study programme. Supervisor doc. dr. J. Lubienė, Klaipėda University: Klaipėda, 2012. – 73 p.

Keywords: phytonyms, dialecticisms, structure, origin, motivation.

SUMMARY

The article analyses phytonyms in Salantai Sub-dialect to establish how different they are comparing with nowadays language. This is the first work, where analysed phytonyms in Salantai Sub-dialect. The object of this work is just these names, which is considered as dialecticisms. Analysing all phytonyms they are classified into types of dialecticisms, dealing with these types characteristics. Considering to formal word structure and declensional type is important too. In aspect of the origin phytonyms of Salantai Sub-dialect are divided into Lithuanian names and loanwords. To talk about phytonyms motivation and classifying to semantic groups is important what characteristics chosen in naming of one or another herb. In motivation also is important composition of words. Motivation of Salantai subdialect phytonyms are compared with phytonyms of northern Panevėžys subdialect to disclose the differences and commonality between these subdialects. Phytonyms are also comparing with all of Lithuania dialects to know which names of herbs are using just in Salantai and which are known for more dialects.

PRIEDAI

1 priedas. SALANTIŠKIŲ ŠNEKTOS FITONIMŲ TARMINIAI PAVADINIMAI

Eil. nr.	Nekirčiuotas transponuotas pavadinimas	Kirčiuotas transponuotas pavadinimas	Lietuviškas mokslinis pavadinimas / reikšmė	Lotyniškas mokslinis pavadinimas
1.	<i>alijošius</i> (F), (P)	<i>alijōšius</i>	„medėjantysis alavijas“	<i>Aloë arborescens</i>
2.	<i>arklinė rūgštyne</i> (L), (A)	<i>arklīnė rūgštyne</i>	„tankiažiedė rūgštyne“	<i>Rumex confertus</i> Willd.
3.	<i>asuoklis</i> (R)	<i>asuōklis</i>	„dirvinis asiūklis“	<i>Equisetum arvense</i> L.
4.	<i>avėtis</i> (LKŽe) ¹⁹	<i>avētis</i>	„paprastoji avietė“	<i>Rubus idaeus</i>
5.	<i>balgalvė</i> (LKŽe)	<i>balgaľvė</i>	„paprastoji baltagalvė“	<i>Leucanthemum vulgare</i>
6.	<i>barbenka</i> (A)	<i>barbenkà</i>	„šliaužiančioji žiemė“	<i>Vinca minor</i>
7.	<i>barboras</i> (R), (F), (A)	<i>bárboras</i>	„vaistinis rabarbaras“	<i>Rheum palmatum</i>
8.	<i>bernardinai</i> (R)	<i>bernardīnas</i>	„paprastoji rusmenė“	<i>Digitalis purpurea</i>
9.	<i>biliūnas</i> (A)	<i>biliūnas</i>	„vaistinis bijūnas“	<i>Paeonia officinalis</i>
10.	<i>blezdinga</i> (S)	<i>blezdingà</i>	„trispalvė našlaitė“	<i>Viola tricolor</i> L.
11.	<i>blezdingelė</i> (A)	<i>blezdingėlė</i>	„trispalvė našlaitė“	<i>Viola tricolor</i> L.
12.	<i>bobos raukai</i> (I)	<i>bóbos raukaĩ</i>	„paprastoji rasakila“	<i>Alchemilla vulgaris</i> L.
13.	<i>bobramunė</i> (A)	<i>bóbramunė</i>	„paprastoji baltagalvė“	<i>Chamomilla suaveolens</i>
14.	<i>bulė</i> (S)	<i>bùlė</i>	„bulvė“	<i>Solanum tuberosum</i>
15.	<i>bulbė</i> (F), (L), (R)	<i>bùlbė</i>	„bulvė“	<i>Solanum tuberosum</i>
16.	<i>cibulė</i> (R), (S)	<i>cibùlė</i>	„valgomasis svogūnas“	<i>Allium cepa</i>
17.	<i>cibulis</i> (A), (L), (Č)	<i>cibùlis</i>	„valgomasis svogūnas“	<i>Allium cepa</i>
18.	<i>cinavada</i> (LKŽe)	<i>cinavadà</i>	„paprastasis sinavadas“	<i>Aquilegia vulgaris</i>
19.	<i>cukorija</i> (LKŽe)	<i>cukòrija</i>	„paprastoji trūkažolė“	<i>Cichorium intybus</i>
20.	<i>čemeryčios</i> (L), (F)	<i>čemeryčios</i>	„lobelio čemerys“	<i>Veratrum lobelianum</i> Bernh.
21.	<i>česnokas</i> (S)	<i>česnókas</i>	„valgomasis česnakas“	<i>Allium sativum</i>
22.	<i>češnakas</i> (LKŽe)	<i>češnākas</i>	„valgomasis česnakas“	<i>Allium sativum</i>
23.	<i>dagis</i> (LKŽe)	<i>dāgis</i>	„dagys“	<i>Carduus</i>
24.	<i>daržpupė</i> (LKŽe)	<i>daržpupė</i>	„daržinė pupelė“	<i>Phaseolus vulgaris</i>
25.	<i>degsnė</i> (L)	<i>dėgsnė</i>	„miškinė sidabražolė“	<i>Potentilla erecta</i> Hampe.
26.	<i>devynmacė</i> (A)	<i>devynmācė</i>	„smulkiažiedė tūbė“	<i>Verbascum thapsus</i>
27.	<i>driežė</i> (F)	<i>driėžė</i>	„dirvinis asiūklis“	<i>Equisetum arvense</i> L.
28.	<i>driežgegužė</i> (A)	<i>driėžgegužė</i>	„dirvinis asiūklis“	<i>Equisetum arvense</i> L.

¹⁹ LKŽe – išrinkti iš LKŽ augalų pavadinimai, fiksuojami Salantuose.

29.	<i>ejas</i> (A)	<i>ējas</i>	„balinis ajeras”	<i>Acorus calamus L.</i>
30.	<i>fasolė</i> (P)	<i>fasolė</i>	„daržinė pupelė“	<i>Phaseolus vulgaris</i>
31.	<i>gandrasnapė</i> (A)	<i>gandrasnāpė</i>	„pievinis snaputis“	<i>Geranium pratense</i>
32.	<i>gardakulis</i> (P)	<i>gardakūlis</i>	„blakinė kalendra“	<i>Coriandrum savitum</i>
33.	<i>gauris</i> (R)	<i>gáuris</i>	„dirvinis asiūklis“	<i>Equisetum arvense L.</i>
34.	<i>gegužė</i> (F)	<i>gegužė</i>	„dirvinis asiūklis“	<i>Equisetum arvense L.</i>
35.	<i>gegužėlė</i> (S)	<i>gegužėlė</i>	„dirvinis asiūklis“	<i>Equisetum arvense L.</i>
36.	<i>gegužis</i> (Č)	<i>gegužis</i>	„dirvinis asiūklis“	<i>Equisetum arvense L.</i>
37.	<i>geltonoji balgalvė</i> (S)	<i>geltonóji balgalvė</i>	„pavasarinis adonis”	<i>Adonis vernalis</i>
38.	<i>gelžinis</i> (P)	<i>gelžinis</i>	„siauralapis gyslotis“	<i>Plantago lanceolata</i>
39.	<i>gurgždis</i> (LKŽe)	<i>gùrgždis</i>	„vaistinė šventagaršvė“	<i>Archangelica officinalis</i>
40.	juodavietė (R), (L), (S), (Č)	<i>júodavietė</i>	„paprastoji gervuogė”	<i>Rubus caesius</i>
41.	<i>kartėlė</i> (A)	<i>kartėlė</i>	„kartusis kietis“	<i>Artemisia absintium</i>
42.	<i>katpėdis</i> (R)	<i>kātpėdis</i>	„dvinamė katpėdė“	<i>Antennaria dioica Gaertn.</i>
43.	<i>kiaulpienė</i> (LKŽe)	<i>kiaūpienė</i>	„paprastoji kiaulpienė“	<i>Taraxacum officinale</i>
44.	<i>kibis</i> (R), (L), (F), (S), (A), (Č)	<i>kibis</i>	„didžioji varnalėša”	<i>Arctium lappa</i>
45.	<i>kirmuogė</i> (L)	<i>kiřmuogė</i>	„paprastasis šalteškis”	<i>Frangula alnus Mill.</i>
46.	<i>konvalija</i> (R), (S), (A), (Č)	<i>konvālija</i>	„paprastoji pakalnutė”	<i>Convallaria majalis</i>
47.	<i>krevauninkas</i> (P)	<i>kreváuninkas</i>	„paprastoji kraujažolė“	<i>Achillea millefolium</i>
48.	<i>kriena</i> (R)	<i>krienà</i>	„valgomasis krienas”	<i>Armoracia rusticana</i>
49.	<i>kvynas</i> (P), (L), (R), (A)	<i>kvýnas</i>	„paprastasis kmynas“	<i>Carum carvi</i>
50.	<i>liūgnas</i> (R), (S)	<i>liūgnas</i>	„paprastoji lūgnė”	<i>Nuphar lutea</i>
51.	<i>lūgnas</i> (P)	<i>lūgnas</i>	„paprastoji lūgnė“	<i>Nuphar lutea</i>
52.	<i>lukštas</i> (R), (A)	<i>lùkštas</i>	„pelkinė puriena”	<i>Caltha palustris</i>
53.	<i>markas</i> (R), (S)	<i>márkas</i>	„valgomoji morka”	<i>Daucus carota var. sativa</i>
54.	<i>marnaka</i> (LKŽe)	<i>márnaka</i>	„brantas“	<i>Cuscuta</i>
55.	<i>melisas</i> (R)	<i>melisas</i>	„vaistinė melisa”	<i>Melissa officinalis L.</i>
56.	<i>mėlenė</i> (R), (S), (A)	<i>mėlėnė</i>	„mėlynė”	<i>Vaccinium myrtillus L.</i>
57.	<i>meleta</i> (S)	<i>meletà</i>	„vaistinė melisa”	<i>Melissa officinalis L.</i>
58.	<i>meliksas</i> (R)	<i>mėliksas</i>	„vaistinė melisa”	<i>Melissa officinalis L.</i>
59.	<i>mėtra</i> (P), (A)	<i>mėtrà</i>	„pipirmėtė“	<i>Mentha piperita</i>
60.	<i>moteriuška</i> (A)	<i>moteriuškà</i>	„bevainikė ramunė”	<i>Chamomilla suaveolens</i>

61.	nagatka (L), (A)	nagatkà	„vaistinė medetka“	<i>Calendula officinalis</i>
62.	narinė (I)	narinė	„dirvinis asiūklis“	<i>Equisetum arvense L.</i>
63.	naryčia (L)	naryčia	„rūgtis takažolė“	<i>Polygonum aviculare</i>
64.	našlėlė (R), (L), (F), (A)	našlėlė	„trispalvė našlaitė“	<i>Viola tricolor L.</i>
65.	notnėrė (F)	nōtnėrė	„didžioji dilgėlė“	<i>Urtica dioica L.</i>
66.	notryna baltoji (Č)	baltóji nōtryna	„baltažiedė notrelė“	<i>Lamium album</i>
67.	notrynė (Č), (S), (A), (R)	nōtrynė	„didžioji dilgėlė“	<i>Urtica dioica</i>
68.	notrynė nekandančioji (P)	nekándančioji nōtrynė	„baltažiedė notrelė“	<i>Lamium album</i>
69.	notrynė piktoji (R)	piktóji nōtrynė	„didžioji dilgėlė“	<i>Urtica dioica</i>
70.	oželis (L), (R), (Č), (S), (I)	ožėlis	„medėjantysis alavijas“	<i>Aloe arborescens Mill.</i>
71.	ožkabardė (L)	ožkabařzdė	„paprastoji pakalnutė“	<i>Convallaria majalis</i>
72.	ožrožė (L)	óžrožė	„siauralapis gaurometis“	<i>Chamaenerion angustifolium Scop.</i>
73.	padraika (Č)	padráika	„pataisas šarkakojis“	<i>Lycopodium clavatum</i>
74.	pelynas (L), (S)	pelýnas	„paprastasis kietis“	<i>Artemisia vulgaris</i>
75.	petriuška (R), (L)	petriuška	„sėjamoji petražolė“	<i>Petroselinum crispum</i>
76.	piemens terbelė (L)	piemeņs terbėlė	„trikertė žvaginė“	<i>Capsella bursa-pastoris</i>
77.	pipirlapis (S)	pipirlapis	„europinė pipirlapė“	<i>Asarum europaeum</i>
78.	puokis (LKŽe)	puōkis	„švylys“	<i>Eriophorum</i>
79.	pupartis (R)	pupařtis	„kelminis papartis“	<i>Dryopteris filix-mas Schott.</i>
80.	putelis (R), (F), (S)	pūtelis	„paprastasis putinas“	<i>Viburnum opulus</i>
81.	ramulė (F)	ramulė	„bevainikė ramunė“	<i>Chamomilla suaveolens</i>
82.	ramunė akloji (L)	aklóji ramūnė	„bevainikė ramunė“	<i>Chamomilla suaveolens</i>
83.	ramunėlė (P), (R), (S)	ramunėlė	„vaistinė ramunė“	<i>Chamomilla recutita</i>
84.	raskila(L), (F)	raskilà	„paprastoji rasakila“	<i>Alchemilla vulgaris L.</i>
85.	raskilas (R)	rāskilas	„paprastoji rasakila“	<i>Alchemilla vulgaris L.</i>
86.	roputė (S)	ropūtė	„bulvė“	<i>Solanum tuberosum</i>
87.	rubarbas (LKŽe)	rubárbas	„daržovinis rabarbaras“	<i>R. undulatum</i>
88.	rūtas (LKŽe)	rūtas	„rūta“	<i>Ruta</i>
89.	saulagrąža (R)	saulāgrąža	„paprastoji saulėgrąža“	<i>Helianthus annuus</i>
90.	serbenta juodoji (R)	juodóji serbentà	„juodasis serbentas“	<i>Ribes nigrum</i>
91.	serbenta (LKŽe)	serbénta	„serbentas“	<i>Ribes</i>
92.	sėtinis (LKŽe)	sėtinis	„valgomasis griežtis“	<i>Brassica napus</i>
93.	sniegena (LKŽe)	sniēgena	„baltoji snieguolė“	<i>Galanthus nivalis</i>

94.	sravauninkas (L)	sraváuninkas	„paprastoji kraujažolė“	<i>Achillea millefolium</i>
95.	srevai (S)	srevaĩ	„paprastoji kraujažolė“	<i>Achillea millefolium</i>
96.	srevinė (P), (A), (I)	srevinė	„paprastoji kraujažolė“	<i>Achillea millefolium</i>
97.	stembras (LKŽe)	steĩbras	„meldas“	<i>Schoenoplectus</i>
98.	šabalbonas (L), (F)	šabalbõnas	„daržinė pupelė“	<i>Phaseolus vulgaris</i>
99.	šalpusnė (R)	šalpùsnė	„ankstyvasis šalpusnis“	<i>Tussilago farfara L.</i>
100.	šanka (LKŽe)	šánka	„paprastoji katžolė“	<i>Nepeta cataria</i>
101.	šendras (LKŽe)	šeĩndras	„švendras“	<i>Typha</i>
102.	šešnakas (LKŽe)	šešnákas	„sėjamasis česnakas“	<i>Allium sativum</i>
103.	šilas (Č), (S)	šilas	„šilinis viržis“	<i>Calluna vulgaris</i>
104.	šilis (L)	šilis	„šilinis viržis“	<i>Calluna vulgaris</i>
105.	šliaužtukas (P)	šliaužtùkas	„pataisas šarkakojis“	<i>Lycopodium clavatum</i>
106.	šparas (L),(I)	špāras	„vaistinis smidras“	<i>Asparagus officinalis</i>
107.	šundrieka (S), (A)	šũndrieka	„pataisas šarkakojis“	<i>Lycopodium clavatum</i>
108.	šv. Petro raktai (P), (R), (L), (S), (I), (A), (Č)	šv. Pětro rāktai	„pavasarinė raktažolė“	<i>Primula veris</i>
109.	taboko dobiečiai (L)	tabõko dobilėčiai	„geltonžiedis barkūnas“	<i>Melilotus officinalis</i>
110.	tatarška (L)	tatārška	„balinis ajeras“	<i>Acorus calamus L.</i>
111.	tebokas (LKŽe)	tebõkas	„paprastasis tabakas“	<i>Nicotiana tabacum</i>
112.	tvorinė (R)	tvorinė	„baltažiedė notrelė“	<i>Lamium album</i>
113.	varliatrūbis (L)	varliātrūbis	„dirvinis asiūklis“	<i>Equisetum arvense L.</i>
114.	varpelis (R)	varpėlis	„vaistinė baltašaknė“	<i>Polygonatum odoratum</i>
115.	vasilka (L), (A), (S),	vasilkà	„rugiagėlė“	<i>Centaurea cyanus</i>
116.	vasilkas (P), (R),	vasil̄kas	„rugiagėlė“	<i>Centaurea cyanus</i>
117.	vendrykštė (LKŽe)	vendrȳkštė	„vingiorykštė“	<i>Filipendula ulmaria;</i> <i>Filipendula vulgaris</i>
118.	vendrykštis (LKŽe)	vendrȳkštis	„pelkinė vingiorykštė“; „pievinė vingiorykštė“	<i>Filipendula ulmaria;</i> <i>Filipendula vulgaris</i>
119.	vengrykštis (LKŽe)	vengrȳkštis	„vingiorykštė“	<i>Filipendula ulmaria;</i> <i>Filipendula vulgaris</i>
120.	vėžauninkas (P), (L), (A)	vėžauniñkas	„rūgtis gyvatžolė“	<i>Polygonum bistorta</i>
121.	vėžauninkė (I)	vėžauniñkė	„rūgtis gyvatžolė“	<i>Polygonum bistorta</i>
122.	vytuolis (LKŽe)	vỹtuolis	„dirvinis vijoklis“	<i>Convolvulus arvensis</i>
123.	žydo blusos (L)	žydo blusos	„triskiautis lakišius“	<i>Bidens tripartita L.</i>
124.	žydo utys (A)	žydo ùtys	„triskiautis lakišius“	<i>Bidens tripartita L.</i>

2 priedas. SALANTIŠKIŲ ŠNEKTOS FITONIMŲ TIPAI, KILMĖ IR STRUKTŪRA

